

ӘУЕЗОВ ЖӘНЕ АРХИВ

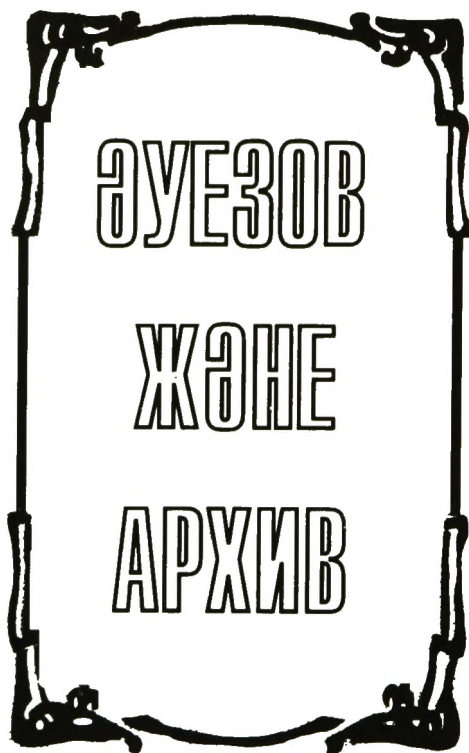

АЛМАТЫ,
1997

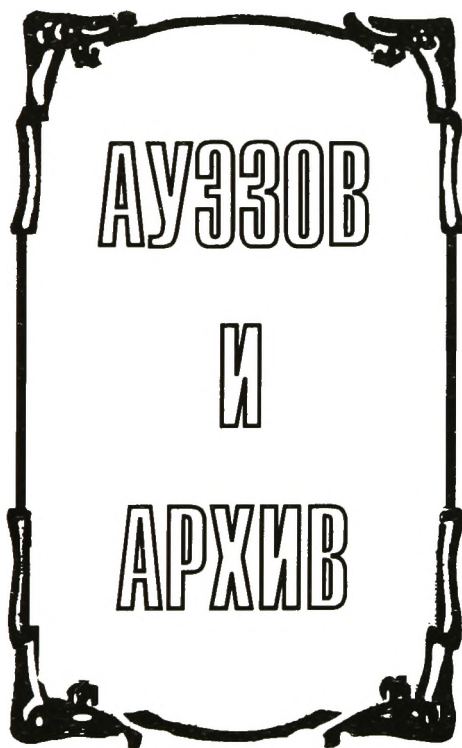
АТАМУРА

ӘУЕЗОВ
ЖӘНЕ
АРХИВ

Кұрастырғандар: Зияда Ижанов, Ғазиза Исахан,
Мәрия Сандыбаева, Жанар Сатаева

АУЭЗОВ
И
АРХИВ

Составители: **Зияда Ижанов, Газиза Исахан,
Мария Сандыбаева, Жанар Сатаева**

ББК 83.3 (5 Каз)+79.3

Ә82

Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік архиві.
Центральный государственный архив Республики Казах-
стан.

Жауапты редакторы Ғ. Исахан

Ә82 **ӘУЕЗОВ ЖӘНЕ АРХИВ** (Құрастырғандар: Зияда Ижа-
нов, Ғазиза Исахан, Мәрия Сандыбаева, Жанар Сатаева) –
Алматы, «Атамұра», 1997. – 130 бет.

ISBN 5-7667 – 4675 - x

Жинаққа казак әдебиетінің классигі Мұхтар Омарханұлы Әуезовтің өмірі мен шығармашылық қызметіне байланысты казак және орыс тілдеріндегі архив материалдары (1917–1981 ж.) – мақалалар, жазысқан хаттардан, құжаттардан, ұлы суреткер туралы пікірлерден үзінділер т.б. топтастырылған. Материалдар Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік архив қорынан алынды.

Кітап әдебиет зерттеушілерге, студенттерге, архив қызметкерлеріне, әдебиет сүйгіш қауымға арналған.

В сборник вошли архивные материалы на казахском и русском языках о жизни и творческой деятельности классика казахской литературы Мухтара Омархановича Ауэзова (1917–1981 гг.) – статьи, переписка, отрывки из разных документов и воспоминаний и др. Материалы взяты из фондов Центрального государственного архива Республики Казахстан.

Книга рассчитана на литературоведов, студентов, архивных работников, любителей литературы.

Ә 4700000000-035 без объявл. – 97
498(05)-97

ББК 83.3(5 Каз)+79.3

ISBN 5-7667 – 4675-x

© Әуезов және архив, 1997
© «Атамұра» баспасы, 1997

ҚҰРАСТЫРУШЫЛАРДАН

Бұл жинақ Қазақстан Республикасы Министрлер Кабинетінің «Мұхтар Әуезовтің туғанына 100 жыл толу мерекесіне дайындық және оны өткізу туралы» 1994 жылғы 19 шілдедегі № 810 қаулысына сәйкес шығарылып отыр.

Кітапқа классик жазушы, абайтану мектебінің негізін салушы, ғұлама зерттеуші, тума талант, публицист, асқан дарынды драматург, аудармашы Мұхтар Әуезовке қатысты Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік архив қорында сақталған, 1917–1981 жылдар аралығын қамтитын 72 құжат енгізілді. Олар «Архив деректері», «Ой-маржан», «Хаттар сөйлейді», «Талантқа тағзым» деген төрт бөлімге топтастырылды.

Бірінші бөлімде Мұхтар Әуезовтің «Талап» жастар ұйымын ұйымдастыруынан бастап, кеңес үкіметінің жұмысына араласқан тұстағы қызметі жөніндегі құжаттар қамтылды.

Екінші бөлімде Мұхтар Әуезовтің Семей мұғалімдер семинариясында оқып жүрген кезіндегі ой толғанысынан бастап, әр кезде айтқан ой-маржандары іріктелініп алынды.

Үшінші бөлімде Мұхтар Әуезовтің қаламдас, қызметтес, пікірлес достарымен жазысқан хаттары енгізілген.

Төртінші бөлімде атақты ақын-жазушылардың, мемлекет, қоғам қайраткерлерінің, зерделі, зиялы азаматтардың, дарынды тұлғалардың М. Әуезов шығармашылығы, кісілік келбеті туралы бағалары, жылы лебіздері, ой-пікірлері қамтылды. Мұхтар Әуезовтің көпшілік оқырмандарға белгісіз жеке өзінің, отбасының тағдырына, мінез-құлқына, адамгершілігіне, іс-қабілетіне, адамдармен, тіршілік-қатынасына қатысты естеліктерден үзінділер алынды.

Кітаптың көлемі көтермегендіктен, Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік архивіндегі Мұхтар Әуезовтің өмірі мен шығармашылығының сан қырын қамтитын деректер, ой-пікірлер, мақалалар, хаттар толық қамтылмады. «Оқырмандарға осы қажет-ау» дегендері іріктеліп, сараланып, қысқартылып берілді.

Араб, латын харіптерімен жазылып, бұрын жарияланған кейбір материалдармен жалпы оқырман қауым хабардар болсын деген мақсатпен, олар кириллицаға көшіріліп, қайта жарияланып отыр.

Жинаққа енген қазақ тіліндегі араб, латын харіптеріндегі материалдарды кириллицаға көшірген және түсініктемелерін жазған З. Ижанов. Материал қай тілде жазылса, жинаққа сол тілде енгізуді жөн көрдік.

Жинақ суреттермен, жазушының өмірбаянына қатысты кейбір

құжаттардың, өз қолымен жазған қолжазбалардың көшірмесімен безендірілген.

1917–1925 жылдардағы «киргиз» сөзі Бүкілқазақ кеңестері V съезінің 1925 жылғы қаулысына сәйкес, «қазақ» деп, өз атауымен жазылды.

Жинақты дайындау барысында тарихи құжаттарды шығарудың қалыптасқан ережелеріне сүйендік. Мерзімі көрсетілмеген құжаттардың жыл шамасы анықталып, жақшаға алынды.

Кейбір құжаттарда мерзімі өткендіктен, мәтіндегі ескіріп, өшкен не түсініксіз сөздер, сөйлемдер орнына көп нүкте қойылды, ашық қалдырылды.

Жинақталған құжаттардың мағынасына сәйкес, 4 бөлімге бөлініп, әрбір бөлімдегі құжаттар хронологиялық тәртіп бойынша орналастырылды. Кітап соңында жарияланған құжаттардың тізімі, түсініктемелер пайдаланылған Орталық мемлекеттік архив қорларының тізімі, қысқарған сөздер тізімі және адам аты-жөніне байланысты көрсеткіш берілді. Кейбір адам аттары, олардың қызметтері жөнінде жеткілікті деректер болмағандықтан, анықтама берілмеді.

Жинақты жарыққа шығарушы «Атамұра» баспа корпорациясының ұжымына, оның президенті Мұхтар Құл-Мұхаммед мырзаға алғысымызды білдіреміз.

Кітап туралы пікір-ұсыныстарды мына мекенжайға хабарлауға болады: Алматы қаласы, 480064, Абай даңғылы, 39-үй, Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік (мұрағаты) архиві.

ОТ СОСТАВИТЕЛЕЙ

Данный сборник документов подготовлен к 100-летию юбилею классика казахской литературы, ученого, драматурга и педагога Мухтара Омархановича Ауэзова.

Документы о творчестве и жизнедеятельности Мухтара Омархановича отложились в архивах Алматы, Санкт-Петербурга, Москвы, Семипалатинска и Ташкента.

Вошедшие в настоящее издание документы являются неотъемлемой частью Национального архивного фонда Республики Казахстан и находятся на государственном хранении в Центральном государственном архиве Республики Казахстан (ЦГА РК).

Впервые Центральном государственным архивом Республики Казахстан подготовлен сборник документов по материалам фондов личного происхождения. В ЦГА РК в большинстве личных фондов присутствуют материалы, касающиеся М. О. Ауэзова — это его статьи, статьи о нем, переписка, фотографии. Непосредственно в самом личном фонде М. А. Ауэзова ЦГА РК — всего 4 дела, так как весь его архив сосредоточен в доме-музее М. О. Ауэзова в г. Алматы.

В настоящем сборнике представлена лишь небольшая часть материалов, хранящихся в ЦГА РК, всего 72 документа за 1917—1981 гг.

В сборнике использованы документы из личных фондов известных ученых, писателей, деятелей культуры нашей республики: К. И. Сатпаева, Г. М. Мусрепова, Б. Момышулы, Н. И. Анова и др.

Сборник состоит из 4 разделов: 1. «Документы к биографии»; 2. «Думы М. О. Ауэзова»; 3. «Письма рассказывают»; 4. «Величие таланта».

Транскрипционный перевод документов с арабской и латинской графики осуществлен З. Ижановым. К документам на казахском языке в примечании дано пояснение на русском языке.

В опущенных частях текста документа проставлено отточие. К каждому опубликованному документу приводятся необходимые сведения, поисковые сведения — номера фондов, описей, дел, листов, способ воспроизведения и его подлинность.

К сборнику составлен следующий научно-справочный аппарат: предисловие и примечание на казахском и русском языках, именной указатель, список использованных фондов, спи-

сок сокращенных слов. Из-за неполноты сведений, имена некоторых лиц, упомянутые в опубликованных документах, не включены в именной указатель.

Свои отзывы и пожелания по данному сборнику можно отправить по адресу: г. Алматы, 480064, пр. Абая, 39, Центральный государственный архив Республики Казахстан.

I МҰРАҒАТ ДЕРЕКТЕРІ ДОКУМЕНТЫ К БИОГРАФИИ

№ 1. 19 ШІЛДЕ 1917 ЖЫЛ. «ТАЛАП» ҰЙЫМЫНЫҢ СПЕКТАКЛЬ ҚОЙҒАНЫ ТУРАЛЫ «ИГІЛІКТІ ІС» МАҚАЛАСЫ

Өткен мамыр аяғында бір жерде отырған Абайдың оншақты ұлының он төрт-он бес жастары игілік мақсұтпен бір ұйым ашты.

Ұйымның аты «Талап болды. Ұйымға кіріскен талапты жігіттердің алды жүз, арты он-он бес теңгеден ықтиярлы жарна салып, бес жүз сом ақша жиды. Бұдан басқа ұйым члендері ай басы үш теңгеден беріп, ұйым қазынасын молықтыра беруге міндетті болды. Бұл ұйымның ашылғандағы әзіргі көздеген мақсаты әлдері келгенше кітап бастыра бермек, онан соң бұл ұйым жігіттері Шәкәрім қажының «Еңлік-Кебегін» театр кітабы түріне айналдырып, Тұрағұл Құнанбаев мырзаның бір бала ұзатқан тойында представление істеп, ойын көрсетті. Бұны істегендегі парызы жиналған ақшасын Құлжадағы аш-жалаңаштар пайдасына бермек еді.

Екі үй қатарластырып тігілді. Билет 50 тиын болды. Ойын басталар алдынан семинарист Мұхтар Әуезов пьеса жайынан, представлениенің мақсұты жайынан сөз сөйлеп, халықты болар іспен таныстырды.

Ойыннан жиналған ақша 54 сом 50 тиын болды. Құлжадағы ағайындардың пайдасына жіберерге бұл ақша «Сарыарқа» басқармасына тапсырылды.

«Сары арқа» газеті № 2, 19 шілде 1917 ж.

№ 2. 14 ҚЫРКҮЙЕК 1917 ЖЫЛ. «ТАЛАП» ҰЙЫМЫНЫҢ ТҰТЫНҒАН МАҚСҰТЫ

I. Жана заманның бетінде болып, хұқыметке әл келгенше жәрдемдес болу.

а) ұйым жігіттері қазақ партиясынан аулақ болу
ә) ел ішіндегі ұрлық, қарлық секілді жаман мінездерге қолдан келгенше қарсы тұру.

Ел ішіндегі комиттердің істерін бақылау.

II. Ұйым жігіттері қазақтың жалпы съезіндегі жасаған қаулысының жолында іс қылу.

III. Халыққа пайдалы кітаптарды бастыру.

IV. Уақ қарыз серіктіктерін ашуға тырысу.

V. Әл келгенше кедей оқушыға жәрдем беру.

«Талаптың» ағзаларына қоятын шарттары:

I. «Талап» ұйымына, мақсұттарына қосылып, кіріскен кісілер ұйымының қосқан қызметін істеуге міндетті һәм жауапты.

II. Ұйымның мақсұтына ісі қайшы келген ағза ұйымнан шығады, шыққанда жарна салығы ұйымда қалады.

III. Ұйымның дүркін-дүркін жалпы жиылысы болады. Бар ағза сол жиылысқа келіп тұруға шыдасын; үш рет жиылысына келмеген кісі ұйымнан шығады.

IV Ұйым ортасынан 5 кісіден басқарма сайланады.

Шыңғыс ішінен және басқа болыстардан ұйымға кірем деп жүрген жігіттерге айтатынымыз әуелі мына нысана негіз қылған мақсұтқа, онан соң жол қылған шартқа түсініп, шыдаймын деген кісі кірсін.

Ұйымның жалпы жиылысы 20 қыркүйекте болмақ. Жиылыста тексерілетін істер:

1) Кітап бастыру жайын кеңеспек.

2) Уақ-қарыз серіктіктерін ашу туралы кеңеспек.

3) Ұйым ісі гүлді болу үшін оның арасына алғы мынандай болып тұрсын деген рет, тәртіп жасау керек және әр бір ағза ел ішінде қай мінезде, қай жол, қай жөнмен жүреді сол туралы рет жасамақ. Мұның екеуі де шартнаме болады.

4) Бес кісілік басқарманы сайлау керек: Өміртай Ақбердин, Мекаил Құнанбаев, Мұхтар Әуезов, Сәлімғазы Ғабитханов.

«Сары арқа» газеті № 13, 14 қыркүйек 1917 ж.

№ 3. 13 МАРТА 1920 Г.

ТЕЛЕГРАММА АУЭЗОВА М. О., АЙМАУЫТОВА Ж., ЕРМЕКОВА А.,
ТУЛЕНЕВА Ж. В СИБРЕВКОМ

Двухсотлет[ний] гнет царского режима нагаек, нагаечной системы Колчака убедили казахское население, интеллигенцию, что практическое разрешение национальных задач могут получить только от рук совет[ской] власти. [В] феврале 1919 года [на] совместном совещании представителей всеказахского Национального Совета [с] участием представителей Башкирии решено было перейти [на] сторону совет[ской] власти. [В] марте был откомандирован [в] Москву Ахмет Байтурсунов для переговоров [с] Совнаркомом. [В] настоящее время Байтурсунов член Военревкома Казкрая. Результатом переговоров Байтурсунова совместно [с] другими представителями казахов было известное постановление ЦИКа

6 апреля № 79, известный и декрет Совнаркома Казкраем. 13 февраля 1920 года интеллигенты органически связаны своим народом, вожди национального движения, революционеры, нельзя сравнивать с русской интеллигенцией, привыкшей властвовать совместно [с] буржуазией. Казахская интеллигенция стоит [на] национальной платформе, поскольку это ведет [к] лоднятию культурного уровня массы для приобщения ее к семье мирового пролетариата. Преследование интеллигенции может [для] грандиозного строительства принести непоправимый ущерб общему делу, укреплению совет[ской] власти казахской степи, мобилизация казахской интеллигенции согласно циркулярного распоряжения военревкома Казкрая. Учитывая политическое настроение казахского народа, его интеллигенции, мы просим согласно постановлению ЦИКа и ввиду состоявшегося соглашения представителей казахского народа центрально совет[ской] властью сделать распоряжение — прекращения преследования казахских общественных деятелей за прошлую политическую деятельность применительно 16 пункту соглашения Башкирии № 433.

Казахи члены губревкома Тюленев, Ермаков, секция тюркских народов при губбюро РКП Ауэзов, Аймаутов.

*Фонд 14, опись 1, дело 104, л. 5-7
Подлинник*

№ 4. [1920 Ж.]

М. ӘУЕЗОВТИҢ «ЕЛ АҒАСЫ» ПЬЕСАСЫНЫҢ БАҒДАРЛАМАСЫ

ПРОГРАММА

Қадірлі жолдастар!

«Біреу тойып секіреді, біреу тоңып секіреді».

Мәскеудегі мұқтаж қазақ студенттеріне жәрдем болсын, програм сатып алындар!

«Ел ағасы»

Мұхтар Әуезұлы шығарған 4 перделік пьеса.

Ойнаушылар:

Жұмахан (Жуан зорлықшыл) Нұрмахамбет Жамшин
Ақыш (оның қатыны) Софья Күсепғалиқызы
Дұтбай (Жұмаханның қайын ағасы) Сарке Жармаханұлы
Ермек (оқыған жігіт) Мұқаметжан Фарзұлы
Қабыш (жана пікірлі учитель) Ғабдолла Байтасұлы
Әсия (Ермектің ағайынының қызы) Шамсия Әлібекова
Битемір (Әсияның әкесі) Ғаббас Даулетбекұлы
Калиман (шешесі) Бәну Асылбекова
Жұмағұл (пысық кісі) Әбдірахман Дихабайұлы

Дүйсен Рахматолла Қаржабайұлы
Сәлмен Рахым Айманбайұлы
Дәметкен (өсекші қатын)
Ідріс (оқыған жігіт) Рахым Асылбекұлы
..... оқыған жігіт
..... милиция
Жүніс Жолмағанбет Мендікұлы
Бірінші жігіт Сейтқасым Әміреұлы.

II

Акын Иса наурызға арналған һәм көптің тілеген өлендерін ойынан шығарып айтады.

III

Жастар кейін қалып, әр түрлі ұлт ойындарын ойнайды.

Бастырушы Х. Мырзағалиұлы.
Даярлаушы М. Қазакбай.

*251 қор, 4 тізбе, 10 іс, 212 бет.
Баспаханалық нұсқа.*

№ 5. 25 АВГУСТА 1921 Г.

ПРИКАЗ № 2 СЕМИПАЛАТИНСКОГО ГУБЕРНСКОГО УПРАВЛЕНИЯ ПО ЭВАКУАЦИИ НАСЕЛЕНИЯ

Настоящим Губревком приказывает всем Швейцарским и Великобританским гражданам, проживающим в настоящее время в г. Семипалатинске и его окрестностях и желающим эвакуироваться на родину — явиться в Управление Губэвака для регистрации в течение недельного срока со дня опубликования.

Предгубревкома
За Начгубэвака
Секретарь

Ауэзов
Смородникова
Нурмаков

Газета «Степная правда», 03.09.1921, № 130.

№ 6. 9 СЕНТЯБРЯ 1921 Г.

МАНДАТ АУЭЗОВА М. О. НА ВСЕКАЗАХСКИЙ СЪЕЗД В Г. ОРЕНБУРГЕ

Предъявитель сего, Председатель Семипалатинского Губисполкома т. Ауэзов едет избранный 2-м Семипалатинским губернским

съездом советов делегатом на Всеказахский съезд, отправляется на таковой в г. Оренбург.

Т. Ауэзов имеет право переговоров по прямому проводу и подачи телеграммы лит. А, Б.

Все учреждения и организации обязаны оказывать всемерное содействие при проезде в Оренбург и обратно в г. Семипалатинск.

За председателя Губисполкома подпись Большаков
г. Семипалатинск

*Фонд 5, опись 18, дело 94, л. 4.
Подлинник*

**№ 7 10 ДЕКАБРЯ 1921 Г.
ВЫПИСКА ИЗ ПРОТОКОЛА № 1 СОВЕЩАНИЯ ОТВЕТСТВЕННЫХ
РАБОТНИКОВ ПО ВОПРОСАМ ГОЛОДА**

1. Об организации живой помощи голодающему населению в степных районах.

Присутствовали: Жангельдин, Ауэзов, Алманов, Асылбеков, Алибеков, Нахим-Жан, Кенжин, Байтурсунов, Байдильдаев, Тулепов, Жаманмурунов, Сарымулдаев, Авдеев, Найманбаев, Жигенев, Нурмухаматов, Игликов, Коржесов, Тунганчин, Бримжанов, Уразбаев, Саматов и др.

Председательствовал: тов. Жангельдин
Секретарь: тов. Нахим-Жан

Слушали:

1. Доклад тов. Ауэзова об организации живой помощи голодающему населению степных районов. Тов. Ауэзов указывает на то, что помощь Органов Помголода до сих пор не дошла до степных районов и навряд ли скоро дойдет. Причину тов. Ауэзов находит в следующем:

1) Нет тех рабочих элементов, которые могли бы вести работу в этой области, близко соприкасаясь самому аулу, выясняя его действительную нужду.

2) Голодающие киргизы не смогли и без определенных руководителей не смогут добиться той государственной доли, которая уделяется им, как голодным, ибо киргизы лучше предпочитают умереть у себя дома нежели бродить за куском хлеба по чужбинам, и если бы даже киргизы и пошли искать себе помощь, то по своей темноте и наивности, ее не найдут и не добьются;

3) Местные органы Помголода больше стараются удовлетворить тех голодных, которые находятся у них под руками, т. е.

в ближайших городах и селах, а потому заброшенные далеко от городов киргизское население отводится на задний план. А между тем, говорит тов. Ауэзов, результаты голодной смерти в степных районах до того внушительны, что перед ними бледнеют все ужасы голода в городских районах. Если сейчас же не будут приняты решительные меры для спасения этих районов, то останется Кирреспублика без кирнаселения. Киргизы многих районов давно питаются одними крысами, мышами, сусликами и т.п. мелкими животными, благодаря чему развиваются всякие болезни и эпидемии в неслыханных размерах.

Все это показывает на халатность, безразличное отношение органов Помголода на степные районы, а также на пассивное отношение к этому пожарному делу самих кирработников. Нам, киргизам, сидящим у власти, говорит тов. Ауэзов, и в дальнейшем оставить это дело в таком положении, в каком оно есть сейчас не только недопустимо, но и преступно, мы за это ответственны и перед кирнаселением и перед собственной совестью.

По окончании доклада тов. Ауэзов предлагает проект мероприятий по организации помощи голодающим степных районов, который после прений и обсуждений с некоторыми изменениями и дополнениями принимается в представленном в сем постановленном виде.

П о с т а н о в и л и :

1. Заслушав доклад тов. Ауэзова об организации живой помощи голодающему населению степных районов, Совещание ответственных кирработников констатирует, что до сих пор ни один из голодающих степных районов не получал реальной помощи от государства, что все они предоставлены сами себе и обречены на беспомощную гибель, что они не только не получают абсолютно никакой помощи, но даже не заслужили должного внимания партийных и советских органов КССР как в Центре, так и на местах, т.е. забыты и брошены последними в буквальном смысле этого слова. Констатируя вышеизложенные факты и отмечая недопустимость в дальнейшем такой невнимательности и халатности к беспомощному Кирнаселению, Совещание ответственных кирработников призывает к активной помощи со своей стороны, Совещание намечает следующие конкретные пути:

а) Вопрос о помощи голодающим степных районов выделить в группу наиболее ударных задач в работе органов Помгола как в центре, так и на местах.

б) Открыть повсеместные соответствующие компании с при-

зывают всех к помощи степному населению, указывая на заброшенность его до сего времени и привлекая к этой компании всех партийных, советских и профессиональных организаций и отдельных кирработников, не работающих в этих органах, а также и в органах печати, будируя сознание масс как на съездах, так и на всех собраниях.

в) Внести в состав всех местных Помголов честных работников и возможно в большем количестве используя их для оказания непосредственной помощи в степи, в качестве ответственных агентов органов Помгола;

г) Выделить из среды губернских и уездных Помголов особых Чрезвычайных Уполномоченных исключительно для работ по оказанию помощи голодающим степных районов. ЦКПГ намечает Крайчрезвычайполпомголода, который утверждается Обкомом КЦИК и снабжается мандатами по последним. Местные Упомголода назначаются Крайчрезвычайполпомголода и снабжаются мандатами от местных партийных и административных органов.

д) Касаясь продресурсов, идущих на помощь голодающим предложить ЦК Помголу и Губпомголам известный процент всех имеющихся в их распоряжении продресурсов и заранее выделить для степного населения; причем по имеющимся цифровым данным распределение должно быть произведено по уездам непосредственно через чрезвычайных агентов Помголов из киргиз.

2. В обязанность Киробкома, Кирцика и отдельных Кирнаркоматов входит привлечение к делу помощи всех центральных и местных партийных и советских органов путем категорических циркулярных распоряжений, а также командировки на места специальных лиц для этой цели.

3. Поручить КЦИК совместно с представителями губернии составить список всех кирработников как работающих в партийных и советских организациях, так и не работающих и при участии ЦКПГ и Крайчрезвычайполпомгола произвести переброски в голодные губернии, а также и в Туркеспублику для пополнения прежней партии и специально для сбора помощи.

4. КЦИК поручается также совместно с ЦК Помголом сейчас же назначить из числа членов КЦИК одного товарища Крайчрезвычайполпомголодом, дав ему срочные задания, в основу которых должно быть положено сие постановление.

5. ЦКПГ предлагается центр своего внимания обратить на голодающих киргиз, снявшихся с мест и скопившихся на жел. дор. (Акбулак, Актюбинск и др.) пунктах на пути в Туркестан; выяснить в кратчайший срок причины их задержки в пути и привлечь к суду руководителей всех учреждений, по вине которых задерживаются голодные на дороге.

6. Поручить тов. Мендешеву и Ауэзову собрать все соответствующие материалы и добиться в Центре увеличения размера помощи голодающему населению степных районов: в частности этим т.т. поручается разрешить следующие вопросы:

а) добиться в Центре отпуск продовольствия Тургайскому району, отдельно от Кустанайского.

б) Ввиду невозможности Гурьевскому району непосредственной раздачи продовольствия, просить центр о даче наряда на Гурьевскую и Астраханскую рыбу, а также обеспечить Гурьевский и Уральский рыболовные районы орудиями рыболовства, разрешив им свободно пользоваться ловлей рыб.

в) Разрешить вопрос в Центре о самостоятельной реализации значительной части сырья Кирреспублике для приобретения как продовольствия и материалов, так и дензнаков в пользу голодающих.

7. От имени Обкома, Кирцика и всех ответственных кирработников выпустить обращение ко всем кирработникам как работающим в Партсоворганах, так и не работающим в последних, призывая их в ряды борцов против голодных бедствий.

8. Копию сего постановления разослать всем Наркоматам и Высшим партийным и профессиональным организациям.

Настоящее постановление Совещания Кирработников подлежит утверждению КЦИКа.

Председатель совещания
Секретарь

(Джангильдин)
(Нахим-Жан)

*Фонд 229, опись 1, дело 65, л. 263, 263 обор., 264, 264 обор.
Копия*

**№ 8. 13 ДЕКАБРЯ 1921 Г.
МАНДАТ АУЭЗОВА М. О. НА 9-Й ВСЕРОССИЙСКИЙ
СЪЕЗД СОВЕТОВ**

Казахский Центральный Исполнительный Комитет Съезда Советов удостоверяет, что тов. Ауэзов Мухтар 2-м Всеказахским Съездом Советов на заседании 10 октября 1921 года избран делегатом от Казахской Советской Социалистической Республики Российской Федерации на 9-й Всероссийский Съезд Советов с правом решающего голоса.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КЦИК (подписал)
СЕКРЕТАРЬ КЦИК (подписал)

ЖАНГИЛЬДИН
АЛМАНОВ

*Фонд 5, опись 18, дело 94, л. 13.
Копия*

**№ 9. 3 АПРЕЛЯ 1922 Г.
УДОСТОВЕРЕНИЕ ЧЛЕНА И ПОЛИТИЧЕСКОГО СЕКРЕТАРЯ
ПРЕЗИДИУМА КАЗЦИКА М. О. АУЭЗОВА**

Настоящее удостоверение выдано от Киргизского Центрального Исполнительного Комитета Мухтару Омарханову Ауэзову в том, что он, Ауэзов, действительно состоит Членом и Политическим Секретарем Президиума названного Комитета.

Изложенное удостоверяется надлежащими подписями и приложением печати

Пред. КирЦИК
Секретарь КЦИК

(Мендешев)
(Алманов)

Фонд 5, опись 18, дело 94, л. 14.
Отпуск

**№ 10. 11 АПРЕЛЯ 1922 Г.
ТЕЛЕГРАММА АУЭЗОВА М. О. ПРЕДСЕДАТЕЛЮ
СЕМИПАЛАТИНСКОГО ГУБЕРНСКОГО ИСПОЛКОМА**

15 апреля выезжаю (в) Семипалатинск качественного Обкома КЦИК Казпрофбюро для усиления партсоветской зпт профессиональной работы как вообще так главным образом среди казнаселения тчк Конкретные первоочередные задачи организация казработчих всех промышленных районов зпт проведение в жизнь земельных декретов и вовлечение казбедноты ряды милиции тчк Практическое осуществление означенных мероприятий тесно связано наличием казработников имеющих опыт указанных отраслях совработы тчк Почему Губком и Губисполкому предлагается провести срочном порядке учет означенных работников и вызов в губернию находящихся в районах тчк Требуемое количество работников первое время 20 тчк Сообщаю что усиление совработы среди казахов данный период рассматривается всеми без исключения краевыми учреждениями КССР как первоочередная основная задача тчк Посылкой Уполномоченных все губернии КССР ей придается характер компании тчк Почему всякое халатное отношение к ней считается недопустимым преступным.

Уполномоченный Обкома
КЦИК Казпрофбюро подп.

(Ауэзов)

Фонд 5, опись 18, дело 94, л. 15.
Отпуск

жения в России. Считаюсь с огромной потребностью казах. школы в казахских преподавателях при отсутствии необходимых культурных сил, я провел один год педагогической и журналистской деятельности в г. Семипалатинске. За это время состоял лектором в двух вышеозначенных учебных заведениях и кроме того состоял ответственным секретарем редакции журнала «Таң» органа Семгубкома и губисполкома, где одновременно приходилось отправлять обязанности и фактического редактора. Кроме этих работ в летний период опять же по приглашению ГубОНО я остался лектором на курсах переподготовки Каз. учительства. Теперь же по проведению непрерывной годичной деятельности в каз. школах и в каз. печати я еду в Ленинград для окончания начатого мною факультета, чтобы получить необходимую теоретическую подготовку и вновь вернуться в казахскую школу.

Педагогическая отрасль — избранная мною отрасль на долгое время, по которой намерен работать не только исключительно как преподаватель, но и одновременно и как составитель учебных пособий, в осуществлении каковой цели я за последний год школьной деятельности составил учебник «История казах. литературы», что будет представлен мною после окончательной проработки в настоящем году, на усмотрение научно-методического совета Казнаркомпроса. Ставя в известность Казсовнарком о проделанной мною работе в течение последнего года, я не упоминаю в подробностях о моей деятельности за прошлые периоды времени, начиная с 1919 года, каковая, надеюсь, достаточно известна председателю Казсовнаркома тов. Нурмакову. Теперь же приступая к продолжению, прерванного мною педагогического образования и еще раз подчеркивая о том, что я не мыслю свое будущее вне казах. школы, прошу Казсовнарком зачислить меня на краевую стипендию, предназначенную для ВУЗ-цев казахов. Стипендии же губернские не в состоянии удовлетворить минимальную потребность студента в Ленинграде ввиду ограниченности своего размера.

Студент литературно-лингв. отд.
Ленинградского университета Ауэзов

*Фонд 30, опись 1, дело 460, л. 87—88.
Автограф*

№ 14. 23 ИЮНЯ 1926 Г.
ДОГОВОР ОБ ИЗДАНИИ УЧЕБНИКА «ИСТОРИЯ КАЗАХСКОЙ
ЛИТЕРАТУРЫ» И ПЬЕСЫ «КАРАКӨЗ»
АУЭЗОВА М. О. С НАРКОМПРОСОМ КССР

Мы, нижеподписавшиеся: действующий по уполномочию Народного Комиссариата по Просвещению КССР Вр. Исп. Об. Пред-

седателя Научного и Научно-Методического Совета КНКП Николай Алексеевич ЛЕБЕДЕВ, с одной стороны, гр-н АУЭЗОВ Мухтар Омарханович, с другой, заключили настоящий договор в нижеследующем:

1) Г-н АУЭЗОВ Мухтар передает Наркомпросу КССР рукопись «История литературы» в размере двадцати (20) печатных листов и рукопись пьесы на казахском «Қара-Көз» в размере четырех с половиной (4 1/2) печатных листов.

2) Стоимость переписки как «Истории литературы» так и пьесы «Қара-Көз» относится за счет автора и удерживается Наркомпросом с следуемого за них автору гонорара.

3) Наркомпрос приобретает у гр-на АУЭЗОВА право первого издания вышеназванных трудов. Если Наркомпрос по истечении двух лет со дня выпуска первого издания не сделает заявки о повторном издании, то гр-ну АУЭЗОВУ предоставляется право передачи издания другому лицу или учреждению.

Наркомпросу принадлежит преимущественное право последующих изданий указанных трудов АУЭЗОВА по особому на каждый раз договору с автором.

4) За указанные в п. 3 право Наркомпрос уплачивает гр. АУЭЗОВУ гонорар в размере девяноста шести (96) рублей за каждый печатный лист как «История Казлитературы, так и пьесы «Қара-Көз».

5) Авторский гонорар уплачивается в следующем порядке: при заключении этого договора АУЭЗОВУ выдается тысяча шестьсот (1600) рублей, а остальная часть гонорара за вычетом стоимости переписки, т.е. за вычетом 151—25 коп. в сумме шестьсот (600—75 к.) рублей 75 коп. уплачивается не позднее как 15 июля 1926 года.

6) Гр-н АУЭЗОВ получает бесплатно по 20 экземпляров «Истории казлитературы» и пьесы «Қара-Көз» по выходе из печати.

7) Гербовый сбор по сему договору оплачивается за счет автора.

8) Подлинный договор хранится в делах Наркомпроса, а заверенная копия у гр-на АУЭЗОВА.

9) Все споры по сему договору разрешаются судебными учреждениями г. Кзыл-Орды.

10) Адрес гр-на АУЭЗОВА — г. Семипалатинск, Городская, 20, Шалабаеву для АУЭЗОВА.

О всякой перемене адреса АУЭЗОВ обязан немедленно сообщить Наркомпросу.

*Фонд 81, опись 2, дело 1028, л. 80, 80 об.
Отпуск*

На документе приписка: «Книга вышла из печати».

№ 15. 21 ФЕВРАЛЯ 1929 Г.
ВЫПИСКА ИЗ ПРОТОКОЛА № 1 ЗАСЕДАНИЯ КОМФРАКЦИИ ПРИ
КАЗИНПРОСЕ О СНЯТИИ С ДОЛЖНОСТИ АУЭЗОВА М. О.

Присутствовали: т.т. Сейфуллин, Иманбаев, Оторбаев, Сулеев
и Сейтханов.

С л у ш а л и	П о с т а н о в и л и
<p>3. В виду того, что вокруг преподавателя по литературе т. АУЭЗОВА создано общественное мнение, в смысле не марксистского подхода к преподаванию, которое подтверждается следующими фактами:</p> <ol style="list-style-type: none">1) Слова тов. Ауэзова в процессе преподавания на II-м курсе: «По нашему Пушкина можно толковать идеологически выдержанным писателем, а по мнению коммунистов — обратное».2) Исключительное сосредотачивание внимания слушателей на произведениях Абая, Жумабаева М. и т. д.3) Казенное отношение к преподаванию произведений пролетарских писателей (М. Горького, Сейфуллина, Муканова, Жансугурова и др.)4) Яркое стремление его привить идеологию не марксистскую в понимании слушателей Инпроса и использование своего привить не марксистскую идеологию.	<p>3. Считать невозможным дальнейшее пребывание тов. Ауэзова в Инпросе — снять его с 1-го марта с/г. Просить также КАЗНАРКОМПРОС снять тов. АУЭЗОВА с должности преподавателя литературы.</p>

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ [подпись]
СЕКРЕТАРЬ [подпись]

С. СЕЙФУЛЛИН
А. СУЛЕЕВ

Фонд 81, опись 2, дело 23, л. 122—123.

Подлинник

№ 16. 12 МАРТА 1929Г.
ПОСТАНОВЛЕНИЕ КОЛЛЕГИИ НАРКОМПРОСА О ВОССТАНОВЛЕНИИ В ДОЛЖНОСТИ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ АУЭЗОВА М. О.

Ознакомившись с решением Комфракции ташкентского Инпроса по предложению фракции, Коллегия НКПроса постановляет:

1. Снятие с работы преподавателя литературы Ауэзова считать неуместным фактом, нарушающим предусмотренные законом и колдоговором положение не увольнять в середине года.

2. Мотивы к снятию не веские, где указываются отступления Ауэзова, которые легко могут быть устранимы вмешательством педагогического Совета, а этого в течение полугода совсем не было.

3. Впредь подобные решения непременно должны быть сакционированы Наркомпросом.

4. Предложить директору Инпроса восстановить в прежней должности преподавателя Ауэзова.

Наркомпрос
Управделами

(Оликов)
(Сейдузов)

Фонд 81, опись 2, дело 23, л. 124.

Копия

№ 17. МАЙ 1932 Г.
ПИСЬМО АУЭЗОВА М. О. ПРЕДСЕДАТЕЛЮ СНК КАССР ТОВ.
ИСАЕВУ У. О ПРИЗНАНИИ СВОИХ ПОЛИТИЧЕСКИХ ОШИБОК

Общественная оценка, данная моему литературному и политическому прошлому, казахстанской партийно-советской общественностью, в виде резкого, категорического, но справедливого осуждения меня, как идеолога байства и Алаш-Ордински настроенной интеллигенции в литературе — известно всей общественности Вам и мне самому. Известно мне также и то, что к такой заслуженной мной, исторически правдивой необходимой оценке привела деятельность Казахстанской партийно-советской печати, в частности критические полемические выступления, в течение ряда лет революционно-Марксистских критиков, писателей, журналистов из группы КазАПП"а.

Решив настоящим обращением высказать свое теперешнее отношение к суду общественности, получившему более полное оформление на последней конференции Каз.АПП"а, сейчас я хочу открыто и искренно объявить о своем полном безоговорочном отказе и резком осуждении своего прошлого — теперь.

Происходившая во мне в течение ряда последних лет, длительная внутренняя эволюция привела меня к усвоению теоретических основ марксизма-ленинизма с материалистическим пониманием истории, как научного метода миропонимания — в начале, и как

усвоенного мною мировоззрения в последующие периоды и сейчас. В связи с этой идейной и принципиально-научной, определяющей теперешнее мое содержание и направление позицией — с одной стороны, и в связи с уже историческими, бесспорно оправданными и утвержденными победами и достижениями, борющегося за новую лучшую жизнь пролетариата, при полном безнадежном крушении идеалов чуждых, враждебных пролетариату групп, подгрупп, я считаю своим долгом перед лицом всей советской общественности к голосу Каз. АППовской критической оценки моего прошлого — прибавить и свой голос — признания прежних ошибок, самоосуждения и искреннего идейного разоружения.

Прежде всего определившей заранее, все роковые последствия моей политической и литературной деятельности — основной своей ошибкой считаю долгую связанность с идеологической установкой националистической, Алаш-Ординской по существу контрреволюционной группы. В непосредственной, органической связи с этим фактом определялись как сугубо классовые и враждебные интересам пролетарской революции — качества.

Я, как и другие Алаш-Ордински настроенные писатели, несомненно был идеологическим выразителем интересов чаяний байства и полуфеодальной верхушки казахского аула, как в прошлом так и за время диктатуры пролетариата.

Соответственно с этим же фактом, я долго оставался на несостоятельном, вредном в идеалистическом понимании социальных явлений и сущности разных видов идеалистических надстроек. Неправильно, ошибочно отстаивал замкнутую, оторванную от остальной социально-экономической действительности, якобы обособленную роль, назначение и природу литературы. Не учитывал и долго не принимал бесспорно верные марксистско-ленинские определения о подчиненной роли литературы всей существующей государственной системе и ее политике, наконец.

Считаю, что все эти научно-несостоятельные, исторически-ошибочные идеологические установки сейчас уже беспощадно осуждены, опрокинуты всем ходом истории, усиливающимися ростом и темпами социалистического строительства во всем Союзе и безусловно справедливым Ленинским разрешением национального вопроса, как во всех бывших окраинах царской России, так в частности и у нас в Казахстане.

Между тем, как естественный результат моих неверных, узких односторонних представлений исторических ситуаций величайшей эпохи — эпохи строительства социализма — явилось мое отрицательное отношение ко многим из крупнейших революционных мероприятий, проводившихся партией и правительством в Казахстане. Недооценивал важности их для целей коренного изменения и переключе-

ния с пути капиталистического развития на путь социализма, всего социально-экономического уклада жизни нашего края.

Конкретно, я недопонимал и внутренне не принимал крупнейшее значение конфискации баев-полуфеодалов.

Относился вначале скептически, отрицательно к последующим решительным, гигантским мероприятиям власти в области колхозного и совхозного строительства в недавнем первобытном кочевом, полукочевом ауле и в его дикой, косного, веками дремавшей в условиях изолированной отсталости — степи.

Также страдал неверием в возможность широкого развития промышленности, строительства в Казахстане, что на самом деле сейчас уже стало свершившимся фактом и по новому, в корне преобразовывает весь облик Казахстана.

Сейчас, уже жизнью и историей их на опыте великой стройки всего Союза и Казахстана, на опыте обновленной и сознательной жизни борющихся за социализм масс — доказаны ошибочность, вредность всех указанных моих пониманий и оценок.

И теперь, вопреки всем чаяниям и чуждым настроениям всех внешних и внутренних враждебных (для трудящихся) групп и лиц, утверждаю, что их путь — это безусловно отвергнутый историей, призрачный, гибельный путь. Политические установки этих групп в прошлом — это уже перевернутая страница истории при чем, надо признать, что это бесславная страница ее.

Их претензии сняты новыми этапами развития жизни трудящихся Казахстана. Как раньше, так тем более сейчас, эти претензии исторически, объективно вредны, как вреды все факты, тормозящие успешный ход развития, расцвета жизни трудящихся Союза.

Осудив, в результате такого решительного пересмотра, свое связанное с такими группами прошлое, я пришел теперь к бесповоротному, окончательному решению порвать с этим своим прошлым и порвать со всем, что сблизало, связывало меня с ним.

Обозрев теперь в свете этих новых пониманий и установок, пройденный мною путь литературной и исследовательской (по истории казлитературы) деятельности, я считаю, что он не совпадал, а наоборот шел в разрез с путем и стремлениями культурной революции Казахстана.

Характерными для моей прошлой литературной деятельности произведения, как «Еңлік—Кебек», «Каракөз» отражающие далекий от современной революционной действительности быт казахов, представляли собой, по выбору тем, как сознательный уход от революционной тематики в лагерь националистических писателей. А эти писатели, в том числе и я, стремясь овладеть (в период с 1920 по 1928 и часть 1929 гг.) органами пе-

чати в Казахстане и отчасти в городе Ташкенте, влияли на массы читателей в духе националистическом: проводили организованное воздействие на тех же читателей через литературное произведение, через соответствующую критику, развивая националистические настроения среди молодежи. Все это шло принципиально в разрезе с задачами и стремлениями коммунистической партии и советской власти перевоспитать эти массы и молодежь в духе интернационализма. Я осуждаю теперь, не только исключительный выбор однородных, далеких от современности тем, но и характер и способы их освещения, пути художественно-идеологического оформления их. Большинство из известных моих трудов как романтические произведения, были далеки от романтики революционной и от революционного освещения героики прошлого. Наоборот, с большинством из этих произведений, наряду правда, с изобличением некоторых позорных институтов прошлого, с частичным идейным разоружением сторонников их, я по существу оказался одним из явно выраженных националистически-настроенных писателей. А этот путь, в процессе последующего хода исторического развития нашего края, объективно к контрреволюции, так как подобные произведения не могли не оказать своего отрицательного идейного и эмоционального воздействия на сознание и психику современной казахской молодежи, представителей только что осознающей свое прошлое отсталой национальности. И объективно моя литературная практика служила не преодолению, а наоборот укреплению националистического настроения в психоидеологии этой молодежи.

В данный момент я отношусь отрицательно не только к своей прежней литературной позиции в области творческой деятельности, но так же осуждаю свои позиции в области исследовательской работы, как историка казахской литературы.

В частности, считаю, абсолютно не соответствующими социальному заказу революционных лет и революционной общественности, свои ранние идеологически вредные высказывания на страницах журнала «Шолпан», о путях казахской литературы дореволюционных лет.

Признаю, что эти ошибки не были преодолены изжиты и в некоторых позднейших моих исследованиях, как например, в работах о казахском поэте Абае Кунанбаеве.

Так же считаю своей ошибкой признание платформы «Алка», как за новое революционно направление в литературе, тогда как она только ссылаясь на марксизм, по существу углубляла, оформляла и вновь утверждала в литературе тот же самый ограниченный национализм. Сейчас в понимании революционных задач, стоящих перед казахскими писателями, я перерос непра-

вильные националистические установки этой платформы в дальнейшем ничего общего с нею не имею.

Другой не менее глубокой ошибкой считаю, свое невнимание к голосу революционно-марксистской критики на страницах казахской печати.

Односторонне, необоснованно, приписывая всей критике в целом одно только враждебное отношение к беспартийным писателям, и про себя ошибочно сводя ее роль и назначение к литературному избиению писателей некоммунистов, недооценивал ее объективно-научную, объективно-революционную ведущую роль.

Со своим отрицательным отношением к существующей критике, я остался до последних лет и в виде личной, сознательной реакции не высказывался перед общественностью о своих ошибках и о своем отходе от прежних литературных позиций.

Решив объявить открыто всей казахской общественности, о таком решительном и искреннем осуждении своего литературно-политического прошлого, я теперь хочу исправить свои прежние ошибки, дальнейшим честным систематическим служением вплотную, делу революции, на самых ответственных, боевых участках культурного, идеологического фронта.

г. Алматы

Фонд 30, опись 2, дело 1038, связка 93, л. 87, 89–91.

Копия

№ 18. 1 АВГУСТА 1944 Г.

**ПИСЬМО АУЭЗОВА М. О., МУСРЕПОВА Г. ПРЕДСЕДАТЕЛЮ
ПРЕЗИДИУМА КФАН САТПАЕВУ К. И.**

Приступая к созданию киносценария на тему о 8-й гвардейской дивизии на материалах Бауржана Момыш-улы, просим Вас на срок до 1-го октября с/г весь материал Момыш-улы, концентрированный в КФАН, передать в наше распоряжение для использования в нашей работе.

Целость и сохранность передаваемых по описи в наше распоряжение материалов гарантируем со всей надлежащей ответственностью.

[подписи Ауэзов, Мусрепов]

На письме виза Сатпаева К. И. «т. Андреевой М. Н. передать материалы по описи, сроком до 1/Х.44»

Фонд 1432, опись 1, дело 27–28, л. 12.

Подлинник

№ 19. 3 ОКТЯБРЯ 1957 Г.
ПИСЬМО-ИЗВЕЩЕНИЕ ОТДЕЛА НАГРАД ПРЕЗИДИУМА ВЕРХОВНОГО
СОВЕТА СССР СЕКРЕТАРЮ ПРЕЗИДИУМА ВЕРХОВНОГО
СОВЕТА КАЗАХСКОЙ ССР АМРИЕВУ А.

Направляем Вам орден для вручения писателю АУЭЗОВУ Мухтару Омархановичу, награжденному Указом Президиума Верховного Совета СССР от 27 сентября 1957 г. в связи с 60-летием со дня рождения за выдающиеся заслуги в развитии советской литературы.

Орден Ленина направляется фельдсвязью.
Заведующий отделом наград (Ф. Сазиков)

*Фонд 1109, опись 6, дело 661, л. 260.
Подлинник*

№ 20. 19 НОЯБРЯ 1957 Г.
ИЗ ПРОТОКОЛА ВРУЧЕНИЯ ПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫХ НАГРАД
СОЮЗА ССР

Председателем Президиума Верховного Совета Казахской ССР
ТАШЕНОВЫМ Ж. А. от имени Президиума Верховного Совета
СССР вручены ордена и медали СССР

По Указу Президиума Верховного
Совета СССР от 27 сентября 1957 г.

«В связи с 60-летием со дня рождения за выдающиеся заслуги в развитии советской литературы»

ОРДЕН ЛЕНИНА

АУЭЗОВУ МУХТАРУ ОМАРХАНОВИЧУ – ПИСАТЕЛЮ.

ЧЛЕН ПРЕЗИДИУМА
ВЕРХОВНОГО СОВЕТА
КАЗАХСКОЙ ССР (Ш. ЕРМАГАМБЕТОВА)

*Фонд 1109, опись 6, дело 661, л. 265, 268.
Подлинник*

№ 21. 30 МАУСЫМ, 1961 ЖЫЛ
ҚАЗАҚСТАН КОМПАРТИЯСЫ ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНЕН, ҚАЗАҚ
ССР ЖОҒАРҒЫ КЕҢЕСІ ПРЕЗИДИУМЫНАН ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ССР
МИНИСТРЛЕР КЕҢЕСІНЕН ҚАЙҒЫЛЫ ХАБАР

Қазақстан Коммунистік партиясының Орталық Комитеті,
Қазақ ССР Жоғарғы Кеңесі Президиумы мен Министрлер Кеңесі
аса көрнекті Кеңес жазушысы, Лениндік және Сталиндік сый-

лықтардың лауреаты, Қазақ ССР Ғылым академиясының академигі, Қазақ ССР Жоғарғы Кеңесінің депутаты Мұхтар Омарханұлы Әуезовтің Москвада қайтыс болғанын қатты қайғырып хабарлайды.

№ 22. 30 МАУСЫМ, 1961 ЖЫЛ.

М. О. ӘУЕЗОВТІ ЖЕРЛЕУДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ ҮШІН ҚАЗАҚСТАН КОМПАРТИЯСЫНЫҢ ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІ МЕН ҚАЗАҚ ССР МИНИСТРЛЕР КЕҢЕСІ ТАРАПЫНАН ҚҰРЫЛҒАН КОМИССИЯ ТУРАЛЫ

Қазақстан Компартиясының Орталық Комитеті мен Қазақ ССР Министрлер Кеңесі аса көрнекті Кеңес жазушысы, Лениндік және Сталиндік сыйлықтардың лауреаты, Қазақ ССР Ғылым академиясының академигі, Қазақ ССР Жоғарғы Кеңесінің депутаты Мұхтар Омарханұлы Әуезовті жерлеуді ұйымдастыру үшін комиссия құрды. Комиссияның құрамында мына жолдастар бар: Н. Ж. Жанділдин (төраға), К. Н. Крюкова, Ф. М. Мүсірепов, Қ. И. Сәтбаев, С. Мұқанов, Ғ. Мұстафин, С. Б. Бейсенбаев, Л. Ғ. Ғалымжанова, К. П. Третьяков, Т. Б. Дарқанбаев, И. П. Шухов.

№ 23. 30 МАУСЫМ, 1961 Ж.

ССР ЖАЗУШЫЛАР ОДАҒЫ БАСҚАРМАСЫНЫҢ, ҚАЗАҚ ССР ЖАЗУШЫЛАР ОДАҒЫ БАСҚАРМАСЫНЫҢ, БЕЙБІТШІЛІКТІ ҚОРҒАУДЫҢ КЕҢЕСТІК КОМИТЕТІНІҢ, СССР МИНИСТРЛЕР КЕҢЕСІ ЖАНЫНДАҒЫ ӘДЕБИЕТ ПЕН ӨНЕР САЛАСЫНДАҒЫ ЛЕНИНДІК СЫЙЛЫҚТАР ЖӨНІНДЕГІ КОМИТЕТІНІҢ КӨҢІЛ АЙТУЫ

Көп ұлтты Кеңес әдебиеті ауыр қазаға ұшырады.

Аса көрнекті кеңес жазушысы, Лениндік сыйлықтың лауреаты, СССР және Қазақстан Жазушылар одақтары басқармаларының мүшесі, филология ғылымының докторы, Қазақ ССР Ғылым академиясының толық мүшесі, Қазақ республикасы Жоғарғы Кеңесінің депутаты Мұхтар Омарханұлы Әуезов 27 июньде ауыр науқастан кейін мезгілсіз қайтыс болды. .

М. О. Әуезов 1897 жылы көшпелі қазақтың семьясында туды және өмірдің үлкен әрі күрделі жолынан өтті. Ол өзінің әдеби қызметін 1917 жылы қазақтың тұңғыш драматургтерінің бірі ретінде бастады, оның пьесалары бүгінгі күні де оқушылар мен көрушілер арасында аса зор табысқа ие болуда. М. О. Әуезовтің қаламынан қазақ халқының тарихи дамуының әртүрлі кезеңдеріндегі өмірін, Қазақстан еңбекшілерінің социалистік өзгерістер жолындағы күресін көрсететін ондаған повестер мен әңгімелер («Білекке-білек», «Іздер», «Шатқалаң» және басқалары) шықты.

Қазақ халқының жарты ғасырлық өмірін, оның ең жақсы талаптары мен мұраттарын, оның ұлы орыс халқымен арадағы достығын асқан шеберлікпен бейнелейтін «Абай» және «Абай жолы» атты төрт томдық эпопея жазушының көп жылғы еңбегінің қорытындысы болды. Кеңес әдебиетінің қорытындысы болды. Кеңес әдебиетінің дүние жүзінің көптеген тілдеріне аударылған осы аса көрнекті шығармасына Лениндік сыйлық берілді.

М. О. Әуезов ұлттық мәдениеттің маңызды проблемаларымен — ауыз әдебиеті, классикалық мұра және қазіргі әдебиет проблемаларымен шұғылданған аса көрнекті әдебиет зерттеушісі және сыншысы болды. Еліміздің туысқан әдебиеттерінің творчестволық өзара байланыстарын дамыту мен нығайту ісінде де оның сіңірген еңбектері аса зор.

Жазушы көркем аударма саласында да көп жұмыс істеді. М. О. Әуезовтің тамаша аудармасы арқылы берілген Гогольдің, Тургеневтің, Шекспирдің, орыс және дүние жүзі классиктерінің басқа да шеберлерінің шығармалары қазақтың қалың оқушысының игілігіне айналды.

М. О. Әуезов Қазақ республикасы Жоғарғы Кеңесінің депутаты, СССР және Қазақстан Жазушылар одақтары басқармаларының мүшесі, Бейбітшілікті қорғаудың Советтік Комитетінің және әдебиет пен өнер саласындағы Лениндік сыйлықтар жөніндегі комитеттің мүшесі ретінде қоғамдық және мемлекеттік зор жұмыс жүргізді. Жазушы халықтар арасындағы бейбітшілік жолындағы күреске, біздің халықаралық әдеби байланыстарымызды ұлғайтып, нығайтудың игілікті ісіне көп күш-жігер жұмсап келді.

Әдеби және қоғамдық-саяси қызметі үшін М. О. Әуезов Ленин орденімен, екі Еңбек Қызыл Ту орденімен, «Құрмет Белгісі» орденімен және медальдарымен наградталды.

Қазақ халқының дарынды перзенті, көп ұлтты совет әдебиетін дамытуға баға жетпейтін үлес қосқан аса көрнекті көркем сөз шебері, қарапайым және ақжарқын адам, сезімтал жолдасымыз және досымыз — Мұхтар Омарханұлы Әуезовтің жарқын бейнесі сан миллиондаған оқушылардың санасында мәңгі сақталады.

II ОЙ–МАРЖАН ДУМЫ АУЭЗОВА М. О.

№ 24. 30 НАУРЫЗ 1917 ЖЫЛ.
Ж. АЙМАУЫТОВ ЖӘНЕ М. ӘУЕЗОВ, «ҚАЗАҚТЫҢ ӨЗГЕШЕ
МІНЕЗДЕРІ»

Газет жүзінде қазақтың әр түрлі кемшіліктері түртіліп жазылып жатыр. Мысалы: ұйымсыздық, күндестік, парақорлық, партия, әділетсіз билік, әйелдің халі деген сияқтылар.

Рас, мұның бәрі аяныш халдер.

Бірақ бұлар — ойдың бұтақтары.

Роман, өлең, мақала жазушылар да осындай ұсақ кемшіліктерді көрсетпек.

Қазақтағы неше түрлі болып тұрған ауыр халдердің түпкі негізі, тамыры қайдан тарап, бұ күйге ұшырағанда ешкім қолға алып, матбұғат жүзінде қозғап көрген жоқ. Соның үшін бұл терең сауалды жұрттың есіне салып, жүйріктерді қыздыруға сөз бастырып отырмын.

Бұрынғы уақытта қазақ елі ұйымшыл, әрі жауынгер, биі әділ, намысқор, адамы ірі, білімді, қайратты, сауықшыл болған екен. Досымен достасып, жаумен жауласуға табанды, қайғырып та, қуана да білетін халық екен.

Рас, ол уақыттағы ұйымшылдан күні үшін болса да, жүре бара бет түзеп алатын сүреңі бар сияқты еді. Естуімізше (әрине, халық болған соң түгел самадай, мұнтаздай еді деуге келмейді. Надандық уысында талай оқыс мінездер болған. Оған орын беруді артық деп білеміз), ол құлықты түсіндіріп, бұзық жолға салушылар болса да, дүниеауи ғылымдар да кіріп, тамырлап, бұтақтап кетуі ықтимал еді. Бірақ қожа, молда, ишандар (схоластика) дін ғылымын таратып, елдің ойын, рухын, қол аяғын кісендеп, бір кесімді тар жолға тығып, адамшылықты мүфтилардың қазығына қылқылда-тып байлады да қойды.

Түсінігінше, қазаққа дін де оп-онай сіңе кеткен жоқ. Түсінген соң, табандап іске асырғыш еді. Сол кезде халықты меңгеріп, ұстап тұрған азулы, айбынды хан сықылды бір күш керек еді. Халықтың бақытына қарай жақсының сиреген кезінде күші кетіп, мынандай соққы жолықты. Қазақтың ұлттық қалпы өзгерілді. Тізгін мақсаты басқа, ниеті шалғай, суық бауыр жанның қолына тиді. «Қазаншының еркі бар, қайдан құлақ шығарса» деген халге ұшырады.

Кемеңгер билердің заманы құрып, адамдық мал мен пұлға сатып алынатын заманға килікті. Қазақтың тұрмысы өзгерді. Киіз үйде қыстап, суыққа шынығып, қуатты, қайратты, денелі өсетін қазақ тазалығы жоқ, аласа жер үйге кіріп, аурулы, нашар болып, мығжырланып, еңсесі көтерілмей өсетін халге жетті.

Осы сияқты адамның өсімі де кемиді. Әрине, тән қуатты болса, жан қуатты, ажарлы болады. Нашар жаннан осал мінездер туады. Мысалы: ойнас, өтірік, өсек сияқтылар бұл — бір. Екінші, сол уақытта да өзі сурет ала алмаған бірлікке қырсықтың қара басы болып, партия деген қағида тиді. Жауыздық, залымдық қара бұлттай қоршап, халықты астан-кестен қылып, өзді-өзімен атыстырып, жауластырып, көзді шел қаптады. Күннен күнге өршіген қалын, сасық тұманнан шыға алмай, адасып, келіп-келіп түсіп отырған қалпымыз міне осы күнге.

Партиядан тарайтын пітіненің бір сыпырасын айтайық: партия басталғалы малың азайып, кедейлік килікті. Себебі болыс болатындар аямай малын шашып, құрып болған шағында сол малын орнына түсіре алмай қалғаны одан жаман құриды. Екінші, партияның малын жаудың малындай ішіп-жеген халық қайта құсып, қолындағы өз малын азайтады. Партия кәсіпке кіріспеуге үлкен себеп болды. Право жағының қырсығы бұл. Енді «дін» жағымызға не келтірді? Қай жұрттың болсын қасиеті — уағдашылық, антқор еместік, құдайдың атын жеңілге салмаулық еді. Біздің қазақта аруақ, құдай, ант-аман, құран дегенініз бітір жинаушыныкі.

Қадірсіз, Құдайға қылған құлшылық, қайыр-садақа партияның бір масиғына жүріп кетті. Дінге келген кемшілік осы.

Енді қазақтың мінезіне (ақалаққа) тигізген зияны мынау: ұрлық, зорлық, қорлық, өтірік, өсек, алдау, кулық, сұмдық, айдату, байлату, кісі өлу, рақымсыздық, жалған мақтан, нысапсыздық, тұрақсыздық, настық, жалқаулық деген нәрселерге шайтанның ойнағынан артық болмаса, кем болған жоқ. Бір туысқан түгіл, әке мен бала партияға таласып күндескен соң, адамның жақыны кім болмақ? Әрине, жақыны, досы — жалғыз ғана құлқыны.

Партия халықтың бірлігіне, ерлігіне, қолғабыс қылды ма? Намысты қоздырды ма? Жоқ...

Бірлікшілміз, ұйымшылмыз, жауынгерміз дейтіндер табыла қоймас. Алтыбақандық, қазанбұзарлыққа мақтансақ мақтанайық. Сөйтіп ұсақтап келіп, жаужүрек батырларымыздың батырлығы ауыл-үйдің малын ұрлауда қалды. Бұрынғы билердің жұрнағы кішкене дөңгелек жер болып қалды. Осындай ортада бала да жамандыққа салынып, қатты оқығандардан да көпке шейін таты кетпейтін көрінеді. Мысалы, «ұлтым» деп оқып шыққандар халық арасына келсе, қарая бастайды.

Сайып келгенде, қазақтан қалып тұрған өзгеше мінездер, тіле

айтқанда, қолы қылмайтын тұрақсыздық, ұйымсыздық, басынан аспайтын өзімшілдік, ездік.

Халықтың өзіне айтып, мінезін түзеу қолымыздан келмейді. Жалғыз-ақ үмітіміз, қаруымыз — оқығандарда.

Оқығандар үйіндегі жас балаларды өздері үлгі болып надандықтан шығарып, адамшылықтың жарық жолына сүйреуге міндетті. Соларға қазақтың мінезін тастап, аянбай, қажымай, таза жүрекпен кемшіліктерге қарсы тұрып, бірлік шеніне жармасуынан ба-сқа не тілей аламыз.

«Алаш» газеті, № 16. 30 наурыз 1917 ж.

**№ 25. 14 ҚЫРКҮЙЕК 1917 ЖЫЛ.
ӘУЕЗОВ М. «ОҚУДАҒЫ ҚҰРБЫЛАРЫМА»**

Өзіміз көріп жүрген қандай үлкен нәрсені алсақ, сол үлкенді үлкен қылып тұрған бір аз ғана жиылып, шоғырланған алғы кішкене нәрсе.

Осы кішкене нәрселер мықты болса, ана үлкеніміз де мықты болмақ. Ол морт, сынғақ, осал болса, әлгі үлкен нәрсе де сал болмақ. Бұл бірді-бірге себеп қылып тізіп, жалғастыра жаратқағ. жаратушының шебер қолының дүниенің ісіне кіргізген өзгеріссіз жолы.

Жә, осыған қарағанда, ұлт тізгінін ұстап тұрған оқығандарымыз, солардың істерінің таудай болып үлкейіп, дабырайып, көркеймегіне не шарт? Әрине, бірінші, сол оқығандардың бірлік-берекеде болып, шоғырланбағы шарт; екінші, істері маңызды, орнықты, табанды болуы үшін — әрбір оқығанның ақтығы, екпіні, білімі.

Рас туғаннан білімді, ұлт ісіне екпінді, ақжүрек болып туа қалмалық, бірақ алдыңғы оқыған қамқор не ойлап, нені істеп, не арман қылып жүр, соны біз істемесек те, болу бетін ұғу керек емес пе?

Біздің мақсатымыз мал табу, шен тағу емес, надандық неше батпан болып үстіне артылып, зілдей қылып жатқан ауыр халқымызды өрге сүйреудің әдісін, тәсілін табуға тырысу екенін ұмытуға жөн бе?

Қашанда болса, адам махаббат, мархамат, ақтыққа жастай шөлдесе, жастай сағынып талпынса, ұлтшылдық, адамшылыққа жетпекші емес пе?

Бұл жүректің сіңіргіш таза уақытын өткізіп алсақ, үлкейгенде жылсақ та, қалай өзімізді күйінішке жегізсек те, әлгі нәрселер келер ме? Осы туралы ретті оқып жүрген бір буын құрбыға айтатын аз назымыз бар.

Бұл мезгіл — халқымызға ақырғы тез.

Бұдан кейінгі мінез өмір бойы мінез болып қалады емес пе?

Осыған қарағанда, біздің көбімізде халыққа мінезімен жақсы болмақ түгіл, оқығандар деген атқа кір жұққызатын жаман мінездер көп. Соның бірі — карта, газет бетіне қарамайтын, қазақ ісінен хабарсыздық, басы құралмайтын берекесіздік, ұзамайтын маскарад.

Жас уақытын бұнымен өткізген жігіттің үлкейгенде уытты, қажымайтын ұлтшыл болуы дүдәмал.

Жігіттер! Ендігі уақыт жазғытұрғы күн шуақтай жанға жайлы емес пе? Осы рақымды күннің жылуына қызып, біз де аз ғана білімізді, аз ғана қайратымыздың кішкене қызметін адамшылық жолына салып, ақтыққа жұмылайық. Қала-қаладан ұйым ашалық. Халық түзеуді жол қылайық. Бұрынғы жаман әдеттерді тастауға тырысалық. Әйтпесе болыстық тигізетін інілеріміз жетіп келеді деген алдыңғы ағалардың қуанышын күйінішке айналдырып, «қарғайын десем жалғызым, қарғамайын десе жалмауыз болып» жүрмелік. Онда біздің оқымағанымыз, болмағанымыз артық.

«Сары-арқа» газеті, № 13, 14 қыркүйек 1917 жс.

№ 26. 19 ҚАЗАН 1917 ЖЫЛ.
ӘУЕЗОВ М. «ҚАЙСЫСЫН ҚОЛДАНАМЫЗ?»

Жұрт оянып, көзін ашып, жұртқа көз түзесе, күннен-күнге мұқтажы табылып көбеймек. Осы күнгі біздің көп мұқажымыздың ішінде ең біріншісі — ғылым.

Рас, мұны оқыдық. Құдайға шүкір, бейіміміз жаман емес. Азды-көпті біліммен халқының жолына салып, соның бағытын арман қылмай жүрген оқыған қазақ аз. Бірақ қай істің болсын өнуіне үш түрлі шарт бар. Ең әуелі — ниет керек, онан соң күш керек, одан соң тәртіп керек.

Кәзіргі біздің жұмылып, қолға алалық деп тұрған ісіміз — оқу.

Бұл оқу туралы әлгі айтқан үш шарттың алғашқы екеуін бізде бар деуге болады. Бірақ үшінші жоқ.

Мұсылман медреселерін бітірген мұғалімдерді, семинария бітірген учительдерді алсақ, бәрінде де, бірінші, қазақ баласына білім берсем деген ниет бар, екінші, қолынан келетін күш бар. Бірақ мақсатты жерден шығаратын тәртіп жоқ.

Жә, бұл қолға түспей тұрған тәртіп қайсы?

Қай мектептің болсын жаны — оқу құралдары. Ғылым жолында басқышқа мініп кеткен өзге жұрттарды алсақ, бәрі де жылдан-жылға оқу кітаптарын жаңғыртып, бар жақсыдан бір жақсысын

тандап отырады. Сүйтіп оқу кітаптары жылда жазылып, жаңарудан бір босамайды.

Қазаққа келсек, мектепке арналған ретті бір кітап жоқ. Себебі мұны ниет қылған талапкерлердің алдынан көлденең шығатын бір зор кедергі барлығы. Ол — ғылым тілі. Ғылым тіліне қазақ сөзі жетпейтіні, жететін болған күнде де, аршылып, арналмағандығы анық.

Қандай тілге бай жұрт болсын, ғылым жолына түсе бастағанда тіл кемшілік қылып, ескісін алып құрастырып, бөтен жұрттың тілін жамау қылып, неше түрлі болып аламыштанады. Бір халықтың ғылымсыз күніндегі тілін алып, артынан ғылымды болған күніндегі тілін алсақ, соңғы тілі жаңа туған баладай болып өзгереді. Бұл ғылым тілі деген мәселе өз мектебіміз, өз мұғалім, үйретушіміз бола бастаған сайын «шеш» деп, дікілдеп қысатын мәселе.

Сондықтан бар қазақтың оқитын баласының бірінің білімін біріне жанастыра, бір жолмен оқытуы керек. Әркім әр жерде өз машықты жолымен төпей берсе, ол аз күшті ыдыратқан.

Бізге осы күннен бастап оқу тілі мәселесін ашып, бір жолға бет түзеу керек. Осы туралы орысша оқыған өз машығына, мұсылманша оқыған өз машығына тартпай, дәлелімен қай тілді і мағынасы орамдырақ, қай тіл қазақтың өмір жөніне қолайлы, оғыны салыстырып, біреуін ұстау керек. Сонан соң не мұсылманша оқығандар болып, не орысша оқығандар болып, бір жағына илігіп, белгілі бір жолға түселік.

«Сары-арқа» газеті № 17. 19 қазан 1917 ж.

**№ 27. 16 СЕНТЯБРЯ 1941 Г.
ИЗ ВЫСТУПЛЕНИЙ АУЭЗОВА М. О. НА СОВЕЩАНИИ В СНК
КАЗССР ПО ВОПРОСУ КИНЕМАТОГРАФИИ**

ПРИСУТСТВУЮТ: т.т. Кладо, Ауэзов, Левин, Умурзаков, Турин, Боканов.

тов. Ауэзов:

Вчера мы говорили с т. Ундасыновым о порядке подготовки к совещанию, что нужно к нему подготовить. При разговоре выяснилось, что необходимо представить более конкретизированные сценарные заявки писателей, что могут писать работники Казахстана. В намечаемый план нужно включить каждую тему по отдельным заявкам, тему по предварительным разговорам и т.д. привлечь казахских писателей Муканова и Мусрепова, выяснить, что они могут дать.

Названные сценарии нужно будет в порядке перечня приобщить к этому плану, именно не сценарии, а только их перечень,

тогда разговор будет наиболее предметный и будет с чем притти на намечаемое совещание и что доложить тов. Ундасынову. Так же тогда мы можем сказать, что будет в 1942 году...

Фонд 1137, опись 6, дело 836, л. 17–18.

Копия

№ 28. 7 ҚАЗАН 1955 ЖЫЛ.

М. ӘУЕЗОВТИҢ «КӨРКЕМ АУДАРМАНЫҢ КЕЙБІР ТЕОРИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ» МАҚАЛАСЫНАН

...Аударма өнерін зерттеушілер өздерінің теориялық дербес пікірінің маңызды, дәлелді болуы үшін, бір-бірін алшақ, қалыңқы тіл жүйелеріндегі келелі аудармаларды тереңірек, толығырақ талдап, сыйпаттағаны пайдалы болар еді. Мысалы, аударуға қиын тиетін және де бұл реттен жақсы аударма ілгілері бар, өте-мөте қиын сөйлемдердің аудару тәжірибесін ортаға салса, айталық, сөз сыйпаты жағынан, сөздің түбірлік, туындылық құрлыстары жағынан бір-бірінен мүлде өзгеше орыс тілінен бурят-монгол тіліне аударылған қиын сөйлемдердің аудармасын, оның аса бір халыққа тән жайларын талдап көрсетсе, өте игі іс болар еді. Немесе зерттеушілеріміз орыстың тоникалық өлеңін силлабикалық, силлабика-тоникалық және метрикалық өлең жүйелеріне сіңістіре, орайластыра берілген аудармалардың жақсы үлгілерін сыйпаттаса, зор тәлім болмақ.

1799 қор, 1 тізбе, 486 іс, 13 бет.

Газет қиындысы

№ 29. 11 ЖЕЛТОҚСАН 1955 Ж.

М. ӘУЕЗОВТИҢ М. ҒАБДУЛЛИНГЕ ХАТЫНАН

...Кейбір ақындар поэзиязы бейне бір оларға ғана хас мүліктей тар таниды. Күндегі кей мінезде, кейбір орайда бар ойынды таратпай-ақ, поэзияға деген қадір, құрметінді танытпай-ақ, жалпылай ғана, бірер сөйлем айта қалсаң да, біраз ақындарымыз аңтарыла қалады.

Содан әрі емен-жарқын жарым сөздің өзін айтқызбай-ақ, жарғыласа қалғандай болады. Кей ақынымыз поэзия жайы сөз болса, бейне жас жарының қызғаншақ ғашығы сияқты өзге ауыздан, көлдененнің аузынан жаңағы жарының атын естісе, тұтана қалғыш келеді. Сонымен қатар кейде көпке тарап түсетін топтап айтқан және әсіресе бар әдебиетке жалпылай аталған сын сөз болса да, соңы поэзияға қарай оқтаулы мылтық кезегендей көре қалу бар. Ең алдымен осы алуандас орынсыз «қытықшылдық» керек емес.

Ол ақындарға біз айтар ек: «Ең әуелі поэзия сіздің ғана мүлкіңіз емес. Ал егер ол шынымен сіздікі ғана болса, сіз үшін ғана болса, ол тегі шынайы мүлік те емес».

«Егер поэзияны ақындар ғана түсінеді, солар ғана біліп бағалайды» десеңіздер, қасыңызда жүрген, қатарыңызда келе жатқан прозаиктер және әсіресе сыншылар танымайды десеңіз, ол да теріс. Себебі қасыңыздағы біз түсінбесек, жан түсінбес».

Сондықтан поэзияның сөзін, оның намысы мен абыройын, атағын жақтаушы жалғыз ғана ақындар тәрізді түсіну жарамсыз, шалағайлық үстірттік! Бұл тұстағы жаңағы аталған «қытықшылдықты» біздегі көп ақынның сын көрмегендігінен деп білеміз... Әзілдей айтқанда «қарын шашы алынбағаны да бар» деуге болады.

...Тегінде мақұлды мазаққа, сынды сықаққа алмастырмау керек.

...Тез секем алғыш, тез күйінгіш мінездер ақындардан мүлде сауырын сыйпатпай, құлағына қол жуытпай меңкіп тұра қалатын ақыннан сын ойлар, шын ойлар қашан соғып, қақас қалуы мүмкін.

...Менің ойымша ұлттық характер деп алмай, ұлттық традиция (қазақша – дәстүр) деп алғанымыз мақұл. Дәстүр мағынасына характер де, түр де, оқу мен өсу де дами түсіп, өзгеру де, мазмұн мен сыртқы сыйпат, көрік-күй мәселесі – бәрі де түгел кіреді.

...Біздің поэзия өзінің өткен тарихтық тегінен үзіліп, төркінсіз әдебиет боп кеткен жоқ. Халықтық асыл мұрасының үлкен арнасын, анық саналы мұрагер есебінде, үлкен көмегімен ілгері қарай жақсы дамытып, асырып, өстіріп келеді. Сана да, сала да, түр-көрік те түгел солай.

...Ұлттық традиция мәңгі-бақи бір орында сілейіп, қатып тұратын қалып емес.

...Ақын да тегінде исламның алласы емес. Сілтегені перизат, сермегені кем қоймағанда азамат болып, жаратыла қала бермейді. Жаза баспас қадам жоқ, жаңылмайтын қалам жоқ дерлік.

...Ғали, Қасым, Сырбай үшеуінің әр алуан жайға арнаған, әсіресе қысқа қайырылған өлендері... бабына жетіп, балқып толқыған күйшінің қолындағы шешен домбырадай, қоңыр күйлерімен бой ерітеді.

*2140 қор, 1 тізбе, 399 іс, 1 бет.
Газет қиындысы*

№ 30. [1958 Ж.]

**АЗИЯ ЖӘНЕ АФРИКА ЕЛДЕРІ ЖАЗУШЫЛАРЫНЫҢ ТАШКЕНТ
КОНФЕРЕНЦИЯСЫ ДЕЛЕГАТТАРЫ АЛДЫНДА М. ӘУЕЗОВТІҢ
СӨЙЛЕГЕН СӨЗІНЕН**

...Ұлттық түрдің жаналықтары бірнеше ұлы сәттердің тоғысып, қайнасу, қорытылу қалпынан туады. Ең әуелі баршалық ха-

лык ұғымына жай, бөтен-бөгде жалғауына татымайтын, жаңалыққа жақпайтын жайлардан арыла өсу бар. Бұл — сынмен ерекше екшей, толғау. Сонымен жалғыз азғын, өскелең жақсының бәрін көмекке алып, керекке жарату бар.

...Екіншісі, ұлттық түр дегеніміз — жаңа дәстүрлер тудырып, өзгеріп-өсетін, жаңа көркемдік қасиеттер табатын дүние.

Үшінші, сол өсу, даму жолында ұлттық түр жаңа сыйпатқа ие болғанда, біздің отан мен бар әлемдегі өнерлі елдер әдептерінің шеберленген түрлерін үлгі етіп алып өседі. Барлық әдебиеттеріміз халықтар достығының игі топырағында, аясында дамиды. Ол достықтың ең асыл нәрі, үлгісі — доста барды, асыл-ардақты ерікті түрде ауысып алу мен керекке жарату. Сол арқылы екі жақты өсу, гүлдеу болмақшы.

1799 қор, 1-тізбе, 486-іс, 11-бет.

Газет қиындысы

№ 31. 1960 Г.

ИЗ СТАТЬИ М. АУЭЗОВА «О ТРАДИЦИОННОМ И НОВАТОРСКОМ»

Национальные традиции, как известно, создаются передовой практикой многих поколений. Из века в век отшлифовываются в литературе и искусстве способы художественного освоения мира, передаются принципы оценки общественной среды и природы, накапливается богатство изобразительных средств. Это напоминает эстафету, но эстафету особенную — в ней каждый новый этап, искусство проходит не со старым и неизменным багажом, а в накоплении нового, в постоянном обогащении. Как нельзя в реку дважды войти в одну воду, так нет традиций без новаторства.

С течением времени ряд элементов в национальных традициях отмирает в результате общественных перемен и вследствие исторического развития национального характера народа. Традиции обогащаются повседневно новаторскими поисками творцов-художников. Возникают новые традиции. Совершается единый диалектический процесс обновления искусства на его родной почве.

При этом развивающиеся национальные традиции обязательно включают в себя и результаты взаимодействия, взаимообогащения разных национальных литератур.

Фонд 1799, опись 1, дело 486, стр. 14.

Газет қиындысы

III

ХАТТАР СӨЙЛЕЙДІ ПИСЬМА РАССКАЗЫВАЮТ

№ 32. 7 МАЯ 1934 Г.

ПИСЬМО МУСРЕПОВА Г. МИРЗОЯНУ Л. И. О ПЬЕСЕ АУЭЗОВА М.
О. «ХАН-КЕНЕ»

Как известно, сейчас в литературной и театральной среде, среди студенчества идут усиленные разговоры (не обсуждение, а именно разговоры) о премьере Каздрамтеатра — «Хан-Кене» Ауэзова. Поскольку, кроме запрещения Наркомпросом постановки этой пьесы ничего не сделано в смысле обсуждения и исправления ее, то естественно недоумение театральной общественности, умалчивание печати, некоторое недовольство среди писателей и т.д. Мне кажется, что Наркомпрос и театр сделали большую ошибку, допустив открытую постановку «Хан Кене» без предварительного общественного просмотра. В частности и тов. Жургунов и т. Беков не согласились на мое предложение пропустить пьесу через общественный просмотр, объявленный просмотр превратили в коммерческую постановку: в день постановки я звонил им обоим с этим предложением, но оба они отклонили его. А после постановки тов. Беков утверждал, что руководители Крайкома ВКП(б) остались очень довольными постановкой, сделав лишь отдельные легко исправимые замечания. Это его утверждение было мне понятно, поскольку тов. Беков как постановщик всю зиму собирался определить на постановке «Хан Кене» творческий путь своего театра, что между прочим является тоже неверной установкой для революционного театра, ибо такой творческий путь утвердил бы театр не на революционной советской тематике, а на старой. Драмтеатр больше чем кто-либо другой должен учесть, что он более лучше ставит «Аркалык Батыр» и «Енлик Кебек», чем «Майдан», «Турксиб» и др. переводные революционные пьесы, что было и остается слабым местом. Вопрос о том, на какой тематике драмтеатр будет определять свой творческий путь и будет художественно утверждаться — это вопрос большой принципиальной важности.

Но запрещение (хотя оно временное) постановки «Хан Кене» мотивировано опять-таки неправильно. Распоряжение

тов. Жургенова гласит: «рассмотрев три действия пьесы «Хан Кене», претендующей, как я ее понял, на историю борьбы казахского народа с русским царизмом и трактовке дореволюционных национальных взаимоотношений киргиз и казахов, я обнаружил следующие важнейшие дефекты, без исправления, которых не считаю возможным дальнейшую постановку ее» и т.д.

Бесспорно, что постановку «Хан Кене» нужно было приостановить, исправить ошибку допущения ее открытой постановкой без общественного просмотра. Кроме того — это основное, пьеса нуждается в ремонте, как в части трактовок и событий, относящейся к движению «Кене Сары», «Хан» Касымова, так и показа действительного отношения казахского народа прежде всего к нему. Но Наркомпрос не понял из какого основного положения надо исходить при исправлении пьесы. Он требует исправление пьесы, исходя из того неправильного положения, что «пьеса претендует на историю борьбы казахского народа с царизмом». Это неверное в корне требование. Пьеса построена (и правильно) на других рельсах, именно — она претендует на показ падения ханства и его последние отчаянные попытки восстановить уже развалившееся к тому времени ханство. Исправление пьесы нужно требовать исходя именно из этого положения. Требования же исправления ее ставит себе основной задачей «Показ борьбы казахского народа с царизмом», во главе которой будет стоять хан Кене не особенно верно само по себе, тем более не верно в отношении данной пьесы, которая в этом отношении двусмыслицы не имеет. Для показа борьбы казахского народа с царизмом, нужно выбрать не Кене хана, а более широкое движение, возглавлявшееся хотя Исатаем, Махамбетом, или 1916 год.

Очевидно нужно побудить Наркомпрос и Культпром, чтобы они не откладывали обсуждение «Хан Кене». Но обсуждение будет носить неправильный характер, если не будет ясности в постановке вопроса и в требовании. Поэтому считаю целесообразным установить до обсуждения из каких задач — показ истории борьбы казахского народа с царизмом» или показ падения ханства и его господства и борьбу народных масс против него самого будем исходить при исправлении пьесы.

Я лично настаиваю на втором.

№ 33 АПРЕЛЬ 1936 Г.
ПИСЬМО РОЖДЕНСТВЕННОГО В. ЖАНСУГурОВУ И.

Дорогой друг, Ильяс!

Привет!

Твое кисловодское письмо получил и обеспокоился о твоём здоровье. Что с тобой такое? Говорят, климат Кисловодска очень здоровый, и я надеюсь он тебе поможет.

А у нас здесь только что проводили Муканова и Ауэзова. Они успешно успели договориться с композитором Асафьевым относительно оперы на казахский сюжет. Текст уже готов, и я сейчас занят его переводом для русской сцены. Работаю также над Абаем Кунанбаевым. Какая прелесть его лирические и любовные стихи! Меньше мне нравятся морализирующие восьмистишия, но и в них есть большой ум и умение четко и сжато выразить свои мысли. К 15-му мая я обязан, по договору эту работу закончить, и потому сейчас занят ею всецело, так же как и оперой «Ахан и Зейра» Муканова и Ауэзова.

С нетерпением жду появления нашего [...] «кюйши». Было бы хорошо приурочить выпуск этой книги к декаднику казахского искусства. К этим дням можно будет расшевелить нашу прессу. О тебе я во всяком случае собираюсь писать, автобиография твоя у меня есть.

Летом думаю съездить опять к вам, в Алма-Ату... Я поеду в Казахстан в июне, возможно вместе с Асафьевым. Ты вероятно к этому времени уже будешь в Алма-Ата.

Обнимаю тебя Всеволод.

P. S. Спасибо за хлопоты о моей грамоте. Хочется ее иметь. А у меня 29 апреля премьера оперы в нашем театре оперы и б[алета] «Луиза Миллер». Жду и волнуясь.

*Фонд 1368, опись 1, дело 2, л. 26, 26 об.
Автограф*

№ 34. 4 ДЕКАБРЯ 1939 Г.
ПИСЬМО АУЭЗОВА М. О. МУСРЕПОВУ Г.

Габит дорогой!

Вот я уже в Ленинграде и приступил к доработке сценария. Первые два дня прошли в обсуждениях, а сегодня я сажусь за всякие доделки.

Думаю, что с моей стороны задержка будет не больше, чем дней на 5, а дальше перепечатка, читка и новые разговоры, т.е. возможен этот чертовский заколдованный круг. Но только на этот раз сроки нажимают и на Ленфильм, поэтому надеемся сократить раз-

говору. Так что дней через 7, я должен быть обратно в Москве. Перед выездом дня за 2 извещу тебя телеграфом. А ты снесись с Пивоваровым в издательстве и с Лихтенкулом в Союзе. Тел. Пивоварова Арбат 1-09-21, а Лихтенкула Д 2-14-23.

Сними номера в «Национале».

Мой адрес: Астория, комната 422

*Фонд 1864, опись 1, дело 304, л. 1.
Автограф*

**№ 35. 11 НОЯБРЯ 1942 Г.
ПИСЬМО МОМЫШУЛЫ Б. АУЭЗОВУ М. О. О ПЬЕСЕ «НАМЫС
ГВАРДИЯСЫ»**

Мухтар аға!

Почему-то по-казахски не пишется — извините.

Я Вам писал, что современная война не является войной мушкетеров и пикетеров... и офицеры отечественной войны (имею в виду настоящего, а не всякую шваль в мундире) — Вам не рыцарь 16-го века... в основном они делятся на три категории: офицеры ближнего боя, офицеры тактического соображения и назначения, офицеры стратегического соображения и назначения. В этой войне на поле боя скорее ум ума почитает, чем черная сила (qara kus) горячий азарт гладиатора — люди стали умом, умением воевать.

Как же Вы могли допустить неосторожности с «Намыс гвардиясы» слишком наивную доверчивость — получилось неестественное, печальное, несовместимое сочетание Вашего золотого таланта, полной художественной силы, беспредельно богатого, гибкого, маневренного, сочного и насыщенного разумной логикой языка — с невежеством, узким кругозором, недалеким умом Вашего соавтора.

Ведь богами никогда не считались художниками, хотя они малевали лучше, чем любой художник, т.к. из-под кисти богами никогда не выходило полотно реальной жизни...

Ах, как жаль, и становится обидно, когда истинный художник, сотрудничая с невежей неосторожно, выглядит богами.

В пьесе совершенно отсутствует порядок, нормы военного и гражданского поведения и такта доходящей до порнографической вульгарности — кто эта дура Нина с необузданными интимными чувствами, подставляющая уста при каждом удобном и неудобном случае для поцелуя?

К чему расхваливать Валентину, приписывая ей разную небылицу?

Где же сила приказа, его безотлагательность, реальность расчета властного повелевающего командира?

Что за рассуждения, разглагольствования вокруг выполнения боевой задачи и что за торговля и добровольности и умоляющая просьба кому итти головным?

Откуда Вы взяли шапкозакидательские победы, без упорного сопротивления, критического положения, иногда и временного поражения? Что за шум, гам и без умолка, до тошноты «ура»?

Куда Вы дели полномочного офицера-повелителя, навязывающего свою волю не только подвластным ему воинам, но так же и противнику — даже Панфилова показали как мастера рукопашного боя — неужели Вы не понимаете, что такое тактика и стратегия. Нельзя же рассматривать всех, как солдат с винтовкой со штыком. Где же наша военная наука, оперативно-тактические замыслы, тактико-стратегическое значение операции и реальное положение сторон в обстановке?

Куда Вы дели кроткого солдата, повинующегося, безукоризненно честного, braveго, отважного, простого вояку, а Ваш Толеген скорее клоун для сцены, чем солдат на поле боя.

Я часто резок и груб с друзьями — это мои недостатки. Очень сожалею, что могу помочь только наказанием за Ваши оплошности.

С глубоким уважением к Вам
Ваш
[подпись Б. Момышулы]

*Фонд 1432, опись 2, дело 89а, л. 1–2.
Автограф*

№ 36. 25 ҚЫРКҮЙЕК 1944 ЖЫЛ.
М. О. ӘУЕЗОВТИҢ С. МҰҚАНОВҚА ЖАЗҒАН ХАТЫ

Сәбит!

Мен сені көп тосып, келтіре де алмай, кетіп қалдым. Сөзім Крылов жайы еді. Алдыңғы күнгі заседанияның қаулысын мен өзім жазып апарып, Татаренкоға беріп кеттім.

Ол қаулыға ендігі жұмысты сен атқаратындығын жазылған. Сырцовқа да айттым.

Ендігісін өзің қозғай бересін. Бір асығыс нәрсе — Толстой телеграммасына жауап еді. Мен оны жазып беріп ем, Сырцов бұдан толық жаз [деді], мен онымен асығыс сөйлесіп қалдым. Сол телеграмды Сырцовпен ақылдасып, толықтырып жіберерсің.

Одан басқасы әр кенсе берген планда. Соны орындағанын бағу ғой. Хатшысы керек еді. Балақаев кетіп қалды. Мынау Татаренко деген әйел аса нағрузкасы көп кісі екен. Әрбір тапсырған ұсақ іске

де жауыр аттай қисандап барып кетеді. Мен кейде өзіне ұрысып калып та жүріп ем. Бірақ Сырцов әдейі бөліп шығарған кісім дейді. Сол ісін істеуі керек деді.

Егер совнарком жағында..... беретін болса, өз аппаратыңды қозғайсың ғой.

Әзірше осы.

Мен кіріспе сөзді 2—3 күнде бітіріп жіберемін.

Асқар аудармасы аса жақсы екен. Бейсенбайды күнделікті кітапқа шұғылдандыра бер.

*1634 қор, 1-тізбе, 128-іс, 1 бет.
Қолжазба*

**№ 37. 8 ҚЫРКҮЙЕК 1948 ЖЫЛ.
М. ӘУЕЗОВТІҢ Ә. ТӘЖІБАЕВҚА ЖАЗҒАН ХАТЫ**

Айналайын Әбділда!

Жақсы хатыңды алғанымға бірталай уақыт болса да, соны оқығандағы ырзалығым, алғысым әлі зәредей әлсіреген жоқ. Айнымас досқа айттырған қамқорлығың — шын жанашыр бауыр қамқорлығы қуанышты да мәз етті. Мені тыныш демалсын, алаңсыз, мейлінше әлденсін деп арттағы дос елім-жұртым үнін қаттың. Бұ да бір ат мінгізгендей асыл іс.

Мен бүгін қырық күндей курорттамын. Кәсібім сол өзің айтқандай кейде кітап, кейде миллиард. Әсіресе мол жүріс, ұзақ жүріс. Аурудың, жүректі тыңайтудың, үлкен себепшісі сол сейіл жүріс көрінеді. Биыл ғана мәдениетті түрде демалуды таптым (елу жастан асқанда) деуге болады. Түстен кейінде түскен ақыл емес, жүрекке түскен күштен кейін түскен ақыл болса керек. Сонымен қазір күні бойғы екі прогулканы санағанда, жиырма километрдей жер жүремін. Таңертең 12—14, кешке 6—8 километрдей. Осылардың себебінен дәл бұ күнге шейін 8-ден аса килограмм кеміттім. Саушылығым жақсы боп нығайған сияқты. Алаң жоқ еді, тек соңғы күндер Валя «Базедова болезнь» болатын түрім бар дегелі тыныштығым кетіп жүр. Ол бір жазылуы қиын науқас еді және бірге туған апасы сол науқастан ұзақ ауырып, қаза болған еді.

Мәскеуге шақырып отырмын, сонда науқасын анықтатып емін ойламақпыз. Сараның қаны түзеле түскеніне қуандым. Әлі де жүріп емдетер шаралар болса, қол үзбей қарата беріңдер. Бізде тұралап тұрып қалғанша қамданбайтын салғырттық та бар ғой. Мен осында кеп әрі өзге жұрттың денсаулықты қаншалық қалтырап қадірлейтінін жаңа аңғарып жүрмін. 25 жастағы адамдар көріне түк науқасы болмаса да, алдын ала ауырамын-ау де-

ген байбаламның өзімен-ақ кәрілердей, жарымжан адамдардай емделеді. Осы курортқа 20 жыл, 15–10 жылдан бері үзбей келіп жүрген кісілер бар. «Денсаулығым емес, тірлігімнің қақ жарымы үшін осы курортқа борыштымын» дейді.

Мен де шамам келгенше, бұдан былай бір ай, екі айды үнемі жүректі тынайтып, курортта өткіземін деп байлап жүрмін.

Ұзақ сейіл уақыттарында ойланған ойда көп сол қатарда келешек романның бір үлкен кітабын пландап бітіргендеймін. Ел жұртты сағынғанда, соның көп жандарын (.....салты-болмысымен) түгел аралап көріп, әңгімелесіп жүргендей, – бір қадірлі ермек болды. Шын жөніндегі болжам болса, осы план болар, келер кітапты өндіріп, жіті жазуға септігі жақсы болғандай.

Жылдағыдай емес, биылғы басшылықпен кездесулер үлкен-үлкен жауапшылықты жақсы ойлатты ғой. Бар жазушы өзінің партия ұсыныстарын анық қамқор ағасындай еміреніп қайтқандай болды ғой. Төрт қыбылаң түгел өзін де, қатарындағы қанаттастарын да жетісіп қозған шағы тәрізді.

Елу жасты елең етер [қарызым] жоқ. Еңбекке асығулымын.

Тек қана жұмыстың қат-қабаты, қатарынан сіресіп мені қайтесін деп, толып тұратын көп, үлкен-үлкен кітаптар бар. Соның ғана алақ-жұлақ ескірген беймазы көп. Болмаса, бір ғана роман норма болса, осынан басқаның бәрі кезек тосып, байсал тауып, тұрарлықтай болса, әрі түк талабымыз болмас еді. Тағы бір роман кітабын анық бір жыл ішінде бітірер едім. Әсіресе басшылыққа берген... уәдемізді үлкен түйе есебінде ұғынған, еске алғаннан солай етер едім. Бұндағы алаңдататын қатар еңбек өзін білетін..... ой-ойламай, оған күш салмай, тағы отыра алмайсың.

Әдебиет тарихының екінші томын міндетіме алып кеткенмін. Биыл осыны да істеймін. Сметке көп-көп сәлем айт. Кешіккенімді айып қылмасын. Екінші том туралы уәдеме байлау, уәде берілді.

Мәскеуге сентябрьдің 22 күні беттемекпін. 24-нде беттесем керек. Сол кезге В. Н. да келеді. Оның науқасын қаратып және баспалар кітабын шығарып үлгірсе, солармен аялдап, октябрьдің ортасына шейін Мәскеуде боламын. Сен хат жазсаң, В. Н.-дан болмаса, Сабурға жазып жібер.

Ал Мұхтардың КаЗОГИЗГЕ келгені аса тапқан ақыл екен. Жіберген газетіне де қатты ырза болдым. Алексей Ивановичтың хатына көп рахмет. Газетіне де риза боларлық.

Міне, әзірше сенің хатыңа орай айтарым осылар. Қалған әңгімелер, ойларды жүз көріскенде айтармын. Апаңа, Сараға көп-көп сәлем.

Рүстемді сүйем. Мұхтар.

1724 қор, 1 тізбе, 225 іс, 1–2 беттер.

Қолжазба нұсқа

№ 38. 26 ЯНВАРЯ 1949 Г.
ПИСЬМО АУЭЗОВА М. О. БОГДАНОВОЙ М. И.

Милая Мединочка!

Уехал недавно, а захотелось вновь дать знать о себе и как-то, хоть недолго почувствовать себя с Вами.

Посылаю письмо с Абдильдой Тажибаевым — это мой самый близкий друг. Он настоящий большой поэт, одновременно за последние годы занимается и научной работой. Я хочу, чтобы Вы были знакомы и когда это нужно чтобы делились вашими общими мыслями. Это член партии, думает своими стихами выступать на страницах отдельных органов в Москве. Очень хорошо было бы, если бы Вам побыть с Людмилой Ивановной у него, поинтересоваться и поближе познакомиться с нашими литературными делами через Абдильду. С ним не будет скучно, потому что это очень веселый и остроумный товарищ. Между прочим такого мнения о нем и все Ваши киргизские друзья Аалы, Касым Алы и др.

Сам я только доехал, пока никаких дел не начинаю, но жду вестей и радостей (как Вам понятно вполне) со стороны Москвы, со стороны объективных, справедливых людей оказывающих мне дружеские услуги в силу общей и принципиальной нашей заинтересованности судьбами советской культуры в нашей стране.

Шлю большой, сердечный привет вашим родным Зохре Ханум, Сабиру, Люшенке. Так же прошу передать мой привет Людмиле Ивановне и Виктору Моисеевичу. Не знаю как решила с моей статьей Людмила Ивановна, но относительно романа мы с Соболевым договорились окончательно о том, что будем готовить книгу только «Знамени», т.е. вручим в надежные, дружеские руки Людмилы Ивановны.

Еще раз сердечным приветом
Ваш Мухтар

*Фонд 1724, опись 1, дело 467, л. 1—3.
Автограф*

№ 39. 20 ИЮЛЯ 1950 Г.
ЗАПИСКА АУЭЗОВА М. О. САТПАЕВУ К. И.

Дорогой Каньш Имантаевич!

С приездом! Очень сожалею, что не могу присутствовать сегодня на Президиуме. Не судьба. Фурункулы, из-за которых не могу сидеть. А стоя заседать невозможно.

Однако работаю дома (как и все текущее лето) над II томом
Истории Каз. Лит-ры. Даже сейчас диктую лежа.
Не обессудьте
Привет (подпись Ауэзов).

*Фонд 2057, опись 4, дело 236, л. 1.
Автограф*

**№ 40. 28 ҚЫРКҮЙЕК 1957 ЖЫЛ.
«АБАЙ» КІТАБЫ ТУРАЛЫ ОҚЫРМАН ХАТЫНАН**

Кәзір түн ортасы. Осыдан 32 сағат бұрын Сіздің «Абай» атты кітабыңыздың алғашқы бетін ашып едім, бас алмастан оқып шықтым. Осы сағаттардағы менің алған әсерімді, көңіл күйімді, терең сезімімді ешбір сөзбен, өлеңмен айтып жеткізу мүмкін емес! Мен кітап емес, терең сырлы жыр оқыған сияқтымын. Бұл — қазақтың сонау алыс замандағы өмір жыры. Мәңгілік сөнбейтін, абзал ақыл күресіне шақыратын жарық дүниеге, өмір бақтыратын қараңғылыққа, надандыққа, тағылыққа, айуандыққа, зорлық-зомбылық пен құлдық атаулыға атой салатын жыр бұл.

Мен — шахтермін. Өзімнің 36 жас өмірімнің 22 жылын жер астында өткізгенмен, мен қолыма кітап ұстап, бүкіл жер шарын араладым. Мұхиттар мен теңіздер кештім. Ал бүгін мен қазақ халқының ортасында, оның шексіз, шетсіз кең байтақ далаларын аралап жүргендеймін.

*1799 қор, 1-тізбе, 486 іс, 8 бет.
Газет қиындысы*

**№ 41. 13 ЯНВАРЯ 1957 Г.
ПИСЬМО АУЭЗОВА М. О. АНОВУ Н. И.**

Дорогой Николай Иванович!

Что нужно сделать по моему по второй главе в особенности, я высказал Вам по телефону, частично отношу и к первой главе, говорю частично, потому что в первой главе тот текст передан лучше и сокращений там меньше. Теперь я прошу Вас восполнить сокращенное по первой главе и по основательнее переработать перевод второй главы. Всего больше я хочу подчеркнуть о необходимости, максимальной желательности — более эмоциональной окрасности текста перевода. Язык понятно, бытовой, только встречается, как серая ремарка происходящее, — это самое чуждое для меня.

Я ведь и статьи стараюсь писать лирическим (пусть условно) эмоционально оттененными.

Психологические характеры, грусть, печаль Абая, его взволнованность, именно его эмоциональная природа бесконечно дороги для книги.

Взволнованный в жизни, он создает взволнованные строки — в этом вся суть (психология творчества) мы пишем о поэте. Потому что и важны и эмоциональность и красочность языка стиля. А пропущенное и вольно переданные Вами во второй главе прошу восстановить новой переработкой. Ведь первая глава, помимо недопустимых сокращений во многих случаях — хороша в переводе. Ваш перевод в целом будет тот, какой нужен и желателен мне. Верю, и это не только мое убеждение, у Вас получится как надо, только потрудитесь мне немного над второй главой и дальше наладите, как надо.

Признаю, Вы правы, была и моя вина по первой главе (подстрочник для нее сделал сам Мухтар — Н. А.). Но ее сокращения и качество ее, были не такие, как во второй главе. А это была глава интересной насыщенной по состоянию людей, однако получилась обедненной благодаря изъятиям, купюрам и вольным передачам и, главное, благодаря сухости, мало окрашенности языка передачи.

Первую главу мои читатели близкие хвалят, это проверка посторонним восприятием. Они же второй не очень довольны. Но это между прочим.

С сердечным приветом Ваш Мухтар.

*Фонд 440, опись 1, дело 454, л. 5.
Автограф*

№ 42. [1957 Г.]
ПИСЬМО НИКОЛЬСКОЙ А. Б. АУЭЗОВУ М. О.

Дорогой Мухтар Омарханович, поздравляю Вас, как от своего имени, так и от имени Б. И., с Вашим большим праздником, а также с высокой правительственной наградой, передачу о которой всем домом слушали вчера по радио. Шлю самые искренние пожелания здоровья, сил и дальнейшей плодотворной работы. Поздравляю всю Вашу семью с общим праздником.

С глубокой грустью думаю о том, что ни я, ни Б. И. не сможем присутствовать на торжестве, у меня новый сильный приступ астмы, я едва могу перейти из комнаты в комнату, а у Бор. Ив. — температура сегодня 39.0. Нам тяжело обоим. И мы лишены возможности лично поздравить Вас.

Посылаю Вам наш скромный подарок. Конечно, все было бы и

оформлено, и обставлено не так, если бы я была здорова. Ведь я уже с весны думала о Вашем предстоящем юбилее и готовилась к нему.

И все-таки прошу Вас, дорогой М. О., считать, что мы оба с Вами, со всеми Вашими друзьями, присутствуем на Вашем празднике.

Будьте здоровы, полны сил и творческих замыслов.

О чем я сказала бы, если бы принимала участие в торжествах.

Лучшее из явлений мира — человеческая жизнь. Нет ничего выше, изумительнее и непостижимее ее. А прекраснейшее в ней самой — человеческая мысль и человеческое творчество.

Вот почему наука отдает столько сил и энергии на то, чтобы овладеть продлением этого чуда природы и воскрешением того, что умирает. Велики в этом отношении достижения науки, велики и жертвы. Но результат пока еще только еле заметным светом брезжит где-то впереди, это — еще мечта человечества.

В руках художника слова, в руках писателя, посвятившего свое творчество историческому повествованию, эта мечта стала реальностью: своею мыслью, своим словом он воскрешает людей прошлого для их второй, прекрасной, вечной жизни. Чудо достигнуто. И больше того: создаваемые им бессмертные образы протягивают руку своему создателю и воскресителю и создают бессмертие его творческой жизни.

Да процветает же великое человеческое слово! В славный день юбилея М. О. пожелаем ему творческих сил, здоровья и тесного содружества с его героями!

Фонд 1809, опись 1, дело 179, л. 1–2.

Автограф

№ 43. ТАМЫЗ 1958 ЖЫЛ.

М. О. ӘУЕЗОВТИҢ І. О. ОМАРОВҚА ЖАЗҒАН ХАТЫ

Қадірлі дос Ілияс!

Ойдағыдай үлкен еңбегінді (дәуір демейін, бірақ бірқыдыру заманның өлшеуі, мөлшері, мерзімі тәрізді), шынайы үлкен еңбегінді астана жұрты антарыла оқыды. Сол қалың топ ортасында бір оқушың мен екені мәлім ғой. Ғылым, әдебиет аралығында қатар еңбек етіп жүретін есті-басты дейтін жігіттер алғашқы санды оқысымен, маған нелер емірене, сүйсінген сырларын, шындырын айтып еді.

«Сыншы» атағын алып жүрген әлгі бір топ арнаулы сыншы дегендеріміз қайда қалды» дескен еді. Кеше соңғы санда еңбегіннің соңы келіп, соны таңертеңгі жиі телефондар шалдырының арасында созаландап оқып болғанымша, өзіннің тағы бір адал дос

тілеулесің — Қалибек телефон соқты. Ол барынша адал көңіл алқынын әкелді. Екеуміз қосыла сені, алыста болсақ да, айналдық достік.

Осы кезде менің ойыма он бес жыл бұрынғы бір кез оралып еді. «Абай» романының бірінші кітабы шығып, соны жазушылар, сыншылар, кейбір ғылым адамдары боп талқылап, танымақшы боп жатты. Бірақ бұл күнгі ұзақ мәжіліс түк те берекелі нәр бермеді. Баяндамашы Құнанбайды Иван Грозный деп, Петр Первый деп, әр биікке қарай жетектеп алды да, қаңғыды да кетті. Кейін сөйлеушілер де жетістірген жоқ. Әркімі әр бір «қабуыншабуын» дегендей сипалаған, сылаған болды да, кәдімгі белгілі саяз, сылдыр сөздерге сайды. Өте бір күйкі күйді амалсыз еске алғызды.

Мен үндегем жоқ. Ол күнгі жиылыс аяқтап келді. Көңіліме бір ащы да болса, шынға ұқсаған елес келді. Ыстық сорпаның айнала-сында жалай алмай аузы күйіп, жағалап жүрген жас күшіктер қалпы аңғарылды. Сол жиылыстың ең соңында күн бойы о да үндемей отырған Ғабит жиылысты басқарып отырған Сәбитке келіп, бір ауыз сөз айтты. «Немене, адамша сөйлейміз бе, жоқ осымен кете барамыз ба?» деді. Сол күннен бастап екі кеште ол бір баспа табақтай етіп, өзінің роман жөніндегі, бар жұрттан оқшау, бөлек шырмауы шыққан әділ, адал, саналы толғаулы ірі ойларын айтып шықты. Сөйтіп келесі күнгі жиылыс «адамша сөйлеудің» нағыз өзін бастап еді.

Мен сол жиылыстарда сөйлегем жоқ. Бірақ және бір заңды, ызалы мысқылдай бір-ақ ауыз ащы шындықты ойға алып ем. Біренсаран кісіге соны айтып едім де. «Тегінде сыншы ғана кітапты сынап қоймайды, кітап та сыншыны сынап талғайды» деп ойлап ем. Міне, содан қомсынатын күн емес, талай-талай ірі де, білгір де, терең де, шешен, әділ талапкер де сындар айтылды.

Бірақ сенің еңбегіңді оқып шыққаннан кейін айрықша бір түйген жайым: шынайы «адамша сөздің» басын сонада Ғабит бастаса, міне бүгіндер содан арғы өнеге бойын, шарықтауын, нәрлі өрлеу сыпатын сенің еңбегің аяқтап тұр деп айта аламын. Бұндағы өзгеше, біздің қауымға, халыққа бүгінгі буындарымызға тәрбиелік, дәстүрлік тәрбиелік ерекше бір қасиет алдымен еске түседі. Жалтақы, жалтаң көз сын емес. «Қайтеді, не айтады» дегендей, аялсыз, алаңсыз алғыр, адал ақыл толғауы бар. Ары мен өзі ғана болып сөйлеген биік сапалы, азаматтық қасиет иесі сөйлеп отырғанын көремін.

Ұлы орыс әдебиетінен арылса да, біздің әдебиеттік мінезімізден әлі түгел кетіп болмаған, бәрімізге мәлім мінез, мерзімдер бар ғой. Кейбір сында әлдене бір көңіл түпкірінің қалтарысында қалып жатқан тоңы танылады. Соның бірде мұзы, бірде сызы сезіледі. Кей пендешілік көңілдің кір-кірбеңі де кіріспей қалмайды. Арман

ететінің бүкпесі, бүкпасы жоқ, жалтағы жоқ сындар мен сыншылар болсашы дейсін!

Сол тұрғыдан қарағанда, айтайық, сенің сының қалың кітаптың өзірге өзін іріктеп шығарған қымбатын танытуға, тануға арналған болсын. Әрине, және сен де ойламайсың, жұрт та олай ұйғармайды — екі том романның жақсылығы мен кемшілігінің бәрі бірдей сенің осы еңбегінде түгел қамтылып айтылып отыр делінбейді. Бірақ сонымен қатар кейбір көңілдерге, кейбір суына қараған көздерге: «Сыны жоқ, тек жақсылығын біржақты ғана айтқан» дейтұғын ойлар мен сөздер шапшаң-ақ оралады. Бірақ осы тұрғының өзінен қарағанда, тәуірдің тәуірлік қасиетін жан-жақты, терең талдай, толғай ашу деген ең асыл сынның ең ардақты міндеті емес деп кім айтады? Анығында алдымыздағы барлық асыл үлгілерге қарағанда, алып келе жатқан тәрбиеміздің ең молы, ең дәндісіне баққанмызда: түзудің — түзулігін, тереңнің — тереңдігін, шеберліктің шын сыпатын — қысқасы осындайдың бар сырын ашып отыратын сындар, ойлар, зерттеулер «сыңаржақ» деп кім айтушы еді!? Қайта әрбір ардақты сынның анық асыл міндеті, анық позитив ролі — жақсының жақсылығын жақсы танытып беруде емес пе!

Осы тұрғыдан қарасак, Белинский, Добролюбов, Пушкиннің, Лермонтовтың, Гогольдің, Островскийдің шынайы үлкен шығармалары жөнінде солардың жақсылықтарын мейлінше жақсы дәлелдеп, тереңдеп ашқаннан басқа сынауды мінеу деп танығаны, танытқаны бар ма!? Осы жайдан ойлағанда да реализмнен біз өзіміздің аз ғана, әзірге шолақ тәжірибемізде нені ұстап келдік? Сол реализмнің де көп бояуынан біз екі-ақ қана түсті білеміз емес пе!? Біз де ақ бояу мен қара бояудан басқа, қара қыл мен ақ жүннен арқан ескен олақ қатындай ғана «ісмерліктер» көптен-көп кернеп келген жоқ па еді!? Біз де сондықтан да «Жақсыбай мен Итбай» ғана болатын-ды.

Едәуір заман, ойдығыдай өссе екен-ау дейтін прозамыз осындай көркемдік өрісі өнімсіз, сиырсоқпақ жолда жүретін.

Сенің еңбегіндегі аса бір еңсесі биік қадірлі талап — осы жолдағы қамқорлық ойда. Роман жөніндегі алғашқы айтқан, ең алғаш іріктеп алған ойларында қазақ әдебиеті, қазақтың бүгінгі қауымы, оқушы, сыншы жұрты жай өсу ғана емес, шынайы барынша бар сынға жауап ұрардай: олқысыз, ақаусыз үлкен өнері бар орталар болса екен дейсін. Бұл соншалық адал, зор жүректің ақ ниеті. Әр жүректің түбінде жататын шынның шыны, арманның асылы. Соны айтуға бекінген сәтінде ешнәрсені (көлденең, күйбен, кейбір күйкі жайларды) елемей, аса биік тұрғыға шығып тұрып, үн қатқансың.

Осында зор азаматтық өзгеше қасиет аңғарылады. Соны және,

әрине, сыншылар осындай айтса, о да осылайша алаңсыз, жалтақсыз, адамгершілік биік тұрғыдан ар үнімен сөйлей білсе және сондайдың белгісін көргенде өзгеше қуанарсың. Бірақ сонымен қатар бүгінде мына сенің республикамыздағы көрнекті саясат қызметкері болып жүрген, талабы зор, тілеулестігі одан да зор, дос азамат аузымен айтқаның, ашқаның бәр-бәрінен де ерекше қымбат.

Осы жайды айтайын деп (ең алдымен айтпақ сәлемім етіп), осы бірнеше жайларды қозғап отырмын. Тек әдебиеттің өзінің арнасында ғана жүрген жұрт емес, Отанымда, елімде, сол елдің ары, жоқшысы боп айта да білетін, оқи да білетін дос көмекші азамат, шынайы қадірлі, ең қадірлі оқушым келіпті деп қуанамын. Осыны өзімнің ғана ырысым демеймін, барлық қазақ әдебиетінің, республика жұртшылығының жана бір, өзгеше сапалы бір толық туысы да табысы деп танымын. Көріскенде айтарлық сөздер, жайлар бұдан әлдеқайда көп болар. Әзірше барымша дос көңілдің ыстық сәлемін жолдаймын.

Құшақтаймын.
Досын Мұхтар.

*Кор 2066, тізбе 1, іс 268, 1–5 б.
Түпнұсқа*

№ 44. 1959 Г.
ТЕЛЕГРАММА АУЭЗОВА М. О. ТАЖИБАЕВУ А.

Дорогой друг, наш милый Абдильда! Прожить пятьдесят не диво, но пройти полвека, как ты прошел, прекрасно! тчк Чтобы это оценить стоит вспомнить твое детство и твое сегодня и воздвигнутые тобою вершины на сегодня и воздвигнутые тобою вершины на твоём трудовом творческом пути желаем в дальнейшем еще долгого счастливого пути и почаще повыше этих вершин, крепко обнимаем.

*Мухтар, Валентина Ауэзовы
Фонд 1724, опись № 1, дело 225, стр. 5.
Подлинник*

№ 45. 1960 Г.
ТЕЛЕГРАММА АУЭЗОВА М. О. МОМЫШУЛЫ Б.

Дорогой друг! Горячо приветствую тебя пятидесятилетием в день не столько может быть отрадней, сколь тревожней. Солидарно со всеми твоими хорошими друзьями, читателями. Всегда неизменно радуюсь за тебя: доблестный воин стал дорогим писателем. Живи, процветай, достигни вершин не достигнутых никем из

нас, твоих современников, счастливо отображая два дорогид для Родины великих начал, братски обнимаю Мухтар Ауэзов.

Фонд 1432, опись 2, дело 89а, л. 3.

**№ 46. 25 МАУСЫМ 1961 ЖЫЛ.
М. ӘУЕЗОВТИҢ К. ОРАЗАЛИНГЕ ЖАЗҒАН ХАТЫ**

Қымбатты Кәмен!

Мынау Мұрат Әуезов – менің туған балам. Москва университетінде оқиды. Қазір жазға Семейге, содан әрі Абай ауданына – әкесі туған жерді, елді көруге бара жатыр. Өзіне саған, Балташқа бар дедім... ауданды аралатып, елді, жерді көрсетіп таныстыруға өзің бар, Балташ бар, көмек етулерінді сұраймын. Мен ауырып Москвада жатырмын. Жайымды Мұрат айтар. Өзіңе көп-көп сәлем. Елдегі бар ағайынға мол сәлем. Балташтікіне жайды ұғындырып, өзің алып барарсың.

*1985 қор, 1 тізбе, 815 іс, 1 бет.
Қолжазба*

**№ 47. [1962 Г.]
БЛАГОДАРСТВЕННОЕ ПИСЬМО РАДИОСЛУШАТЕЛЯ ИЗ
Г. МИНЕРАЛЬНЫЕ ВОДЫ СТОРОЖУКА В. АНОВУ Н. И.**

Уважаемый Николай Иванович!

Я слушал по радио Ваш рассказ о Мухтаре Ауэзове, записанный на пленку. Мне никогда не приходилось встречаться или слышать голос автора «Абая», но здесь мне показалось будто он с Вами вошел в мою комнату со своей радостью и грустью, требовательностью и человечностью. Он был великим и простым в самом широком смысле этого слова. Вам повезло: Вы ходили с ним по улицам его родного города, беседовали, спорили с ним. Он когда-то приходил к Вам, Вы слышали его стук, когда он стучался в дверь, видели блеск его глаз, радовались его улыбке, хотя Вы не были другом. Вас сблизила литературная работа. И все-таки хочется сказать Вам большое спасибо за то, что Вы донесли до нас живой образ этого замечательного писателя. Я с удовольствием, отложив все свои дела, слушал Ваш рассказ. Радио замолчало. Передача была окончена, а я все сидел и думал. Мне хотелось слушать еще и еще, но репродуктор говорил о другом, что меня не интересовало. Я думал о человеке, который, уйдя навсегда от нас, ходит рядом с нами, застав-

ляет по другому смотреть на жизнь, является мерилom чистейшей человеческой совести и огромного интеллекта. Я несколько раз перечитывал роман «Абай» и каждый раз восхищался зрелостью и мастерством этого одаренного писателя. Но я никогда не подозревал о той громадной работе, которую приходилось выполнять Мухтару Ауэзову, о том внимании и требовательности, которую он предъявлял переводчикам. Особенно ярко и выпукло это сказалоcь в письме из Кисловодска, которое вы зачитывали. Каждая фраза отточена, каждое слово емко и многогранно, а мысль проста и ясна. Я не был в Казахстане, но полюбил этот суровый и нежный край с умными и смелыми людьми. Великое спасибо Мухтару Ауэзову, который не умер. Нет! Он живет среди нас. Он ходит по улицам Алма-Аты и Дудинки, Владивостока и Калининграда, Тбилиси и Кушки. Просто он задумался над новым романом. И пока мы его не видим, но он ходит рядом с нами добрый, требовательный и честный. Он просто не замечает нас, у него огромная работа. Он думает.

*Фонд 440, опись 1, дело 360, л. 3.
Автограф.*

**№ 48. 8 ДЕКАБРЯ 1967 Г.
ИЗ НЕОПУБЛИКОВАННЫХ ПИСЕМ К АУЭЗОВУ М. О.**

Дорогой Мухтар Омарханович!

Позвольте сказать Вам спасибо за подаренные мне книги Вашего монументального и поэтического «Абая»!

Отрадно иметь эту эпопею с Вашей дружеской надписью — память о добрых наших встречах и свидетельство великолепного Вашего дара культуры двух слитых историй в единое целое народов. Будьте здоровы и счастливы.

Уважающий Вас Конст. Федин 19.VII.58 г.

Первую книгу я читал несколько лет назад и должен сказать, что она произвела на меня неотразимое впечатление. Я уверен, что недалеко уже то время, когда Ваша книга мировой критикой будет поставлена в один ряд с «Будденброками», «Сагой о Форсайтах», «Семьей Тибо», хотя (и, может быть именно потому), что вы дали изумительную картину жизни вашего народа, никем еще не изображенной с таким мастерством и проникновенностью, — совсем другой эпохи и в других условиях.

А. Вениколова, г. Вильнюс. 25.VII.58 г.

Я давно прочел и полюбил великолепный Ваш роман, который стал для меня яркой энциклопедией казахской жизни. Когда весной этого года мы с Габитом Мусреповым были в Италии, я всегда приводил Ваш роман как образец новой советской классики. Могучая великолепная книга!

Б. Полевой. 15 окт. 1960 г.

Мы с Анжелой (жена писателя — Л. А.) с искренним восхищением читали и перечитываем Вашу эпопею, художественную энциклопедию казахской жизни, яркий портрет целого народа.

И этот портрет прекрасен. Вот и заключается мудрость литературы, что в ее одном отдельном произведении можно создать полнокровный и многогранный образ целого народа, а этого нельзя делать в других видах искусства: в живописи, в скульптуре, в музыке и т.д.

Наири Зарьян. Ереван. 24.III.68 г.

Я люблю Вашего «Абая», восхищаюсь им... Он поэтически открыл казахский народ. Роль любой великой книги не исчерпывается тем, что она отражает лучшие черты народного характера. Она создает новые высокие черты, которые могли бы быть присущи именно этому народу. По таким книгам народ воспитывает в себе эти новые черты. В моем понимании такой Ваш «Абай». «Абай» мне дорог еще тем, что он зовет меня. Зовет, чтоб я шире, глубже, смелее говорил миру о моем народе.

Мустай Карим. Уфа. 7.IX.58 г.

Мухтар Омарханович вошел в нашу жизнь не только как замечательный писатель. Он — явление, он — великий символ нашей жизни, человек-легенда, мудрец нового времени, истинный поэт и человек — Человек — тонкий, душевный, благородный, бесконечно обаятельный, способный понять решительно все.

Ираклий Андронников. 13.VII.61 г.

*Фонд 1109, опись 3, дело 750, л. 227а.
Из газеты «Казахстанская правда»*

№ 49. 8 АПРЕЛЯ 1968 Г.
ПИСЬМО ГРИБАНОВА Б. Т. НУРПЕЙСОВУ А. К. ОБ ИЗДАНИИ
ПРОИЗВЕДЕНИЙ АУЭЗОВА М. О.

Уважаемый Абдижамил Каримович!
Спасибо Вам за статью к тому М. Ауэзову. Мы ее получили и

ознакомились с ней. Статья очень интересная и безусловно яркая. Меня лично она очень привлекла тем, что это по-настоящему писательская статья, в которой ощущается личность ее автора. Помимо этого, мне кажется, что Вам удалось написать отличный и глубоко взволнованный портрет Ауэзова.

Есть, однако, у меня и некоторые претензии к Вашей статье. Прежде всего, она в полтора раза больше принятого в нашей «Библиотеке» объема вступительных статей. Ее нужно будет сократить.

Зам. зав. редакцией

«Библиотеки Всемирной литературы» Б. Грибанов

Фонд 2050, опись 1, дело 204, л. 4–5.

Подлинник

IV ТАЛАНТҚА ТАҒЗЫМ ВЕЛИЧИЕ ТАЛАНТА

№ 50. 1949 ЖЫЛ.

М. ҒАБДУЛЛИННИҢ «АБАЙ» РОМАНЫ – СОВЕТ ӘДЕБИЕТІНІҢ
ЗОР ТАБЫСЫ» МАҚАЛАСЫНАН

...Абай романы қазақ әдебиетінде тарихи тақырыпты меңгеру мәселесін дұрыс шешкен және алдағы күнде тарихи тақырыпты қай түрде меңгеру керектігіне жол салған, үлгі болған шығарма.

...Мұхтар зор талант, шебер жазушы ғана емес, ол – мәдениеті жоғары үлкен ғалым, әдебиет тарихын зерттеуде айрықша еңбек сіңіріп жүрген адам.

2140 қор, 1 тізбе, 47 іс, 23 бет.

№ 51. 2 АПРЕЛЯ 1949 Г.

ИЗ СТАТЬИ САТПАЕВА К. И. О РОМАНЕ АУЭЗОВА М. О.
«АБАЙ» – ВЫДАЮЩЕЕСЯ ПРОИЗВЕДЕНИЕ КАЗАХСКОЙ
СОВЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ»

Мухтар Ауэзов – не только выдающийся писатель, он вместе с тем и крупный ученый.

...Своим романом «Абай» Ауэзов создал не только выдающееся художественное произведение, но и огромный по ценности научный труд. Роман «Абай», несомненно, всегда будет привлекать к себе внимание специалистов самых разнообразных отраслей науки. Мимо этой книги не пройдет ни один историк, изучающий прошлое казахского народа; ученый-филолог почерпнет здесь богатый материал, как в области фольклора, так и в области формирования и становления основ и словаря казахского литературного языка; ученый этнограф найдет здесь интереснейшие детали жизни и быта, ныне уже ушедшие в прошлое; главы романа, посвященные описанию охоты с беркутом на лисиц, свадебных и поминальных обычаев у казахов, обстановки и картины суда биев, могли бы явиться, каждая в отдельности, законченной научной работой в этнографическом отношении; ученые-экономисты получают яркую и правдивую картину структуры скотоводческого народного хозяйства Казах-

стана XIX века, своеобразных и отсталых форм классовой борьбы в нем; ученые-юристы получают здесь ценнейшие сведения о правовой жизни степи — от шариата до суда биев и т.д.

Фонд 2057, опись 1, дело 857.

№ 52. [1950 Ж]

М. ҒАБДУЛЛИННИҢ «ҚАЛАЙ ТАНЫСТЫҚ?» МАҚАЛАСЫНАН

...Бір күні институтта Мұхаң мені көріп қалды да

— Бәрекелді, жақсы кездестің ғой. Екеуіміздің сөйлесіп, келісіп алатын бір әңгімеміз бар екен. Мен соны айтпақ едім, — деді.

Мұхаң екеуіміз институттың № 8 аудиториясына бардық. Жайға-сып отыра кеттік. Ол кезде Мұхаң қоныр түсті былғары портфель ұстайтын және оны тастамайтын. Жанағы арада сол портфельін ашып, ішінен бірнеше парақ машинкаға басылған қағазды суырып алды.

— Бұл қағаздар саған арналған еді. Көлемі — 8 бет

— Мақала ма өзі?

— Бұл мақала емес, тізім. Мұнда аспиранттың міндетті түрде оқитын кітаптары, мақалалары мен ауыз әдебиеті текстері көрсетілген. Мен мұны үш бөлімнен құрастырдым. Бірінші бөлімде: ауыз әдебиеті туралы ғылыми, теориялық еңбектер, екіншісінде: дүние жүзілік ауыз әдебиетінің үлгілері; ал үшіншісінде: қазақ ауыз әдебиеті. Осында көрсетілгендерді оқып шығу, бойыңа сіңіру — ең басты міндетің. Олай етсең, білімді аспирант боласың және есінде болсын: алдағы күнде ғылыми баяндамалар жасайтын боласың, ол үшін де мына көрсетілген еңбектерді оқып алғаның аса қажет.

— Мұха-ау, мына тізімде пәленбай шығарма көрсетіліпті. Оның әрқайсысы жүздеген бет. Бәрін жинасақ, мындаған бет екен. Соның бәріне уақытты қайдан табам? Бұдан басқа да сабақтарымыз бар.

— Жалқауланбасаң, кітап оқуға уақыт табуға әбден болады. Күніне жүз бет кітап оқымаған аспирантты аспирант деуге, ондай-дан түбінде ғылыми қызметкер шығады деуге болмайды, осыны қатты ескергейсің.

— Жарайды, бұл ақылыңызды іске асырып көремін дегеннен басқа еш нәрсе айта алмай қалдым.

P-2140 қор 1-тізбе, 169 іс, 3—4 беттері.

№ 53. 1952—1984 ЖЫЛДАР.

Д. ҚАРАЛДИНАНЫҢ М. ӘУЕЗОВ ТУРАЛЫ ЕСТЕЛІГІНЕН

...Айтқан сағатына жұмысқа келсем, Мұхаң кабинетін үнсіз кезіп жүр екен. «Ойын бөлмейін» деп, ақырын ғана машинкаға отырдым. Амандықтан кейін:

— Стенографияласаңыз қалай шығар еді? Бұрын машинкаға дағдыланғам, романды стенографиялатып көргем жоқ. Он бір отызда Ғылыми кеңес екен, шақырып қалғаны, — деп, сәтті сағатын бұзған көлденең жұмысқа реніш білдіргендей, әрі кешірім өтінгендей кынжыла сөйледі.

Сонымен «Абай аға» бөлімінің бірінші тарау кіріспесін бейне бір конспекіден лекция оқып немесе жазып алған текстен оқып тұрғандай, сайрап ала жөнелді. Бір сағаттан артық уақыт лекция тәрізді сөйлеп тұрып:

— Қалай шығып жатыр: Үлгіріп отырсыз ба? — деп қойып, бөгелмей сөйлеп тұр. Бұл сөйлесінде менің жайыма қарап тұрған Мұхаң аңғарылмады. Мен де қызыға аузымды ашып қалыппын. Көйлекшең жүрген кісі педжағын кие бастағанда, сенбей қолына қарап, о жақ, бұ жағына көз жүгіртіп: «жазып алған конспектісі бар шығар» деп іздестіре бастадым. Жоқ, қолынан еш нәрсе аңғарылмады, стол үстіне көз жүгірттім, менің бірдеңе іздестіргенімді сезгендей:

— Сізге бірдеңе керек пе еді?.. — дей бергенде:

— Конспектіңіз болса, салыстыра... дегенімше:

— Конспект — басымда ғой. Жиырма жыл басыма сақтаған, мыйымда жазылған «Абайым» ғой, сіз тек жазып үлгіріңіз, — деп жайрандай масаттанып, асыға киініп, Академияға кетіп қалды.

...«Абай жолы» романының бірінші кітабын тамыз айының ыстық күндерінің бірінде аяқтадық.

— Неде болса бүгін аяқтаймыз, — деп отырып, түн ортасы ауа, үш-төрттің шамасында ең соқғы нөқаты қойылды. Қолындағы қызыл қарындашын столға нұқи қадап, қойып қалғанынан «аяқталды ау» деп, мен де басымды көтеріп алдым. Мұхаңа қарасам, екі көзі шылаулана қызарған, зеңги басып маған қарай келеді екен. Жүзінде күлкі, шаттық нышаны ойнайды. Жіті қолымды алып:

— Адамнан қадірлі жәндік жоқ. Жас нәресте туғанда ата-ана қандай қуанады? Сондай қуаныштан менің бүгінгі қуанышым кем түспей тұр. Баланы әйелі туады, ері соған қуанады, ал өзі туса ше?.. Мен бүгін өзім туып тұрмын! Балалы болмадық па? Болдық. Олар өлмеді ме? Өлді. Сол өлімдер алғашқы кезде жүрегімді өртеді де, күндер өтті, шок болды, жылдар өтті, жоқ болды. Сондықтан баланың да қуанышы шолақ екен. Мен кейінгі ұрпағыма өлмес, өшпес перзент беріп тұрмын. Бала — үй қуанышы. Ұлы «Абай» — ел перзенті, бұл жұртымның ортақ қуанышы, — деді.

Ж О Қ Т А У

Ау, халайық, халайық!
Мұхтардай алып ағаны
Жоқтамай қайтіп қалайық?
Анайы қазақ әдетін

Бастады деп қылма айып!
Қайғыға бөккен жүректі
Көз жасымен жуайық.
Ұшына тиген пышақтан
Ажалы болды ағаның.
Қайғырмай неғып тұрайық.
Белдері ұйып көрі-жас
Бүгілді дерттен қарындас
Алтын сандық қоймасын
Жоғалтқан елі егіліп,
Қалайша оны жоқтамас!
Асқар тау, шыңы биігін,
Күз басында киігін
Меруерт, маржан, сөзі алмас,
Аңсамай оны тұра алмас.
Күләш, Жұмаш, Қасымды,
Мұқан мен Мұхтар асылды
Жалмаған суық қара жер,
Білмейміз оның тоймасын.
Қанағат тұтып қоймасын,
Қара бір сөздің ордасын,
Ерен жүйрік жорғасын,
Қазақ атын, елінің
Танытқан ерді әлемге,
Артында қалған ұрпағы
Жоқтамай қалай тұра алсын!?
Театр, ғылым, әдеби,
Өнер, білім, мәдени
Іргесін өзі қаласқан,
Асыл сөздің иесін
Ел-жұрты қалай сағынбас.
Қолқа-тамыр, жүрегі —
Суырылды, қайғырды,
Қайғысын әркім өзінше
Дертіне шипа жәй қылды.
Су ішінде сүйрігін,
Ерен жорға жүйрігін,
Қара жердің астына
Қалайша жұрт қияды?
Екі метр бір шаршы
Қара жердің астына
Мұхтардай алып ардагер
Қалайша ғана сыяды?!
Аз ғана қазақ ішінен,
Дарынды-талант пішінмен

Мұхтардай ұлы елінің
Енді қашан туады?
Келмеске кеткен асыл жан
Қимасам да, қоштасам.
Айыпқа жұртым бұйырма
Сағынғаннан жоқтасам.

269 қор, 3 тізбе, 8 іс, 13, 14, 45, 46, 148, 149 беттер.

№ 54. [СЕНТЯБРЬ 1957 Г.]
СТАТЬЯ ШАШКИНА З. «МОИ ВСТРЕЧИ С МУХТАРОМ»

Мое первое знакомство с Мухтаром Омархановичем Ауэзовым состоялось в 1926 году. Мне тогда было тринадцать лет. В журнале «Қазақ әдебиеті» я прочел повесть Ауэзова «Көк-серек», о волчонке, которого хотели приучить в ауле. Прошло более тридцати лет с того дня, а яркое произведение до сих пор не изгладилось в памяти.

Я стал искать новых встреч с писателем, все, что выходило из-под пера Ауэзова знал почти наизусть. Я ходил по всем библиотекам Павлодара, по знакомым и друзьям и спрашивал: а нет ли чего-нибудь из Ауэзова?

Помню, как однажды мне в руки попала «Судьба беззащитной», рассказ о сироте Газизе, которая становится жертвой хищника – волостного управителя Ахана.

Ночь. Степь. Буран. Молодая девушка покинула родной кров и замерзла в степи...

Я читал вслух. Мать и сестры слушали меня и плакали навзрыд.

И вдруг осенью того же года я неожиданно встретил самого Ауэзова на сцене Павлодарского клуба, где любительским театром была поставлена его пьеса «Еңлік-Кебек».

На всю жизнь постарался запомнить тринадцатилетний мальчик образ любимого писателя: стройный кудрявый молодой человек с сократовским лбом и орлиным носом...

Летом 1932 года я встретил его вторично. Я сидел у председателя Каз.АППа, вдруг дверь распахнулась и вошел мужчина со своеобразными восточными чертами лица. Вошел и назвал себя «Ауэзов»!

Я был ошеломлен, я чуть не сорвался с места и не сказал:

– А ведь я вас очень давно знаю!

Но я ничего не сказал, я вышел на улицу, оставив их вдвоем. Детские впечатления от встреч с Ауэзовым не были обманчивы... Но тогда я немного ошибся... Нос-то не орлиный у него, а прямой...

И вот прошли годы. Жизнь стремительно мчалась вперед. В годы войны волею судеб я оказался в Сибири и там получил из дома первую книгу романа «Абай». С дрожью в руках открыл я первую

страницу... Повеяло ароматом родного казахского языка. Было пять часов вечера. Я читал, читал, не отрываясь. Читал всю ночь напролет и на рассвете закончил. Нервы были так напряжены, прочитанное так взволновало меня, что всю неделю я ходил под впечатлением романа сам не свой.

Абай! Тот Абай, песни которого мы пели в ауле, тот Абай, о стихах которого я писал исследования... Но это еще не все! Передо мной встал Абай-человек, Абай-поэт, Абай-мыслитель, я еще глубже, еще сильнее понял величие его таланта.

В далекой морозной Сибири согрели меня страницы романа.

А теперь все четыре книги «Абая» лежат у меня на столе. Я к ним обращаюсь, как к справочнику, потому что произведение Ауэзова не просто роман, это — энциклопедия казахской жизни и казахского языка. И действительно, если в первых двух книгах вы познаете быт, нравы, обычаи, в третьей — «Путь Абая» — духовную культуру, поэтическое мастерство казахского народа, то четвертая книга, это — подлинный энциклопедический словарь казахского языка...

Прежде всего, язык Ауэзова — красочный, очень содержательный. Роман написан зрелым мастером прозы. Нет в нем «красивостей» вроде нарочитой восточной витиеватости слога, напыщенности. Писатель находит яркие образы, точные доходчивые слова для передачи внутреннего мира человека. В этом Ауэзов показал себя тонким мастером психологического рисунка, и он по праву считается главой психологической школы в казахской прозе.

И в то же время Мухтар Ауэзов — живописец в прозе. Его мазки, краски так же ярки и сочны, как краски Рубенса. Пусть это будет портретная зарисовка, пусть описание природы — все дается на контрастах («белый лоб и румяные щеки», «рыжие усы и черный халат», «синий туман» и т.д.).

Стилистические особенности ставят Ауэзова в ряд новаторов прозы. Язык его не спутаешь с языком стилиста Мусрепова, мастера тонкой иронии. Ауэзов единственный в своем роде.

Язык любого народа — кладовая богатств. Ее нельзя исчерпать.

Слово, как шахматную фигуру, можно использовать в тысячах различных комбинаций, в этом отношении Мухтар Ауэзов показал себя большим знатоком языка, ученым-лингвистом.

В казахском языке существуют вспомогательные глаголы (жүр, тұр, отыр, жатыр), которые употребляются в сочетании с основными глаголами. Но такие глаголы, как «балласты», они не украшают язык, а засоряют его. Плохо, если в художественном произведении каждая строка будет заканчиваться или на «жүр», или на «тұр». Ауэзов в романе по мере возможностей избегает вспомогательных глаголов. Беда наших молодых писателей состоит в том, что они обычно употребляют глаголы в настоящем времени,

Ауэзов же дает глагол в прошедшей форме, и тем самым вспомогательные глаголы, засоряющие язык, у него отпадают сами собой.

В казахском языке отглагольные существительные в зогоне. Мухтар Ауэзов возвратил им законное место в предложении.

Ауэзов ввел в казахский язык безглагольные предложения. Правда, возможности для этого и элементы этого существовали в нашем языке и раньше. Но писатель-ученый Ауэзов узаконил безглагольные предложения в системе казахского языка.

Кроме того, он применил русский образец сложноподчиненного предложения. В языках тюркских народов предложение обычно начинается с существительного и кончается глаголом. Ауэзов отбросил этот обязательный закон и поставил существительное в середине предложения. Обычно казахское: «Абай не мог, несмотря на печаль, не относиться критически к Каражан», Ауэзов записал теперь иначе: «Несмотря на печаль, Абай не мог не относиться критически к Каражан».

Много исследований будет написано о творчестве Мухтара Омархановича Ауэзова. Мне лично хотелось сегодня сказать несколько слов о том, что он сделал для развития казахского литературного языка. Мне хотелось сказать об этом многочисленным читателям «Абая», которые так же, как и я, находятся под обаянием могучего таланта Мухтара Ауэзова.

Фонд 1725, опись 1, дело 95, л. 1–4.

№ 55. 28 ҚЫРКҮЙЕК 1957 ЖЫЛ.

Т. НҮРТАЗИННИҢ «ЖЕМИСТІ САПАР» МАҚАЛАСЫНАН

...Совет дәуіріндегі әдебиет әлеміне қадам басып, творчестволық кәметке жеткен талай әдеби буын М. Әуезовтің жазушылық ісінен, стилінен, шығармаларынан үйренді, үлгі алды, демеу тапты.

...М. Әуезовтің өзіне тән жазушылық өзгешелігін ескерте кеткен оң. Бірінші, ол жазушының алғашқы қадамынан бастап орыстың классикалық әдебиетінің реалистік дәстүрін өнеге тұтты...

Екінші, жазушы оқиғаны реалды ортада дамытып, кейіпкерлерді келбетімен, тұлғасымен, дара мінез, сөз қимыл, әдет өзгешеліктерімен жанды, реалды қалпында суреттеп бақты.

Үшінші, М. Әуезов әр кейіпкерге жан, сезім, намыс, ақыл, талап, психология, құбылмалы көңіл күйінің иесі деп қарады.

1799 қор, 1 тізбе, 486 іс, 3 бет.

**№ 56. 28 ҚЫРКҮЙЕК 1957 ЖЫЛ.
А. НҰРҚАТОВТЫҢ «КӘНІГІ ДРАМАТУРГ» МАҚАЛАСЫНАН**

...М. Әуезовтің драмалық шығармаларының тақырыптық аясы мейлінше кең, көркемдік бояулары әралуан келеді.

...Оның пьесаларындағы уақыт рухын аңдататын өткір коллизиялар, шеберлікпен қиюласып берілетін архитектуроника, көркемдік тұтастық, нәр нақышы мол, саф таза диалогтар, таныстардың драмалық зор түйінге жетіп барып тарқатылуы сияқты ерекше сыйпаттар — осының анық айғағы.

1799 қор, 1 тізбе, 486 іс, 3 бет.

**№ 57. 28 ҚЫРКҮЙЕК 1957 ЖЫЛ.
Қ. МЫРЗА ӘЛИДІҢ «ДАРЫНДЫ ПЕДАГОГ» МАҚАЛАСЫНАН**

...Бұрын еміс-еміс аттарын естігеніміз болмаса, шығармаларын оқып көрмеген Шығыс әдебиетінің классиктері туралы толық мәліметті алғаш рет біз Мұхтардан алдық.

Рудаки, Фирдауси, Омар Һәйям, Саади, Хадиз, Низами, Науаи, Жәми, Бедил, Мақтұмқұлы, Кемине сияқты ұлы акындардың творчестволарына шолу жасағанда Мұхтар лекциясын бұтақтан бұтақ тарағандай етіп, ойдан ой өрбітіп, сөз маржандарын моншақтай тізіп, тындаушы біткенді баурап алып, кешеден бастап әріге әкеткен ой жүйесін шеңбердей иіп, бүгінге тірейтін.

Біз ілкі кезде лекция жазуды ұмытып, аңқиып тыңдай беріппіз. Асылы, қызықты да, әдемі де оқылған лекцияны адам жазудан гөрі тындауға таңсық.

...Мұхтар сөйлегенде пікірлерінің тігісін жатқызып, ешбір шашау шығармайды.

1799 қор, 1 тізбе, 486 іс, 3 бет.

**№ 58. 1957 ЖЫЛ.
Е. ЫСМАЙЫЛОВТЫҢ «М. ӘУЕЗОВТИҢ ӘДЕБИЕТ ТАРИХЫ
ЖӨНІНДЕГІ ЖАҢА КІТАБЫ» МАҚАЛАСЫНАН**

Бұл түйіндерді керісінше орыс тіліне аударылған шығармалар арқылы да кеңейте түсуге мүмкіндік мол.

Аударма теориясының басты кемшіліктерінің бірі, жоғарыда айтылғандай, жақсы, үлгілі аударма тәжірибелерін жеткіліксіз, үстірт зер салу, шетендеп қана зерттеу болып отыр. Ал асылында, ондай аудармаларды бүкіл егжей-тегжейіне жете, жан-жақты талдау аса мәнді шарт, талдағанда шығарманың идеялық-көркемдік қасиеттерін аударманың бойына қалай сіңіргендігін, образдығын,

түпнұсқаның ырғақтық, үндестік, шумактық, ұйкастық, нәзік ұтымды тетіктерін, автордың сөз өнеріндегі өзіне тән ерекшелігін, тарихи нышандарын беруде аударма өнерінің, бұрынғы-соңғы аударма істерінен мүлде басқаша екендігін дәлелдеу — әбден керекті міндет.

...Мұхтардың осы еңбектерінің ішінде ерекше құнды, бүкілодақтық әдебиеттану ғылымына үлес болып қосылғаны — қырғыздың атақты «Манас» жыры туралы монографиялық зерттеуі.

...Абай туралы монографиядағыдай бұл еңбекте де Мұхтар «Манастың» жорықтарын, семьялық өмірін, жырдың көнелік сыйпаттарын, сюжеттік мотивтерін ашуда автор ертедегі «Иллиада», «Одиссея», «Шығыстағы «Шаһнама», Скандинавиядағы «Калевала» эпостарымен нақты салыстыра отырып тексереді де, дүние жүзілік эпостар дамуындағы жалпы ұқсас заңдылықтары мен әрбір ұлттық эпостың өз ерекшеліктерін де анықтап отырады.

1799 қор, 1 тізбе, 486 іс, 13 бет.

№ 59. 15 ТАМЫЗ 1958 ЖЫЛ.

І. ОМАРОВТЫҢ «ХАЛЫҚТЫҚ ЭПОПЕЯ» МАҚАЛАСЫНАН

«Абай» романы, сөз жоқ, тарихи роман. Романның алғашқы екі кітабын сыпаттай келіп, академик Сәтбаев оларды: «XIX-ғасырдың екінші жарымындағы қазақ халқының өмірі мен тұрмысының бар саласын сарқа қамтитын нағыз энциклопедия» деп бағалады.

...Абай өз шығармаларында халқының өмірі мен күресіне қандай үңіле қарап, терең бойлап ұғына білген болса, Әуезов өз эпопеясында Абай өнерлілігінің (творчествосының) терең мәнін дәл сондай ұғынған. Осы мағынада Абайды Әуезов сол шамшырақты қолына ұстап, көшпелі феодализмнің не бір меңіреу түкпірлері мен қараңғы қапастарын аралап кетеді де, зорлық-зомбылық, катал жауыздық, әділетсіздік сияқты қара күштердің ойнағы болған неше түрлі бұралан шатқалдардан көз алдына жарқыратып әкеледі.

...Әуезов халық өмірін, тұрмыс салтын, әдет-ғұрпын, дәстүрін тамаша, егжей-тегжейін соншалықты терең білетініне тарихшы, этнограф, экономист, заңшы, дипломат, философ, филологтардың қай-қайсысы болса да қызыққандай. Және бір тамашасы — халық өмірінің әр қырын, әр сырын көрсету үстінде романның негізгі өрмегі (канвасы) бір бұзылмайды.

Осы мағынада Әуезов біздің көзімізге композиция жасаудың үздік шебері болып көрінеді.

«Әуезов Мұхтар жазған эпопеяның тілі — нағыз халықшыл тіл. Мұндағы автор тапқан жана сөздер, соны айқындауыштар мен теңеулер, терең нақылдар, шебер нақышты сұлу сөз кестелері, ойлы

суреткердің осындай өнерпаздық ашпалары (открытие) тамылжыған халық тіліне ешбір кібіртік келтірмейді, қайта оны молықтыра, сұлуландыра, бағын көтере түседі.

1799 қор, 1 тізбе, 486 іс, 7–8 бет.

№ 60. 1961 Г.

ИЗ РЕЧИ САТПАЕВА К. И. НА ПОХОРОНАХ АУЭЗОВА М. О.

...Мухтар Омарханович был человеком большого разума; он неустанно работал, трудился на ниве просвещения, образования, познания жизни.

Незаурядные способности Мухтара Омархановича поражали нас всех. Наряду с выполнением большой, напряженной работы писателя, он также успешно работал, творил как ученый. Будучи крупнейшим знатоком русской, казахской, западно-европейской и всей мировой культуры и литературы, Мухтар Омарханович всегда со свойственной ему эрудицией анализировал их, писал о них. Блестяще знал он обычаи и нравы своего народа. Как явился его знаменитый роман об Абае энциклопедией жизни казахского народа, так и он сам был среди нас живой энциклопедией.

Фонд 2057, опись 1, дело 920, л. 1–3.

№ 61. 1961 Ж.

Қ. БЕКХОЖИННИҢ «КЕМЕҢГЕРІМ ДЕСЕҢІЗШІ» МАҚАЛАСЫНАН

Халқымыздың данқын көтерген санаулы ғана сабаздар болса, солардың қатарында сөнбес жұлдызымыздай жеке жайнайтын асыл ардагер жан еді, қайран Мұхаң...

Әлемдегі дос-жаран және өзге бір қауымдар болып, біздің қайта туған шағын ғана жұртымыздан даналық, дарындылық іздесе, сол қасиеттерді осы абзал адамның тұлғасынан толық байқап, танырқар еді. Егер қайта туған Абайды, қайта туған Шоқанды мұрат етсек, осы тұлғаны көріп, сүйініш табар едік. Толықсып тұрған айымыз әп-сәтте сөніп кеткендей болды, толқып аққан өзеніміз кенет тартыла қалғандай болды...

Талай оқымыстылар, әдебиетшілер ұстаз тұтқан Мұхаң бізбен, ақындармен ерекше сырлас еді, — ұлы ақын жанды жазушы ақындық өнер жайында бізге талай толғаным бергені — ұмытылмас өнеге.

Соңғы сол кездесуде Мұхаң өз бойында сезіле бастаған сырқат жайлы ешбір сезік білдірген емес, ұзақ уақыт өз әдебиетіміздің жайы туралы жайдары, жарқын кеңестер шертіп, тәлім өсиет білдіргендей болды. Талант иесі адамға — мансап, бақастық деген

зор кесір. Біздің тамаша өнері бар кейбір жазушыларымыз мансап пен беделге белсенді, мұндай әдет өз дарынын бағаламағанға, әдебиет өнерін қасиет тұтпағанға есепті деп барлады Мұхан. Әсіресе ақын-жазушы қауымының арасында алауыздық, араздық секілді мінездерді болдырмау, жас талант иелеріне қамқор, әділ жетекшілік ету жайында өз жауапкершілігін парыз тұта айта келіп, сондай-ақ өзіне тетелес аға жазушылар бұл міндетті осылай ұғынса қазақ әдебиетінде жайнап өсер талай дарын барын сүйсіне атай сөйледі ізгі аға.

2023 қор, 1 тізбе, 301 іс, 1–3 беттер.

**№ 62. [1963 Ж.]
Қ. ЖАРМАҒАМБЕТОВТІҢ «МҰХТАР ӘУЕЗОВ»
МОНОГРАФИЯСЫНАН**

Жазушының творчестволық ерекшеліктерін үш салаға бөлуге болады: бірінші, Мұхтар Әуезов шығармасының, әсіресе, қысқа әңгімелері мен пьесаларының оқиғалары бірімен-бірі жатық байланысып жатады, алып тастаса, орыны ойсырамайты оқиғалар тым аз кездеседі...

Екінші, жазушы шығармаларындағы геройларының сырт бейнесін айқын көрсетеді де, олардың ішкі сырын, мінез-құлқын, ой өрісін, дүниетану көзқарасын шиеленіскен оқиғаларға қатыстыру арқылы сипаттайды. Шығарма геройларының басындағы күйінішті, сүйінішті халдер мен табиғат құбылысын жазушы тесіле суреттейді...

Үшінші, жазушының ең күшті құралы – тіл. Ал Мұхтар – қазақ тілінің байлығын жете меңгерген жазушы.

2030 қор, 1-тізбе, 127-іс, 46–47 беттері.

**№ 63. 1966 Г.
ВОСПОМИНАНИЯ АНОВА Н. И. «СПЕКТАКЛЬ
В АБАЕВСКОМ АУЛЕ»**

Вряд ли в Казахстане найдется любитель театра, который не знал бы Мухтара Ауэзова, как драматурга. Впервые о нем, как об авторе пьесы «Еңлік-Кебек» я услышал в 1924 году в Семипалатинске, когда мы только что познакомились. Эту пьесу я видел при рождении Казахского театра в Кызыл-Орде, в январе 1926 года. Тогда показывали только одно действие.

Театр находился в младенческом состоянии, Мухтар был студентом, и вся постановка напоминала художественную самодея-

тельность. Но рос театр, рос драматург, неустанно работавший над усовершенствованием «Еңлік-Кебек».

Уже в 1957 году пятый вариант этой пьесы готовил к постановке режиссер Гольдблат. Как раз в это время я переводил на русский язык четвертую книгу прославленной эпопеи «Путь Абая». Мухтар уже был академиком. Книги его переводились за границей. «Еңлік-Кебек» широко знали в Казахстане. Мы дружили с Мухтаром, и он мне рассказал любопытную историю о самой первой постановке спектакля «Еңлік-Кебек» в ауле. История показалась мне настолько интересной, что я почти со стенографической точностью ее записал.

Поэтому, я хочу просто прочесть эту запись. Думаю, что будет лучше, чем я стал бы пересказывать своими словами рассказ такого большого художника слова, каким был Мухтар Ауэзов.

— «Еңлік-Кебек» — это наши казахские Ромео и Джульетта, стал рассказывать Мухтар. — Когда я учился в учительской семинарии, в мои руки случайно попала рукопись аульного грамотея, переписавшего поэму по мотивам народной легенды «Еңлік-Кебек». Я почувствовал в ней острый конфликт и решил поэтическое произведение переделать в драматическое. Так родился первый вариант пьесы «Еңлік-Кебек». Что у меня тогда получилось, честно скажу я не знал. Пьеса ведь обретает свою жизнь на сцене. А до революции казахского театра не существовало. Правда среди семинаристов-казахов были молодые люди, ходили они в русский театр, некоторые даже сочиняли что-то похожее на пьесы, но ставить их было негде.

Мне с моей пьесой помог счастливый случай. В абаевском ауле, в пятнадцати километрах от знаменитых могил, где похоронены были Еңлік и Кебек в урочище Ералы, произошло радостное событие, совпавшее с семинарскими каникулами. Вторая жена Абая, вдова Айгерим, выдавала замуж внучку Акыш. Вот тогда и родилась у кого-то из моих друзей мысль сделать новобрачным подарок — показать «Еңлік-Кебек». Наши семинаристы единогласно решили, что я должен быть режиссером. Я не стал отказываться, обрадовался возможности увидеть свою пьесу на сцене.

Приехали мы в урочище Ералы, и тут обнаружилась первая неприятность. Нас было мало, а артистов требовалось много. Пришлось пригласить на помощь местных джигитов, но они были все неграмотные. Никто из них не в состоянии был выучить роль. Но и это было полбеда. Настоящая беда заключалась в другом, в ауле не нашлось ни одной исполнительницы для роли Еңлік. Ни одна девушка не согласилась выступать на сцене. Спектакль явно срывался. Выручил нас мой родной дядя, мой сверстник, Ахмет Ауэзов. Лицо у него было очень приятное, а главное он учился в городе и не отличался излишней застенчивостью. Ему подвязали косу, спле-

тенную из хвоста знаменитого в урочище скакуна. В общем, получилась неплохая красавица Енлик.

Мы составили две больших юрты вместе, вынули на стыке часть берега. Образовалась большая арка, ее затянули пологом и получился театральная занавес. Стали думать — где устроить суфлерскую будку. В условиях юрты это совершенно невозможно. Кто-то предложил суфлера спрятать в сундук, а чтобы он там не задохнулся, крышку плотно не закрывать. И воздух будет проходить и голос сглушен.

Я знал пьесу наизусть, и все решили, что именно из меня получится самый хороший суфлер. Возражать я не стал. Сундук был не особенно большой, сейчас я в нем, конечно, не поместился бы. Но тогда мне было девятнадцать лет, я был тонкий, гибкий как джигит, и охотно влез в «суфлерский сундук».

Впрочем, полез я в него совершенно напрасно. Как я не надрывался, артисты меня не слышали, а возможно, и не хотели слушать. Пьесу мы готовили всего пять дней. Выучить роль они просто не успели. Однако, спектакль не провалился. За пять дней репетиций я сумел внушить каждому исполнителю, что от него требуется. И легенду, и содержание пьесы артисты знали хорошо. Они верно поняли замысел автора. Спасло искусство импровизации, распространенное в нашем народе.

Для меня этот первый спектакль, сыгранный в юрте, имел большое значение. Я почувствовал, что пьесу можно обыграть яркими репликами, рожденными в процессе игры артистами любителями.

Слух о «премьере» в абаевском ауле прошел по всему Казахстану, и с тех пор «Енлік-Кебек» стали ставить все любительские кружки, а потом и все наши профессиональные театры.

Мухтар закончил свой рассказ и пригласил меня посмотреть пятый и последний вариант пьесы, отлично поставленный Гольдבלатом.

Я смотрел «Енлік-Кебек» и вспоминал первую постановку в Кызылорде в 1926 году. Они отличались между собой, как небо и земля. Наряду со «стариками» выступали актеры второго и третьего поколения, талантливые ученики ГИТИСа — Жантурин, Ногайбаев, Жайлыбеков.

Казахский академический театр драмы носит имя Мухтара Ауэзова. Он открылся постановкой «Енлік-Кебек». В последующие годы Мухтар написал ряд пьес. Он сыграл в развитии Академического театра драмы такую же роль, какую сыграл в истории МХАТа Антон Чехов.

№ 64. ЖЕЛТОҚСАН 1967 ЖЫЛ.
Х ЕРҒАЛИЕВТИҢ «ЛУҒАТТЫ МЕКТЕП» МАҚАЛАСЫНАН

...Мұхан қатысқан жиын түгіл, әлде қалай жол үстінде шертілген әңгіменің өзі ауқымды берер сабағы мол, кісіні ілгері қарай өнімді ойларға жетелейтін, әл-қуаты күшті әсер қалдырушы еді.

Мұхан ойына орала қалған бір тиімді пікірді талай жерде нығарлап айтып, қайталап жазып, әбден дәлелдеп, жеріне жеткізіп тастамайынша, тынбайтын.

Алматыдағы Жазушылар одағында бір жиналыс әдеттегіше кешігіп басталды. Шақырылған уақытқа дәл келетін ежелгі дағдысы бойынша Мұхан бұл жолы да бөгелмепті. Осы минуттарда ол ақындардың қоршауында қалды да, бізге мынадай пікір айтты:

– Менде бұрыннан көкіректе бұйығып жүрген ой бар. Сендер, ақындар, соны тірілтіндер. Атап айтқанда, Шығыстың ежелгі мүшайрасын ұйымдастырсандар деп ем. Мұның мәнісі – бірнеше ақынның бір тақырыпқа жарыса өлең жазбағы. Мысалы, Алатау не Алматы деген тақырыпты әр ақын өз тұсынан толғар болса, ол өзі ат шабыс, балуан сайыс, жамбы атыс сияқты бір ғанибет іс болып шығар еді. Кейін бәр-бәрі бірігіп, кітап болғаны да қызық. Ақындар әсерінің галереясын жәрменкедей ашып, жайып тастайтын бір құбылысты әр шабыт арқылы әр қырынан танытатын әсері, поэзияның өнері осындай бағыттарды барлап жатқаны жөн. Бұл ауызекі айтыстан әлде қайда құнды мүлік саналады.

Біз бұған бас шұлғып, табанда келісім бергеміз, шынында осындай бір, қазақша айтқанда, арқа қоздыратын дүбірге қосыла кетсек деп қызыққанбыз.

1946 қор, 1 тізбе, 64 іс, 19 бет.

№ 65. 8 ДЕКАБРЯ 1967 Г.
ИЗ СТАТЕЙ, ПОСВЯЩЕННЫХ 70-ЛЕТИЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ
АУЭЗОВА М. О.

Гончар Олесь, лауреат Ленинской премии, г. Киев.

«*Яркий талант*»

...Мухтар Омарханович отличался необыкновенным обаянием. Он располагал к себе с первого взгляда. Был он из тех людей, к которым сразу проникаешься доверием и чувствуешь себя с ними легко, свободно, непринужденно. Думаю, что такое чувство Ауэзов вызывал своей доброжелательностью, высокой внутренней культурой. Бахвальство, спесь, чванливость, развязность были Ауэзову совершенно противопоказаны. При любых обстоятельствах он оставался самим собой, простым, естественным и в то же время

никогда не теряющим чувства собственного достоинства. Правдивость, ясность, были так же натуральны в нем, как и в его творчестве.

Книпович Е.

«Человек с большой буквы».

Есть люди, которые в каждое дело вкладывают всего себя. И именно так работал М. Ауэзов в Комитете. Ум, широкая «западно-восточная» образованность, великая требовательность к себе и другим и одновременно бережное внимание к чужому творчеству, высокое уважение к советской литературе и к награде, носящей имя Ленина, — вот чем были отмечены все его замечания и выступления. Состав Комитета — семьдесят примерно мастеров советской культуры, представителей всех республик, всех «родов оружия». И среди них М. Ауэзов пользовался не только большим уважением, но я бы сказал, какой-то особенной симпатией. Его выступлений на литературной секции и на пленуме Комитета ждали, и слушали его с особым вниманием.

Замечания Мухтара Омархановича поражали товарищей чудесной свежестью и неожиданностью взгляда...

1109, опись 3, дело 750, л. 228.

**№ 66. 8 ЖЕЛТОҚСАН 1967 ЖЫЛ.
Ш. АЙТМАТОВ М. О. ӘУЕЗОВ ТУРАЛЫ**

Бір кезде Мұхтар Әуезовтің кітаптарымен кездесуім менің ішкі дүниемді жарқыратып жібергені есімнен шықпайды.

Айнала төнірегімнің бәрі содан бері тіпті басқа мағына алғандай. Сонда тамашалай да тандана ашқан жаңалығым мынау болды: біздің халықтарымыз туралы әдебиет бүкіл жер жүзіндегі адам баласына орыс жазушыларының шығармалары тәрізді сондай бір қуанышты, жан сүйер жақын жыр боп естіледі екен. Менінше, орыс мәдениетінің дамуына өз кезінде Пушкин қандай әсер етсе, осы күнгі ортаазиялық көркем ойдың және біздің барлық көрші отырған халықтарымыздың рухани өмірінің калыптасуына Әуезов те сондай әсер етті.

1813 қор, 1 тізбе, 4 іс, 8 бет.

**№ 67. ДЕКАБРЬ 1967 Г.
ИЗ СТАТЕЙ ГАЗЕТЫ «ОГНИ АЛАТАУ», ПОСВЯЩЕННЫХ 70-ЛЕТИЮ
СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ М. О. АУЭЗОВА**

Мауленов С., главный редактор журнала «Жулдыз».
«Разум могучей силы»

...Учитель целого поколения казахских литераторов, выдающийся педагог, публицист, ученый-исследователь глубинных недр народной жизни, историк широкой эрудиции, человек поистине феноменальных знаний и певец народной земли... Это изумляет и восхищает одновременно. И вдохновляет на труд, на описк своих отрядных путей.

Величественным представляется мне образ Ауэзова. И как словотворца, и как гражданина, общественные интересы которого были безграничны...

Его заботы касались всех сфер. Шла ли речь о строительстве, он «воевал» за разумные начала в архитектуре. Как редактор (а Мухтар-ага был очень чутким редактором), он не мирился со штампами, серостью словаря, мелкотемьем. «Проблемы, достойные нашего времени, должны ставиться и решаться широко, объемно в смысле идейном, философском. И ярко, взволнованно и убедительно по своей художественной сути». Вот чего требовал Ауэзов-писатель. «Зачем публиковать чужие мысли? — сказал однажды он. — Задача художника — открывать человека, воспитывать его, дарить ему радость открытий нового в себе, в людях, в окружающем мире».

Слово, живопись, музыка, драматургия — они являлись духовной сутью писателя.

М. Байжанов

«Строки, запавшие в сердце».

«Абай»... Это невероятно, это удивительно! Степь ожила и пошла на вас, со всем великолепием ее первозданной природы, ее жестами и цельными характерами. А какие страсти, шекспировские. Вы ощущаете эпоху, как ни в одном научном исследовании. А какая поэзия! Ни одной прозаической строки в этих двух объемистых книгах, напечатанных в форме прозы» (Альфред Курелла, немецкий литератор, переводчик).

Кужамьяров К., композитор, заслуженный деятель искусств КазССР, профессор.

«Рядом с нами».

...Я знаю, он любил музыку и голоса певчих птиц. У него был слух чуткости изумительной. Он обладал даром улавливать тончайшие нюансы прекрасного. Стиль его письма мне представляется и элегичным и маршево чеканным. Диапазон редкостный.

...Мухтар Ауэзов являл собой духовный центр группы казахстанцев. Его притягательная сила сплачивала нас, и мы чувствовали себя уверенно рядом с ним. Нас восхищало этого большого человека, о котором уже теперь слагаются легенды, что он понимал язык птиц, ветра, простора и высоты.

К. Бадыров, народный артист КазССР

«Рядом с нами».

...Я хочу сказать о том, что Ауэзов — не только выдающийся писатель, драматург, критик, но и большой режиссер, наделенный ярким талантом. Он знал театр масштабно, мировая театральная культура была изучена им досконально, а национальная сцена в классическом совершенстве. Быт, нравы, обычаи, костюмы — все. Он умел вслушаться не только в интонацию фразы, но и в звучание буквы. «Буква выпадает при выговоре» замечал он. И указывал именно какая. Чуткость, вот что было его характерной чертой.

Фонд 1109, опись 3, дело 750, л. 226.

№ 68. [1967 Г.]

Л. ХАМИДИ. «ҰМЫТЫЛМАС КЕЗДЕСУЛЕР»

Жарты ғасырдан артық өмірімде танысқан, кездескен кісілерім көп болды. Олардың бір сыпырасы есте де қалған жоқ, ұмытылып та кеткен. Бірақ ардақты әрі аға, әрі ұстаз тұтатын Мұхтар Омарханұлы Әуезовпен кездесіп, әңгімелесіп жүрген бақытты минуттар ешқашанда менің есімнен шығатын емес.

Мұханды алғашқы рет 1933 жылы июнь айының басында Қазақ драма театрының директоры Орынбек Беков жолдастың кабинетінде көрдім. Орынбек жолдас Мұқаңа менің кім екенімді айтып таныстырды. Мен ол кезде Москвадан сол театрдың музыка бөлімін басқарушысы, композиторы және оркестрдің дирижері болып істеуге шақырылған болатынмын. Мұқаң да жақында ғана театрдың әдеби-репертуар бөлімін басқаруға шақырылған екен. Танысқан бойда Мұқаңмен әңгімелесіп кеттік. Мен оның татар әдебиетінен көп хабары болғанын біліп, қайран қалдым. Театрдың бір сыпыра жазушыларымен таныс та болып шықты. Қырымға бір барғанында татардың атақты жазушысы және академик Ғалымжан Ибрагимовтың пәтерінде болып, онымен әңгімелескенін де сөйледі. «Татар тілінде бұлай жақсы сөйлеуді қалай үйрендіңіз?» деп сұрағанымда Семейде учительская семинарияда оқып жүргенімде татар жастары мен араласып, бірге дос болып жүргенмін деді. Солардың біреуі Сабыржан Ахмедшин деген кісі екен. Оны мен футбол командасында да бірге болып және екеуі бірге суретке де түскен екен. Көп жылдар өткен соң, Алматыдағы көркем өнер институтының музыкалық мастерскойының директоры Нажиб Ахмедшинмен танысып: «Сіздің Сабыржан деген ағаңыз бар ма еді? Оны Мұқаң жақсы білетін көрінеді» деп едім. Сонынан ол кісі Мұхана жолығып, танысыпты. Мұхаң Сабыржанды: «Ол қайда? Тұрмысы қалай? деп, көп сұрапты. Сабыржан көп жылдар оқытушы болып қызмет істеп, пенсияға шығып, Ташкентте тұрады екен. Бұдан бірнеше жыл бұрын қайтыс болыпты.

Театрға жаңадан түскен пьесаларға музыка жазу ісін бастап жібердік. Ол музыкаларды тындап, көркемдік жағына баға беру үшін комиссия құрылды. Мұхаң сол комиссияның мүшесі болып, оның жұмысына белсенді түрде қатынасып отырды. Жазылған музыкалар туралы айтқан пікірлері өте мағыналы және орынды да болатын. Мұхаң одан кейін де, көп жылдар бойы филармонияда, Опера және балет театрында, Мәдениет министрлігі және Композиторлар одағының кейбір жиналыстарында опера, балет, симфония, ән сияқты жаңадан жазылған музыкалық шығармалар туралы көп пайдалы, қызықты мағыналы пікірлер айтқаны менің есімде.

Театрдың директоры Орынбек Беков жолдас командировкамен Москваға бір барғанында Мұхаңды өз орнына директорлық міндетін атқаруға қалдырып кетіп еді.

Қысқасы, Қазақ академиялық драма театрының алғашқы өсу жолдарында Мұхаң көп еңбек сіңірді.

1935 жыл болу керек. Мен Семей қаласына кетіп, сонда облыстық музыкалық драма театрында қызмет істеуге кірістім. Сол мен барған жыл болу керек, Мұхаң жазушы Өтебай Тұрманжановпен Семей қаласына келді. Оның мақсаты – Абай туралы жазылатын романға материалдар жинау екен. Сол жөнде әңгімелесуге Абайдың немересі Әрхам Исқақов та Семей қаласына шақырылған екен. Мұхаңмен өте қуанышты түрде кездестік. Есен-амандық сұрасқаннан кейін, Мұхаң маған Әрхам Ысқақовтан Абайдың әндерін нотаға түсіру жұмысын тапсырды. Тіпті Өтебай Тұрманжанов жолдас Қазақстан Жазушылар одағы атынан менімен шарт та жасасты. Сөйтіп мен бір жұма ішінде Әрхам Ысқақовтан Абайдың жиырма шақты әні бойынша жазған ноталарымды әрі пианинода тартып, әрі дауыс қосып айтып та бердім. Әрхам аға да бірге тындады және әндердің дұрыс жазылғанына қуәлік білдірді. Соңынан ол ноталар Абай шығармаларының екінші томында басылып та шықты.

1938-ші жылдарда Москва консерваториясы жанында ашылған татар опера студиясын бітіріп шыққан кезде Қазақстанға қайта оралып келуде Мұхаңның маған көп жәрдемі болды. Содан бері Мұхаңмен тағы да жиі-жиі кездесіп жүретін болдық. 1944-ші жылы 19-шы апрельден 2 октябрьге шейін Ахмет Жұбановпен екеуіміз Алматы қаласындағы Ақсайға келдік. Бір жағынан ол «Абай» операсының либреттосының авторы есебінде біздің опера жазу жұмысына көмектесті.

Ойнатып және айтқызып кететін еді. Бір келгенінде қонақтардың бірі Мұқаннан ән салуды өтінді. Мұқаң: «Көні, Латиф, пианинода тартып, менің даусыма қосыла ғой!» деп, қоныр даусымен бір ән шырқап берді.

Бұл – Абайдың немересі Ақылбай айтқан ән екен. Мұқаннан ән салғанын ең бірінші рет сонда естідім. Отырған қонақтар Мұқаңның ән салғанына қатты риза болып, ұзақ қол шапалақтады. Қонақ-

тардың сұрауымен Мұқан Ақылбай өнін тағы бір рет айтып берді. Бірнеше жылдан кейін мен ол әнді нотаға түсіріп, Совет Одағының халық артисі Ермек Серкебаевқа бердім. Ол оны грампластинкаға жазды. Бір күні Мұқан менің үйіме келгенде, мен ол пластинканы өзімнің атымнан және Ермектің атынан ұсындым. Мұқан қатты риза болды. Мұқан мені көрсе, қалжындамай қалмайтын еді. Бұл жолы да: «Пластинкада Ақылбайдың, сенің және Ермектің аттары жазулы, менің атым неге жоқ? Бұл әнді саған айтып жазғызған мен емес пе ем?» деді.

Мұқанның қалжыны екенін біле тұрсам да, мен жаман қысылдым. Бірақ амал не? Грампластинка студиясы өннің кімнен жазылып алынғандығын жазбай кетіпті.

Мұқанмен кездескен уақыттар туралы көп жазуға болар. Оған... тіл байлығы да, мезгіл да жете бере ме?!

Р-1976 қор, 2 тізбе, 211 іс, 2–6 беттер.

№ 69. 1974 ЖЫЛ.

Қ. БАДЫРОВТЫҢ «СПЕКТАКЛЬ БАСТАЛАРДА» МАҚАЛАСЫНАН

...Неткен білім, неткен зейінділік, естігенін-оқығанын есте сақтауы күшті еді.

Әр ғасырда болған тарихи оқиғалардың болған жылын, оның авторын, геройларын бұлжытпай айтады. Толып жатқан адам аттарын ұмытпауы ғажап, біздер айтсақ, тіліміз келмейді, бір адам есімі бірнеше сөзден құралған, қиын-ақ, оны қалай есте сақтағаны таң қалдырады.

Ал Мұқанның орыс тіліне жетіктігі былай тұрсын, орыс және батыс әдебиетіне тереңдігін Мұқанов Сәбит ағаның керемет мақтап сөйлегені әлі есімде.

Қазақ Ғылым академиясында Сәбеннің жетпіске толған тойын өткіздік, сөзден сөз туып, Мұхтар Әуезов жөнінде Сәбен: «Москвада СССР Ғылым академиясының бір мәжілісінде Мұхтар екеуіміз орыс оқымыстыларының ортасында болдық. Орыс әдебиетінің бір үлкен шығармасы туралы сөз қозғалып, оның қайдан алынып, кімнің жазғаны, ал екінші автордың кімге еліктегені, кімнен алып жазғаны сөз болды. Екі варианттың айырмасы айтылып, әркім әр түрлі дәлелдер келтіріп, әрқайсысы өз пікірін дәлелдеумен едәуір тартысқа айналып, қызу әңгімеге душар болдық. Сонда Мұхтар кезек алып, сөз болып отырған ғасырдағы сол орыс әдебиетінің тарихын қопарып, көптеген дәлелдер келтіріп, дүние жүзіне атағы жайылған ғалымдарды, олардың еңбектерін сыпайы сөзбен майдалап отырып, терең талдау жасады. Сонда мен өзіміздің қазақ Мұхтарды, қасымдағы айтыса беретін Мұхтарды танымай қалдым. Әдебиетке жүйріктігін көзім көріп, таңдана тұрып, зор мақтаны-

шка бөлендім. Мұнша білім ішінде қалай сыя берген, бұл тек қазақ ғалымы емес, Совет Одағы шеңберінен шығып тұрған Мұхтар екендігінің айғағы болдым» деді.

Бір жылы Ғабит аттан құлап, қолын сындырып алған-ды. Больницада жатты. Көңілін сұрай барсам, Ғабен қасында жас жазушылар бар екен. Аула ішінде беседкада отырмыз. Ұзақ әңгіме арасында Мұхтар шығармалары сөз болып, сол арада үзеңгілес дос жолдасы Мұханның зейінділігі жөнінде Ғабен былай деді:

– Бұл Мұхтардың зейінділігі, білімділігі адам баласында сирек кездеседі. Ғалымдардың көбіне біте бермейтін бас қой. Еске сақтау дегенін өте күшті. Оқыған, естігенін өмірі ұмытпайды. Мысалы, өзім жазған кітабымдағы ұсақ геройларымның аттарын ұмытып қала берем. Қозы, Қодар, Ақын, Қазірет секілді бастылары болмаса, көбі есте тұра бермейді. Ал Мұхтар өзгеше. Л. Н. Толстойдың «Соғыс және бейбітшілік» романындағы неше жүз кейіпкерінің атын жатқа біледі ғой, оның әрбір тарауының мазмұнын айтып беретіні өз алдына. Пәленше губернатордың үйіндегі есік күзетушінің, болмаса хат әкеліп тұрған қызметшінің аты кім деп сұраса, соны Мұхтан жаңылтпай айтып береді.

Бұл қандай ғажап, дариядай терең де мол білім, оның данышпандығы да осында деп ұғамын.

2112 қор, 1 тізбе, 94 іс, 2–4 беттер.

№ 70. 23 ҚЫРКҮЙЕК 1977 Ж.

I. ЕСЕНБЕРЛИННИҢ «ТҰЛА БОЙЫ ТҰРҒАН ҮЛГІ» МАҚАЛАСЫНАН

«Мұхтар Әуезов» дегенде, мен Мұқанның өзім өте жақсы көретін үш қасиетіне тоқталғым келеді. Мұқан өз халқын сүйген. Ол кісі өз халқының өткенін де, бүгінін де жақсы көрген адам...

Мұқанның жас кезінде жаны сүйген ұшар көгі, қонар көлі болған сонау сардаласын, халқының ән-күйін, жомарт дәстүрін, қасиетті әдет-ғұрпын сүйгендігін айтамыз...

Мұқан қатысқан сан мәжілісте бірге болып, ол кісінің қазақ халқының мәдени, әдеби өсуіне қандай жаны аштынын көзіммен көрдім...

Елінің әдебиетін сүйгендігі соншалық, өзі үзбей қатысқан сол мәжілістерде бір рет сөйлемей, құнды пікір айтпай қалған емес...

Екінші бір қасиет — оның творчестволық ерлігі. Мұқан қырық жылдан астам творчестволық өмірінде көлемі жиырма томдай еңбек жазған адам...

Үшіншіден, Мұқанның мені тандандыратын бір қасиеті — оның творчивосының сан қырлы, алтын сырлы болып келетіні. Гауһартасқа қай қырынан қарасаң да, үнемі сәулелі, әдемі болып көрінеді ғой. Мұқанның творчивосы да сол секілді. Оның ғылы-

ми зерттеу еңбектері де, роман-повестері де, кино, пьесалары да бірінен-бірі асып түспесе, кем түспейтін құдіретті...

Қор 2144, тізбе 1, іс 50, 1 бет.

№ 71. 1981 Г.
**ВЫСТУПЛЕНИЕ НУРПЕЙСОВА А. К. НА ОТКРЫТИИ
ПАМЯТНИКА АУЭЗОВУ М. О. В Г. АЛМАТЫ**

Стою я перед вами, стою и вижу, что всеми вами владеют те же самые возвышенные чувства, которые переполняют и меня. Ибо снова заговорила властно, властно заговорила вроде бы успокоенная память о безмерно дорогом человеке, благодарность и признательность этой людской памятливости за то, что спустя столько лет, она продолжает собирать нас при одном лишь упоминании его имени.

И еще чувства, что здесь он — неизменно рядом с нами. Гляжу на черты, отлитые в бронзе, и снова обретаю его рядом с нами. И вот от одного сознания единства нашей гордости, нашей духовной общности в этот, наполненный радостью день, мы с вами беспредельно счастливы от того, что была такая яркая величина в истории нашего народа, что она еще раз воплотилась в таком всем нам памятном, родном, одухотворенном облике.

А как знаменательно, дорогие друзья, что перед нами воплотились как бы воедино в своей целостности и неразрывности новый бело-каменный национальный театр и величественный скульптурный памятник основателю этого театра. Да, умелые руки, доброе сердце и благородные порывы души смогли создать эти два подлинные произведения искусства. В столь естественном и великолепном сочетании дорогого нам образа писателя и храма искусства, кто не видит сегодня осуществления нашего восторженного отношения к таланту, которому народ не переставал воздавать дань уважения, восхищения и поклонения. При жизни этот человек поражал и восхищал щедростью своего могучего таланта, неожиданными художественными открытиями, энциклопедическими знаниями, широтой миропонимания и вдохновенным ораторским красноречием, скажу прямо, не всегда доступным охвату обычного воображения своих современников. С каждым новым произведением, равносильным открытию, преподносил он своим читателям подобно приятному сюрпризу, художественную красоту мира, и бывало, его творения очаровывали мысленные взоры изумленных своих поклонников, ряды которых даже спустя столько лет после его кончины не перестают умножаться и расти. И помним: Ауэзов был не просто признанным авторитетом казахской литературы, не просто и не только мастером художественного слова, для нас он

всегда был больше чем писатель, больше чем художник. Если великий Абай на заре нашей письменной литературы преобразил и обогатил всю эмоциональную структуру и эстетический строй казахской поэзии, то великий Ауэзов от произведения к произведению, преобразая и обогащая душу казахской прозы в прямом смысле этого слова, открыл для нас целый мир художественного мышления. Именно благодаря гению Ауэзова как нам, писателям, так и широкому читателю, стало доступным понятие передовой интеллектуальной прозы. Главным открытием писателя является, на мой взгляд, прежде всего, его углубленный поиск правды в самых интимных, проникновенных человеческих настроениях.

Ауэзов многотрудное писательское искусство никогда не доводил до легкой беллетристической забавы. Он сполна познал все муки творчества и не прибегал, как иные исторические писатели к кокетливым реверансам перед одной лишь памятью прошлого. Своим уникальным талантом он стремился оживить ее, эту память в нашем сознании, создав духовный портрет ушедшего в небытие патриархально-феодалного строя. Ибо история никогда не была для него лишь протокольной записью прошлого, лишь хроникой-шежире, сухим отчетом пригодного разве что для равнодушного созерцания. История предков была и будет всегда благодарной памятью народа о своих многотрудных делах на пути преодоления общественно-политического, социально-философского и морально-нравственного самоусовершенствования. В этом, и только в этом определяется долг и позиция писателя, когда он обращается к истории своего народа. Долг и позиция писателя, если, конечно, он честен и если он поборник передового гуманистического идеала.

При жизни этот человек, на поклон к которому собрались сегодня мы с вами и стоим, теснясь у бронзового его изваяния, не переставал восхищаться своими делами, но и теперь, с каждым уходящим годом с радостью мы обнаруживаем, что наши отношения и чувства к нему, к его творениям нисколько не тускнеют. Наоборот, наши отношения, наша любовь к нему остаются столь же трепетными, живыми и благовейными.

Всмотритесь, дорогие друзья, вот он как все великие, обрел бессмертие, обрел вечный покой, застыв в бронзе. И он спокойно взирает на мир, словно освещая белокаменный храм искусства кровного своего народа, этого, жарыктык, кара шаңырак. И в этот потаенный час чудится мне будто где-то неподалеку, рядом с ним витает нетленный дух великого Абая, его вечно живая и бодрствующая совесть, с неоттаевшей скорбью на челе.

Сейчас, перед этим, воплощенным в бронзе обликом дорогого человека, еще и еще раз приходишь к мысли, что даже всевластное время теряет власть перед немеркнущими подвигами великих сынов народа. Чем больше время будет отдаляться от нас, тем отчет-

ливее вырастают в сознании человечества бессмертные дела героев во всем своем величии. И тому свидетельство — вот этот величественный памятник великому МУХТАРУ ОМАРХАНОВИЧУ АУЭЗОВУ!

Фонд 2050, опись 1, дело 691, л. 5–10.

№ 72.

М. О. Әуезов туралы достық лебіздер

Луи Арагон: «Менің пайымдауымша, эпикалық «Абай» романы — XX ғасырдағы аса жоғары сапалы шығармалардық бірі».

«Мұхтар Әуезов... біздің заманымыздың ұлы ақындарының бірі».

Арман Гатти: «Мен бұрын сонау алыстағы Алматыда өзінің ең тандаулы туындысы арқылы қазақтың ұлы ақынының образын жасаған адам-жазушы Мұхтар Әуезов тұратынын білмейтін едім... Оның қаламының күдіретімен Абай өмірбаяны ғаламат көркем полотноға айналып, қаусап қирау алдында тұрған феодалдық-рулық қазақ қоғамының тіршілігін суреттеп берді».

Вернер Баум: «Әуезов эпопеясы... дүниежүзі социалистік әдебиетінің аса ұлы шығармаларының бірі».

«ЗОННТАГ» апталығы: «Егер Гете мен Гейне, Зегерс пен Бредель сонау Қазақстан топырағында терең тамыр тартса, Мұхтар Әуезов өзінің «Абай жолы» романымен неміс жерінде алтын отау тікті».

Француз сыншысы Бержерон: «Осынша ұлылықпен, осынша махаббатпен, оның үстіне Әуезовтің даусындай жырлаған халық кесегесі шын көгерген халық қой».

Константин Федин: «Мен жасымда Қазақстан сахарасында бірқыдыру тұрған едім, ол заманның көшпелі қазағын да көп-ақ көріп едім. Бірақ менің қазақ халқы туралы білімімді тек Мұхтар Әуезов қана өзінің «Абайымен» телегей-теңіз етті, міне енді жұпар исті самал ескен, көзіме ыстық сахараның жүрегі өз жүрегіммен бірге соғып, бірге тыныстап тұрғандай».

Николай Погодин: «Әуезов — Қазақстан үшін екінші Абай, біз үшін шығыстың Шолоховы».

Анатолий Сафронов: «Кейінгі жылдарда қазақ әдебиетінің қарыштап өскені де бізге аян. Біз Мұхтар Әуезов сияқты тамаша жазушыны шын жүректен жақсы көретін едік...».

Отчетъ

класскаго наставника 1 класса Великпалатинской Учительской
Великарик за 1 четверть 191¹²/₁₃ учебнаго года.

Къ началу отчетной четверти въ 1 классъ состояло 32 воспитанника;
 течение четверти изъ числа воспитанниковъ этого класса никого
не
было

Успѣшность класса за отчетную четверть выразилась слѣдующимъ образомъ:
 Изъ общаго числа воспитанниковъ (32) оказались успѣвающими по всѣмъ
учебнымъ предметамъ 22 воспитанника — 4%, не успѣвающими 10 вос-
 питанника — 4%, за отчетную четверть похвалены получили слѣдующіе
 аллы:
 Средняя успѣшность воспитанниковъ:

№№	Фамилія	балл.	№№	Фамилія	ба
1	Авдеев	2,6	19	Кванковъ	2,5
2	Бермановъ	2,9	20	Кшатовъ	3
3	Бердичевскій	3,3	21	Климовъ	3
4	Бородинъ	2,6	22	Куринскій	2,5
5	Бутинъ	3	23	Самойловъ	2,2
6	Витковскій	2,4	24	Сидоровъ	3
7	Вяткинъ	3	25	Сидоровъ (В.И.)	2,8
8	Галкинъ	3,1	26	Сидоровскій	2,4
9	Гонимаровъ	2,2	27	Сидоровскій	2,2
10	Гурьевъ	3	28	Сидоровъ	2,3
11	Демидовъ	2,6	29	Тихоновъ	2,2

⇐ Средняя успѣшность класса = 2,2 ⇒

Сводныя о поведеніи воспитанниковъ 1 класса:

Успѣшнѣе воспитанниковъ своимъ поведе-
 ніемъ поведеніемъ до 4: Бутинъ, Оттомановъ,
 Куринскій, Сидоровъ, по поведенію воспитанниковъ
 поведеніемъ и Гурьевъ, Дмитрачевъ,
 за поведеніе Кшидовъ, по поведенію воспитанниковъ

1. Семей оқытушылар семинариясының 1-сынып жетекшісінің 1912–13 оқу жылының 3-тоқсанға арналған есебі (ф. 503, оп. 1, д. 21, л. 10).

Четверти учебного года.		Виконь. Букв.	Педогогика.	Церк.-благ. яз.	Русскія помѣт.	Арметика.	Алгебр.	Гесметрія	Исторія	Географія.	Физика.	Ботаника.	Чертежн.	Рисованіе	Чистоговареніе	Пѣніе.	Доповн. предмети.		Велічн.	Прикладна.	Поведеніе.	Число пропусковъ иль отсутствіи.	Замѣчанія.	
																	Р.	С.						
1-я четверть.		-	4	-	4				3	4.	4	4	3	3	3	3	3	3	3	4	4	5	20	
2-я четверть.		3	3	-	3	4	4	4	4	4	4	4	4	3	3	3	3	3	3	4	4	4	20	
3-я четверть.		3	3		4	4	4	4	4	4	3	4	3	3	3	3	3	3	3	4	4	5	20.	
4-я четверть.		3	4		3	4	4	4	4	3	3	4	3	3	3	3	3	3	3	4	4	5	11	
Годовая		3	4		3	4	4	4	4	4	3	4	3	3	3	3	3	3	4					
Экза- мен.	Пас. Учет.	3	3		3	3																		
Общій выводъ.		4	4		4	4					4	4			3	5								
(Постановленіе Педагогиче-скаго совѣта.		<i>Переводити ся на градн</i>																						

2. Семинариянын 1-сынып окушысы М. Әуезовтің 1912–13 оқу жылындағы сабақ үлгірімі (ф. 503, оп. 1, д. 25, л. 209).

М. В. Д.

Ч И Н Г И З С К И Й

ВОЛОСТНОЙ УПРАВИТЕЛЬ

Семипалатинского уезда

Семипалатинской области

23. Август 1915 г.

№

Архетское П.-Т. Отд.

218

Удостоверение.

Свидетельствую, что сын киргиза А. Дарма Чингизской волости-Омар-жана Аудзюва - Мухомар Аудзюва родился 10. сентября 1897 года.

Под Управителя Чингиз

Аттестатъ

208

Предъявитель сего Абузовъ Мухтаръ
 сынъ Кирчица, малолетняго
 вѣроисповѣданія, родившійся въ 1897гъ
 году обучался съ 191 по 1915 г. и окончилъ полный курсъ
 ученія въ Семипалатинскомъ I мужскомъ высшемъ начальномъ учи-
 лищѣ.

При отличномъ поведеніи оказалъ успѣхи:

По Закону Божію -----

- .. Русскому языку и русской словесности хорошие /4/
- .. Ариѳметикѣ и началамъ алгебры хорошие /4/
- .. Геометріи отличныя /5/
- .. Географіи отличныя /5/
- .. Исторіи хорошія /4/
- .. Естествовѣднію и физикѣ отличныя /5/
- .. Рисованію и черченію хорошія /4/

№ 220

и, сверхъ того, обучался пѣнію, физическимъ, упражненіемъ и, въ
 качествѣ необязательныхъ предметовъ -----

-----, а потому
 ему на основаніи ст. 51 Высочайше утвержден-
 наго 25 іюня 1912 года Положенія о высшихъ начальныхъ учили-
 щахъ, присваиваются права служебныя, по воинской повинности и
 по чинопроизводству, предоставленныя лицамъ, окончившимъ курсъ
 четырехъ классовъ мужскихъ гимназій вѣдомства Министерства
 Народнаго Просвѣщенія

Городъ Семипалатинскъ Мая 22го дня 1915 года

Инспекторъ училища М. Маликовъ

Законоучитель Гузюмбетовъ

Преподаватели

П. Зордуба
Г. Шибиревъ
М. Трапезникова
Ведеръ Валентинъ

Секретарь Педагогическаго Совета М. Колосовъ

4. М. Әуезовтің Семей оқытушылар семинариясын бітіргені туралы аттестат (ф. 503, оп. 1, д. 25, л. 208).

1. М. Әуезов 20-жылдары.

М. Ауэзов в 20-е годы. (Из личного фонда Ф. Габитовой).

2. М. Әуезов пен І. Жансүгіров 30-жылдары.

М. Ауэзов и И. Жансугуров в 30-е годы. (Из личного фонда Ф. Габитовой).

3. КазПИ-дің тіл және әдебиет факультетін бітірушілер.
IV выпуск факультета языка и литературы КазПИ. 15.01.1935. (Из личного фонда Г. Мусрепова).

4. «Абай өні» көркем фильмнің премьерасынан кейін.
После премьеры художественного фильма «Песни Абая». 1944. (Из личного фонда К. Куанышбаева).

5. А. Б. Никольская Мұхтар Әуезовтің ұлы Ернармен бірге.
А. Б. Никольская с сыном М. Ауэзова Ернарм. 6.10.1945. (Из личного фонда
А. Б. Никольской).

6. М. Әуезов өз ұлы Мұратпен бірге.
М. Ауэзов с сыном Муратом. 1946. (Из личного фонда Ф. Габитовой).

7. М. Әуезов, Ғ. Орманов, К. Қуанышбаев, Е. Ысмайылов, М. Сармурзина. 1957 ж. Мұхтар Әуезовтің 60 жасқа толуын мерекелеу кезінде Абай зиратына барып, төу ету кезі.

М. Ауэзов, Ғ. Орманов, К. Қуанышбаев, М. Сармурзина на могиле Абая во время празднования 60-летия М. Ауэзова. 1957. (Из личного фонда К. Қуанышбаева).

8. М. Әуезов Индиядан келген қонақтарды қарсы алу кезі. М. Ауэзов встречает гостей из Индии. 1958. (Из личного архива И. Каракулова).

9. М. Әуезов, Ғ Мүсірепов, Т. Жароков Ташкент конференциясына қатысқан жазушылармен бірге Алматыда.

М. Ауэзов, Г. Мусрепов, Т. Жароков среди писателей-делегатов Ташкентской конференции. 1958. (Из личного фонда Г. Мусрепова).

10. Жазушы М. Әуезов.

Писатель М. Ауэзов. 1957. Фото М. Галкина. (Из личного фонда С. Байжанова).

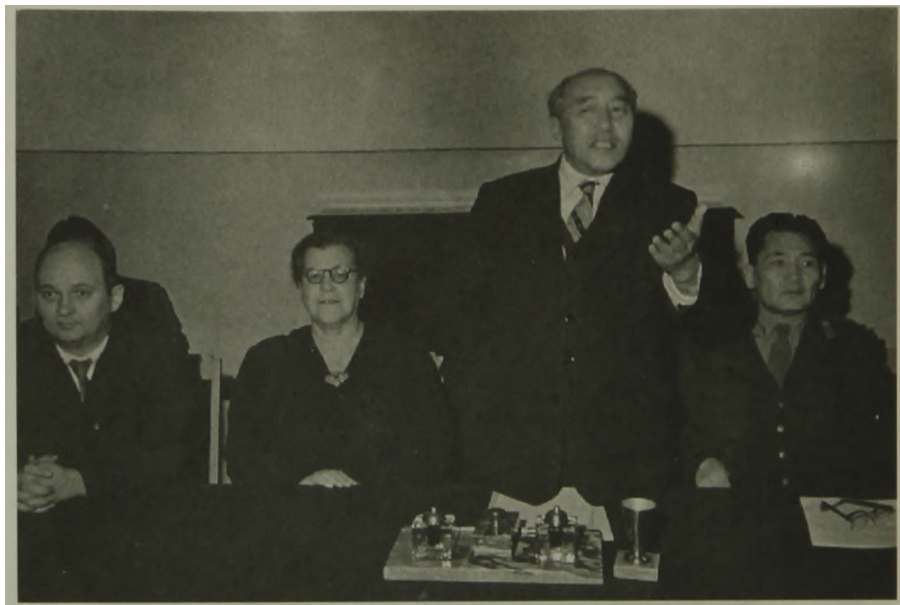
11–12. Қазақ әдебиеті мен өнерінің Москвадағы онкүндігі кезінде.
Во время декады казахской литературы и искусства в Москве. 1958. (Из личного фонда Г. Мусрепова).

13. М. Әуезов Қазақ драма театры артистерінің арасында.
М. Аүззов среди артистов Казахского драматического театра. 1958.

14. М. Әуезов пен З. Каболов студенттер арасында.
М. Ауэзов и З. Каболов среди студентов. 1959. (Из личного фонда Оразакына Аскара).

15. Е. Н. Шмелева, М. Әуезов пен Бауыржан Момышұлы үнді өдебиетіне арналған кеште. Бұрынғы А. Пушкин атындағы Республикалық көпшілік кітапханасы.

Е. Н. Шмелева, М. Ауэзов и Бауыржан Момышулы в Республиканской публичной библиотеке им. А. Пушкина на вечере, посвященном индийской литературе. 11.12.1959. (Из личного фонда Б. Момышулы).

16. Ғ. Мүсірепов, М. Әуезов Ғ Мұстафин аң аулауға барғанда.
Г. Мусрепов, М. Ауэзов и Г. Мустафин после охоты. 1960. (Из личного фонда Г. Мусрепова).

17. Ө. Сәрсенбаев, Ө. Әбішев, Ғ. Орманов, Л. Кривошеков, М. Әуезов, Ж. Молдағалиев, Ө. Тәжібаев, Н. Анов, С. Мұқанов, М. Қарағав. 1960. (Из личного фонда М. Қарағавы).

18. Г. Мүсірепов, Г. Мұстафин, Г. Орманов, С. Бегалин және басқалар Мұхтар Әуезовті соңғы сапарға шығарып салу кезінде.
Г. Мусрепов, Г. Мустафин, Г. Орманов, С. Бегалин и другие на похоронах Мухтара Ауэзова. 1961. (Из личного фонда Г. Мусрепова).

ИМЕННОЙ УКАЗАТЕЛЬ

1. **Аалы Токамбаев** — киргизский поэт
2. **Аймауытов Ж.** — поэт, писатель, драматург, педагог, литературовед
3. **Айтматов Ш.** — писатель, лауреат Ленинской и Государственной премий СССР
4. **Акбердин У.** — член общ. «Талап»
5. **Акпанбетов С.** — фотожурналист
6. **Алманов** — секретарь КЦИК
7. **Аманжолов К.** — поэт
8. **Аманшин Б. С.** — поэт, драматург, прозаик
9. **Андроников И.** — литературовед, прозаик, лауреат Ленинской премии
10. **Анов (Иванов) Н. И.** — писатель, лауреат Государственной премии КазССР им. Абая
11. **Бадыров К. У.** — народный артист КазССР, лауреат Государственной премии СССР
12. **Байтурсынов А.** — публицист, ученый-тюрколог, обществ. деятель
13. **Бекхожин Х. Н.** — писатель, поэт, драматург, лауреат Государственной премии КазССР
15. **Богданова М. И.** — заведующая кафедрой литературы народов СССР МГУ им. Ломоносова, доцент
16. **Большаков** — Заместитель Председателя Семипалатинского Губисполкома
17. **Габдуллин М.** — писатель, ученый-литературовед, Герой Советского Союза
18. **Габитханов С.** — член общ. «Талап»
19. **Гольдблат М. И.** — заслуженный артист УССР, художественный руководитель Казахского Академического театра драмы
20. **Гончар О.** — украинский писатель, лауреат Ленинской премии
21. **Грибанов Б.** — заместитель заведующего редакцией «Библиотека всемирной литературы»

22. **Ергалиев Х. Е.** — поэт, писатель, лауреат Государственной премии КазССР, участник Великой Отечественной войны
23. **Ермеков А.** — 1920 г. чл. Семипалатинского губревкома, с августа Казревкома
24. **Есенберлин И.** — казахский писатель, лауреат Государственной премии КазССР
25. **Жайлыбеков** —
26. **Жангильдин А.** — и.о. председателя КазЦИКа
27. **Жансугуров И.** — поэт, драматург, прозаик, один из основоположников казахской литературы
28. **Жармагамбетов К.** — поэт, литературовед
29. **Жургенов Т.** — гос. деятель
30. **Зарьян Н.** — армянская писательница
31. **Ильин-Какуев Б. И.** — профессор, доктор биохимических наук
32. **Исаев У.** — Председатель совнаркома КАСССР в апреле 1929
33. **Исмаилов Е. С.** — литературовед, критик, Заслуженный деятель науки, член-корреспондент АН КазССР, доктор филологических наук, профессор
34. **Каракулов И. К.** — член-корреспондент Академии медицинских наук СССР и АН КазССР, профессор
35. **Каралдина Д.** — стенографистка
36. **Каратаев М. К.** — критик, литературовед, доктор филологических наук, профессор, академик АН КазССР, заслуженный деятель науки КазССР, лауреат Государственной премии КазССР
37. **Карим Мустай** — башкирский прозаик, лауреат Государственной премии СССР, Герой Социалистического Труда
38. **Касым Алы** — киргизский поэт
39. **Кенесбаев И.** — языковед
40. **Кенжебаев Б. К.** — журналист, литературный критик, доктор филологических наук, профессор

41. Кладо Н. Н. — кинодраматург, критик и журналист
42. Книпович Е. — литературный критик
43. Крылов
44. Куанышбаев К. — народный артист СССР, лауреат Государственной премии СССР
45. Кудайбердиев Шакарим — поэт, философ
46. Кужамьяров К. — композитор, заслуженный деятель искусств КазССР, профессор, лауреат Государственной премии КазССР
47. Кунанбаев М. — член общества «Талап»
48. Курелла А. — немецкий литератор, переводчик
49. Левин М. З. — режиссер, заслуженный деятель искусств КазССР
50. Лихтентул
51. Мамыкин — управделами
52. Мауленов С. — поэт, лауреат Государственной премии КазССР
53. Мендешов С. — Пред. КирЦИК
54. Мирзоян Л. И. — Первый Секретарь Казкрайкома ВКП(б)
55. Момышулы Б. — писатель, гвардии полковник, участник Великой Отечественной войны, лауреат Государственной премии КазССР
56. Муканов С. — писатель, один из основоположников казахской литературы, лауреат Государственной премии КазССР, академик АН КазССР
57. Мусрепов Г. М. — писатель, один из основоположников казахской драматургии, академик АН КазССР, лауреат Государственной премии КазССР, Герой Социалистического Труда
58. Мырзагалиулы Х. — издатель
59. Мырзалиев К. — поэт
60. Наймангажин
61. Никольская А. Б. — переводчик, прозаик, литературовед

62. Нурпеисов А. К. — писатель, лауреат Государственной премии СССР
63. Нуртазин Т. — литературовед, критик, доктор филологических наук, профессор
64. Оликов Ф. Т. — зам. наркомпросвещения
65. Омаров И. О. — государственный и общественный деятель, публицист, критик
66. Оразалин К. — журналист, педагог
67. Орманов Г. — поэт
68. Пестковский С. — пред. Казревкома
69. Пивоваров
70. Погодин Н. — писатель
71. Полевой Б. — писатель, лауреат Государственной премии СССР, Герой Социалистического Труда
72. Попов В. И. — ученый-лингвист
73. Сатпаев К. И. — доктор геолого-минералогических наук, академик АН КазССР, Президент АН КазССР, лауреат Ленинской премии
74. Сатыбалдин К. — писатель, поэт, драматург
75. Сейдузов
76. Сейтханов
77. Сейфуллин С. — поэт, председатель Совнаркома КАССР 1923—1924 гг.
78. Сергазиев
79. Сторожук А. В. — читатель
80. Сулеев А. — учитель
81. Сырцов
82. Тажибаев А. Т. — писатель, поэт, драматург, доктор филологических наук, профессор, лауреат Государственной премии КазССР
83. Толстой А. Н. — писатель
84. Турин В. А.
85. Туленов Ж. — чл. Семипалатинского губревкома
86. Умурзаков
87. Федин К. — писатель, академик АН СССР, лауреат Государственной премии СССР, Герой Социалистического Труда

88. **Хамиди Л.** – композитор, народный артист КазССР, лауреат Государственной премии КазССР
89. **Хожанов С.** – Председатель СНК КАССР
90. **Шанин Ж.** – режиссер
91. **Шашкин З. Ж.** – писатель, драматург
92. **Чехов А. П.** – писатель

**ИСПОЛЬЗОВАННЫЕ ФОНДЫ ЦЕНТРАЛЬНОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО АРХИВА
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

1. Фонд № 5 Центральный Исполнительный Комитет Советов Казахской АССР
2. Фонд № 14 Революционный комитет по управлению Киргизским (Казахским) краем.
3. Фонд № 30 Совет Народных Комиссаров КазССР.
4. Фонд № 81 Народный Комиссариат Просвещения Казахской АССР.
5. Фонд № 251 Казахское отделение Верховного суда РСФСР.
6. Фонд № 269 Коллекция документов участников строительства социализма в Казахстане.
7. Фонд № 440 Анов (Иванов) Н. И.
8. Фонд № 503 Семипалатинская учительская семинария.
9. Фонд № 1011 Каратаев М. К.
10. Фонд № 1012 Габитова Ф.
11. Фонд № 1109 Президиум Верховного Совета КазССР.
12. Фонд № 1137 Совет Министров Казахской ССР.
13. Фонд № 1368 Жансугуров И.
14. Фонд № 1432 Момыш-улы Б.
15. Фонд № 1634 Муканов С.
16. Фонд № 1637 Куанышбаев К.
17. Фонд № 1724 Тажибаев А. Т.
18. Фонд № 1725 Шашкин З. Ж.
19. Фонд № 1799 Аманшин Б. С.
20. Фонд № 1809 Никольская А. Б.
21. Фонд № 1864 Мусрепов Г. М.
22. Фонд № 1946 Ергалиев Х. Е.
23. Фонд № 1985 Исмаилов Е. С.
24. Фонд № 2023 Бекхожин Х. Н.
25. Фонд № 2027 Сатыбалдин К.
26. Фонд № 2030 Жармагамбетов К.
27. Фонд № 2050 Нурпеисов А. К.
28. Фонд № 2057 Сатпаев К. И.
29. Фонд № 2066 Омаров Н. О.
30. Фонд № 2069 Каракулов И. К.
31. Фонд № 2112 Бадыров К. У
32. Фонд № 2140 Габдуллин М.
33. Фонд № 2144 Есенберлин И.
34. Фонд № 2202 Байжанов С.
35. Фонд № 2221 Аскар О.

СПИСОК СОКРАЩЕННЫХ СЛОВ

1. Губисполком — губернский исполнительный комитет.
2. Губком — губернский комитет.
3. Губоно — губернский отдел народного образования.
4. Каз. — казахский(ая).
5. КазАПП — казахская ассоциация пролетарских писателей.
6. Казнаркомпрос — Казахский Народный комиссариат просвещения
7. КазОГИЗ — Казахское объединение государственных издательств.
8. КазСовнарком — Казахский Совет народных комиссаров.
9. КАССР — Казахская Автономная Советская Социалистическая Республика.
10. Казпрофбюро — Казахское профсоюзное бюро.
11. Казнаселение — Казахское население.
12. Казпедтехникум — Казахский педагогический техникум.
13. Казрабочие — казахские рабочие.
14. КССР — Казахская Советская Социалистическая Республика.
15. КЦИК — Казахский Центральный Исполнительный Комитет.
16. Л. — лист.
18. Обком — областной комитет.
18. Партсоветская — партийная советская.
19. Пред. — председатель.
20. Рев. — революционный.
21. РКП(б) — Российская Коммунистическая партия (большевиков).
22. Семгубком — Семипалатинский губернский комитет.
23. СНК (Совнарком) — Совет народных комиссаров.
24. Совпартшкола — Советская партийная школа.
25. Совработа — советская работа.
26. Тов. — товарищ.
27. Управделами — управление делами.
28. ЦИК — Центральный Исполнительный Комитет.

ТҮСІНІКТЕМЕЛЕР

1–2. «Сарыарқа» газеті 1917 жылдың маусым айынан бастап Семей қаласында қазақ тілінде аптасына бір рет шыққан. Редакторлары – Райымжан Мәрсеков пен Халел Ғаббасов.

Газет патша үкіметінің қазақ даласындағы отарлау саясатын, қазақ елінің экономикалық-саяси, әлеуметтік жағдайына, мәдениетіне, ағарту ісіне қатысты мәселелерді көтерген. 1917 жылғы ақпан төңкерісінен кейін қазақ жастары, әсіресе Семей, Ақмешіт, Әулиеата, Павлодар тағы басқа қалаларда әртүрлі қоғамдық ұйымдарды, әдеби кештерді, ойын-сауықтарды ұйымдастырды.

Қоғамдық ұйымдардың негізгі мақсаты – 1916 жылғы маусым жарлығына байланысты Қытайға босқан қазақтарға, 1917–1918 жылғы жұтқа ұшыраған аш-жалаңаштарға, мұқтаж оқушыларға жәрдем көрсету, кітап бастыру, әдеби мұраларды жинау, жағымсыз әдет-ғұрып, салт-санаға қарсы күресу.

Солардың бірі – Семейде ұйымдастырылған «Талап» ұйымы және олардың ұстаған бағдарламасы мен осы ұйымның «Игілікті ісі» туралы «Сарыарқа» газетінде жарияланған мақала.

Мұнда Абайдың немересі – Тұрағұл Құнанбаевтың қызы Ақшынты ұзату тойында «Еңлік-Кебек» спектаклі қойылғандығы сөз болады.

Мұхтар Әуезов Шәкәрім Құдайбердиевтің дастаны «Еңлік-Кебекті» театр түріне айналдырған, режиссері әрі суфлері болған. Ойыннан түскен қаржы Құлжадағы босқындарға жіберілген.

3. Ақгвардияшылар жағынан 1919 жылдың 20 желтоқсанына дейін кеңес үкіметі жағына шыққан қазақтың қоғам қайраткерлеріне кешірім жасау жөніндегі 1919 жылдың қараша айында Қазақ төңкеріс комитеті мен Түркстан майданы басшыларының бұйрығына, қазақ өлкесін басқару жөніндегі әскери төңкеріс комитетінің жарлығына, халық комиссарлар кеңесінің арнаулы декретіне қарамастан, Сібірдің 5-ші әскери кеңесі мен әскери төңкеріс комитеті Райбеков, Оспанов, Бөкейханов және Бәйтеневтерді 1920 жылы ақпан айының басында тұтқынға алды.

Бұл жүгенсіздікке тоқтау салу және қамауға алынған интеллигенттерді тез арада босату жөнінде Семей губревкомының мүшесі Ж. Төленов, Қазақ төңкеріс Комитетінің төрағасы С. Пестковскийге 1920 жылы 4 ақпанда жеделхат жолдады.

Бұл жедел хатқа мезгілінде жауап ала алмағандықтан, Қазақ әскери төңкеріс комитетінің Семей губерниялық төңкеріс Комитетінің мүшелері Ж. Төленов, Ә. Ермеков және РКП жанын-

дағы Түрік халықтары бюросы секциясының мүшелері М. Әуезов пен Ж. Аймауытовтар қамалған қазақ интеллигенттерін босату және қазақ қоғам қайраткерлерін құдалауға тыйым салуды талап етіп, 1920 жылы 3 наурызда жеделхат жіберді.

4. «Елағасы» пьесасы 1921–1922-жылдарда жазылған. Спектакль бағдарламасы Юсупов, Аймауытов, Күжанов, Байметов, Көбековтерді айыптау ісі деген Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік мұрағатында сақталған 251-қор, 4-тізбе, 10-істің 212 бетінде тіркелген.

5. 1921 ж. 25 тамызда Семей қаласындағы шетелдік тұрғындардың Отанына қайта оралуына рұқсат берілгені жөніндегі бұйрық.

6. Семей губатком төрағасы Мұхтар Әуезовке 1921 жылдың 4–10 қазан аралығында Орынбор қаласында өткен Бүкілқазақтық съезіне қатысуға берілген мандат.

7. Елді жайлаған ашаршылық мәселесіне арналған жауапты қызметкерлердің I кеңесінің хаттамасынан үзінді.

8. М. Әуезовке 1921 жылғы 10 қазанда II Бүкілқазақтық кеңестер съезінің шешімі бойынша, Москвада 1921 жылдың 23–28 желтоқсан аралығында өтетін Бүкілресейлік съезіне шешуші дауыспен қатысуға берілген мандат. Бүкілқазақтық кеңестерінің III съезі 1921 жылы қазан айының 4–10 күндері аралығында өткен. Съездің күн тәртібінде 13 мәселе ұсынылды. Съезге Бүкілодақтық орталық атқару комитетінің өкілі Л. М. Каганович, Шығыс ұлттары өкілі Павлович және Түркстан республикасы өкілі С. Қожанов қатысты. Съезд төралқасының мүшелігіне және секретариат құрамына М. Әуезов сайланды. 10 қазан күнгі ең соңғы мәжілісте Қазатком Орталық Комитетінің құрамы сайланды. Алқа мүшелігіне 75, кандидаттығына 25, Бүкілодақтық кеңестер съезіне делегат болып 37 адам сайланды. Осы съезде М. Әуезов Қазатком Орталық Комитетінің мүшелігіне және Бүкілресейлік кеңестерінің 9-шы съезіне делегат болып сайланды.

9. М. Әуезов Семейден шақырылып, 1922 жылы 3 сәуір күнгі Қазақстан Орталық Атқару Комитеті Төралқасының қаулысы бойынша, Қазатком төралқасының мүшесі әрі саяси хатшысы қызметіне тағайындалған.

Осыны дәлелдеу үшін берілген куәлік.

10–11. Ақмола, Семей губернияларының өндіріс орындарына жұмыскер тарту, жер туралы декретті жүзеге асыру мен кедейлерді

милиция қызметіне тарту т.б. мәселелерді тексеруге және оны ұйымдастыруға жіберілген Қазатком мүшесі әрі саяси хатшысы, саяси басқарма өкілі ретінде М. Әуезовтің Семей губаткомына алдын ала берген жеделхаты және оған өзін-өзі қорғау үшін қару беру жөніндегі ұсыныс.

12–13. М. Әуезовтің Семей губком төрағасы, Қазатком Төралқасы мүшесі әрі саяси хатшы және «Тан» журналында редактор қызметтерін атқаруына байланысты, Ленинград университетіндегі оқуынан қол үзіп қалып, енді сол оқуын жалғастырғандықтан, Қазақстан Халық комиссарлары кеңесі атынан жоғары оқу орындары студенттеріне берілетін стипендия алушылар қатарына қосу жөніндегі өтініші және С. Қожановтың Халық Комиссарлары кеңесіне М. Әуезовке стипендия беру жөніндегі ұсынысы.

14. Мұхтар Әуезовтің 1926 жылы 23 маусымда Қызылорда қаласында ғылыми және ғылыми-әдістемелік кеңес төрағасының уақытша қызметін атқарушы Н. А. Лебедевпен кітап шығару туралы жасаған шарты.

15–16. Қазақстан Өлкелік партия комитеті 1929 жылы оқу орындарын жат адамдардан тазарту туралы қаулы алды. Осы қаулыға сәйкес, Қазақстанның барлық оқу орындарында оқушылардың, студенттердің, оқытушылардың ата-тегін, бұрынғы қызметін тексеріп, тазалау жүргізілгенде, осы кара тізімге қазақ орман техникумының оқытушысы — Қазақ халық ағарту институтында шарт бойынша қосымша сабақ беріп жүрген М. Әуезов те ілікті.

1929 жылы 21 ақпанда Қазақ халық ағарту институты жанында коммунистік фракция мәжілісі Мұхтар Әуезовті «студенттерге Маркстік көзқарас тұрғысынан лекция оқымайды, негізінен Абай, Мағжан Жұмабаев шығармаларына ден қояды» деп айыптап, келешекте институтта әдебиет пәнінің оқытушысы болуға лайықсыз, сондықтан оны бұл қызметтен шығару халық ағарту комиссариатынан сұралсын деп қаулы алды. Бұл қаулы 1929 жылы 22 ақпанда халық ағарту институты төралқасынан мәжілісінде қаралып, коммунистік фракция қаулысы бекітілді.

Бұл екі шешім Халық ағарту комиссариатында 1929 жылы 12 наурызда қаралып: «Әуезовке тағылған кінә жеңіл, оны педагогикалық кеңестің араласумен-ақ жөндеуге болады, оқу жылы ортасында жұмыстан босату, жасалған шарт заңын бұзу болып табылатындықтан, М. Әуезов бұрынғы қызмет орынында қалдырылсын» деп қаулы алды.

17. 1920 жылдан бастап Ахмет Байтұрсынов, Міржакып Дулатов, Жүсіпбек Аймауытов, Мұхтар Әуезов т.б. жазушыларды «ұлтшыл», «контрреволюционер», «Алашордашыл» деп қуғынға салды. Абақтыға жапты. Соттады.

М. Әуезов Халық Комиссарлар Кеңесінің төрағасы О. Исаевтың атына өзінің саяси қателіктерін мойындау жөніндегі арызды жазды. Бұл арыздың уақытша көздеген мақсаты – коммунистік партияның саясатын лажсыз мойындау, қуғын-сүргіннен аман құтылу. Негізгі мақсаты – халқына адал қызмет ету. Бұл Мұхтар Әуезовтің көрегендігі, алдын болжай білгендігі болды. Кейін саяси қуғынға ұшырағандарды жаппай ату тізімделгенде, «құдай сақтап» аман қалып, өз дарынын, ойын, қабілетін, білімін халқы үшін сарп етуге, өзі айтқандай, «халқы алдында ақталуына» толық мүмкіндік туғызды.

Сол үшін бұл арызды кінә өтіп танудың қажеті жоқ.

Егер де Мұхтар Әуезов саяси қырғынның құрбаны болып кеткенде, қазақты әлемге танытқан Абайдың да, «Абай» романының да тағдыры екі талай еді.

18. 1944 жылы 1 тамызда Ғылым академиясы төралқасының төрағасы Қ. И. Сатбаевқа жазушылар М. О. Әуезов пен Ғ. Мүсіреповтің Ғылым академиясының қорындағы Б. Момышұлының 8-ші гвардия дивизиясы туралы материалдарымен жұмыс істеуге рұқсат сұраған хаты. Рұқсат берілгені жөнінде белгі қойылған.

21. Халқымыздың ұлы перзенті, терең ойшыл, Лениндік және Сталиндік сыйлықтардың лауреаты, Қазақ КСР Ғылым академиясының академигі, еңбек сіңірген ғылым қайраткері Мұхтар Омарханұлы Әуезовтің 1961 жылы 27 маусымда қайтыс болуына байланысты, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің, Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесі Төралқасының, Қазақ КСР Министрлер Кеңесінің көңіл айтуы.

22. Талантты жазушы, кеменгер ғалым, қоғам қайраткері М. Әуезовті жерлеуді ұйымдастыру үшін Қазақстан Компартиясы Орталық Комитеті мен Қазақ КСР Министрлер Кеңесі тарапынан құрылған комиссия құрамы.

23. Аса көрнекті жазушы, Лениндік сыйлықтың лауреаты, филология ғылымының докторы, Қазақ Республикасы Жоғарғы Кеңесінің депутаты М. О. Әуезовтің қайтыс болуына байланысты КСРО Жазушылар одағының басқармасы, Қазақ КСР Жазушылар одағының басқармасы, Бейбітшілікті қорғаудың Кеңестік комитеті, КСРО Министрлер Кеңесі жанындағы әдебиет пен өнер саласындағы Лениндік сыйлықтар жөніндегі комитетінің көңіл айтуы.

24. Жүгенсіздік, нашар мінез-құлық, алдау-арбау, өсек-аян, азып-тозудың негізгі көзі билік-басқарудың, тізгін-мақсаты басқа, ниеті шалғай, суық бауыр жанның қолына тигендіктен, ел ішін қырық бөлек еткен партиягершілік қазақтың ұйымшыл, әділ, бірлікшіл, намысшыл мінезінен айырылуынан деп тапқан Ж. Аймауытов пен М. Әуезовтің қазан төңкерісіне дейінгі бірлесіп жазған мақаласы.

25. М. Әуезовтің оқыған жастарды мал табу, шен тағуға емес, көрісінше, надандыққа, карта ойнаушыларға қарсы күресуге, оларды береке-бірлікке, ұлт ісіне ақ жүрегімен білімді болып кірісуге шақырған мақаласы.

26. М. Әуезовтің оқу құралдарын, оқу бағдарламасын қандай бағытта, қай тілде жазу қажеттілігі туралы ой-пікірін айтқан мақаласы.

27. 1941 жылы соғыс басталысымен Қазақстан жазушылары мен кино қызметкерлері алдына жауынгерлік, ерлік, еңбек тақырыптарына байланысты Қазақстанда кино ісін дамыту мәселесі қойылды. Осыған байланысты 19.IX.1941 жылы арнаулы мәселе қаралды. Осы мәжілісте сценарий жазу үшін М. Әуезов, С. Мұқанов, Ғ. Мүсірепов, Ә. Тәжібаев, Ә. Әбішев, Ш. Құсайынов құрамында топ құрылды.

1941 жылдың өзінде-ақ «Амангелді шақырады» (Ғ. Мүсірепов, Л. Вайтоловская), «Кездесу» (Ш. Құсайынов, Н. Кладо), «Батыл балалар» (Ә. Тәжібаев) т.б. кино сценарийлер қызу талқыланды.

Сондағы Әуезовтің сөйлеген сөзінен үзінді.

28. М. Әуезовтің түпнұсқаның идеялық-көркемдік қасиеттерін, образдылығын, үндестік ырғағын, ұйқасын, автордың сөз өнеріндегі өзіне тән ерекшеліктерін, тарихи нышандарын көрсетудегі аударма теориясының мәселелеріне талдау жасаған ой-пікірінен үзінді.

29. Кеңестер Одағының Батыры, ғалым М. Ғабдуллин «Қазақ әдебиеті» газеті арқылы (28.XI.1955 ж., № 43) М. Әуезовке хат жазып, Қазақстандағы поэзияның, ұлттық дәстүрдің даму барысы туралы ой-пікір айтуға қозғау салған. Сол хатқа М. Әуезовтің қайтарған жауабынан үзінді.

30. 1958 жылы қазан айында Азия және Африка елдері жазушыларының Ташкент конференциясында Мұхтар Әуезов Өзбекстан, Қазақстан, Қырғызстан, Тәжікстан, Түрікменстан делегаци-

ялары атынан делегаттарды құттықтап, бұл Одақтас республикалардағы оқу мен әдебиеттің, мәдениеттің, өнердің даму жолдарына талдау жасады.

Одақтас республика әдебиеттерінің дамуындағы көркемдік ой мен шабыттың шарықтауы, халықтың жан жүйесі, мінез-әрекеті, тіл тенеуі, көріктеу кестесі, адамдық қарым-қатынасы, ұлттық өзгешеліктерінің шындық үлгісін баяндаған ұзақ сөзінен үзінді. Ташкент конференциясына қатысқан Қазақстан делегациясының құрамы: Әуезов М., Мүсірепов Ғ., Тәжібаев Ә., Молдағалиев Ж., Қабдолов З.

31. Бұл мақаланың негізі — Москвада шығыстанушылардың XXV халықаралық конгресінде М. Әуезовтің өзі оқыған баяндамасынан үзінді, онда Қазақстандағы ұлттық дәстүрге, қазақ ауыз әдебиетінің дүлдүлдері Абай Құнанбаев, Жамбыл Жабаев шығармаларына жоғары баға берген.

Кенестік дәуірдегі ақын жазушылардан Б. Майлин, С. Сейфуллин, Ғ Мүсірепов, Ғ Мұстафиндердің роман, новелла, повестеріндегі ұлттық дәстүрге талдау жасаған.

Сонымен қатар Қазақстан жазушыларының қандай дәстүрлерден бас тартқандығын көрсеткен.

32. М. Әуезов «Хан Кене» пьесасын 1928 жылы жазып, патша үкіметінің отарлау саясатына қарсы Кенесары бастаған ұлт-азаттық көтерілісін көрсетуді мақсат етті. Бірақ «Хан Кене» М. Әуезовтің басына бұлт үйіріп, бұрынғы Алашорда мүшесі, ұлтшыл деген айқай шуды қайта қоздырды. Қазақтың ұлт-азаттық көтерілісінің басында Кенесары ханның тұруы коммунистік идеологияға жат деп, шулаушылар көбейді. Сондықтан Қазақстан Халық Комиссарлар Кеңесінің төрағасы О. Исаевтың атына жазған арызында М. Әуезов «Хан Кенені» өз қателіктерімнің бірі деп, еріксіз мойындауға мәжбүр болды.

1934 жылы 7 мамырда жазушы Ғ. Мүсірепов Қазақстан Орталық партия Комитетінің бірінші хатшысы Л. Мирзоянға «Хан Кене» туралы: «Қазақ халқының патшаның отарлау саясатына қарсы күресуін көрсету керек немесе Кененің хандық билігі қирап, оны қалпына келтіру жолында соның әрекетіне халықтың қарсылығын көрсету керек. Мен осының соңғысын қолдаймын» деп жазған хаты.

33. «Ақан мен Зайра» либреттосын М. Әуезов пен С. Мұқанов бірлесіп жазбақ болған. Либреттодан үзінді 1936 жылы 17 мамырда «Қазақ әдебиеті» газетінде жарияланған.

34. Ғабит Мүсіреповке жазған хатта қандай сценарий екені айтылмаған.

Дегенмен Мұхтар Әуезовтің творчествосына талдау жасағанда, «Қазақстанская правда» газетінің 1940 жылғы 12 ақпандағы 25-санында басылған «Қазақтың екінші көркем фильмі — «Райхан» түсіріле бастады» деген хабарға қарағанда, осы фильм болуы керек. Фильмнің сценарийін М. Әуезов жазған. Қоюшы режиссер болып М. З. Левин бекітілген. Бұл фильмді Қазақ республикасының 20 жылдық мерекесіне орай экранға шығару жоспарланды. Кинофильмді «Ленфильм» студиясы орыс, қазақ тілінде шығарды.

35. 1942 жылы 11-қарашада Бауыржан Момышұлы соғыстың ең ауыр күндерінде Мұхтар Әуезовке «Намыс гвардиясы» пьесасы туралы хат жазып, ой-пікірін білдірді. «Намыс гвардиясы» пьесасын М. Әуезов пен Ә. Әбішев жазған.

36. Мұхтар Әуезовтің 1944 жылы 25-қыркүйекте Сәбит Мұқановқа жазған хаты.

Бұл хатта бірсыпыра мәселелер анықтауды, іздестіруді, зерттеуді, толықтыруды қажет етеді.

Бірақ хаттағы «Одан басқасы әр кеңсе берген планда. Соны орындағанын бағу ғой» дегенге қарағанда, қазақ әдебиетінің классигі Абай Құнанбаевтың туғанына байланысты Сәбитке берген тапсырма болуы мүмкін.

37. Мұхтар Әуезовтің Әбділда Тәжібаевқа Ыстықкөл курортынан жазған хаты.

38. Мұхтар Әуезовтің Москва Мемлекеттік университетінің КСРО халықтарының әдебиеті кафедрасының меңгерушісі, доцент Мәдина Искандеровна Богдановаға 21 қаңтар 1949 жылы жазған хаты.

39. Мұхтар Әуезовтің науқастығына байланысты Қазақ КСРО Ғылым академиясының Төралқасы мәжілісіне қатыса алмайтындығын Қ. Сәтбаевқа білдірген хабары.

40. «Абай» романы туралы оқырманның ой-пікірі.

41. Мұхтар Әуезов «Абай» романын орыс тіліне аударған Н. И. Ановқа аударманы тездетуді және аударманың сапасын, тілін, сөз, сөйлем байланыстарын, қолдану реттерін жақсарту, көркемдік сапасын жетілдіру жөнінде он шақты хат жазған. Онда қалайда өзінің 60 жасқа толу (28.IX.1957 ж.) қарсаңына дейін «Знамя» журналында алғашқы тарауларын жариялау қажеттігін ескерткен. Солардың бірі — осы 13.1.1957 жылғы хат.

42. Әдебиеттанушы, прозашы әрі аудармашы А. Б. Никольскаяның «Абай жолы» романы үшін Мұхтар Әуезовке Лениндік сыйлық берілуімен құттықтаған хаты. Б. И. – Борис Иванович Ильин-Какуев – А. Б. Никольскаяның жұбайы.

43. Мемлекет қайраткері Ілияс Омаров «Қазақ әдебиеті» газетінде (15. VIII. 1958, № 33, 22. VIII. 1958, № 34) «Халықтық эпопея» деген мақала жазып, «Абай жолы» романына толық талдау жасап, жоғары баға берген. Ілияс Омаровтың бұл еңбегені Мұхтар Әуезов сүйсініп, алғыс сезімін білдіріп 1958 жылғы 28 тамыздағы жазған хаты.

44. Мұхтар Әуезовтің ақын, ғалым Әбділда Тәжібаевты 50 жасқа толумен құттықтаған жедел хаты.

45. Мұхтар Әуезовтің Кеңес Одағының Батыры, Жазушы Бауыржан Момышұлын 50 жасқа толуымен құттықтаған жедел хаты.

46. Жазушы Көмен Оразалинге Мұхтар Әуезовтің өзінің туған жерін, елін баласы Мұратқа таныстыруды өтінген хаты.

47. «Абай» романы және оның авторы Мұхтар Әуезов жөніндегі ой тебіренісін, әсер-сезімін білдірген Ставрополь өлкесінің Минводы қаласындағы 54-үй, 17 пәтер тұрғыны Владимир Старожуктың хаты.

48. «Абай» романы және Мұхтар Әуезов туралы Константин Федин, Борис Полевой, Мұстай Кәрім, Наири Зарьян, Ираклий Андроников және А. Венилованың пікірлері.

49. КСРО Министрлер Кеңесі жанындағы Баспасөз комитетінің «Көркем әдебиет» баспасы «Дүние жүзі әдебиетінің кітапханасы» редакциясының алқа мүшесі Әбдіжәмил Нұрпейісовке «Дүние жүзі кітапханасы», «Кеңес поэзиясы» деген екі томдықты шығаруға, оған Кеңес Одағы бойынша 72 ақынның 40 мың жолдық өлеңін енгізу жөнінде жоспар жасалғанын хабарлап, бұл жөніндегі пікірін сұраған. «Редколлегия мүшесі ретінде – дейді Ә. Нұрпейісов, – Қасым Аманжолов, Хамит Ерғалиев, Қалижан Бекхожин өлеңдерін екі томдыққа енгізбесе, қазақ әдебиетін көп ұтылысқа ұшыратады. Сондықтан осы ақындарды тізімге қосу жөнінде ұсыныс жасауды өзімнің міндетім деп білемін» деп хабарлаған. Б. Грибанов «Дүние жүзі әдебиеті кітапханасы» редколлегиясы тарапынан М. Әуезовтің осы баспадан шығаруға дайындалып жатқ-

ан томына түсініктеме жазып беруін сұраған және Ә. Нұрпейісовті осы мәселеге байланысты Москваға шақырған хаттан үзінді.

50. Кеңестер Одағының Батыры, ғалым М. Ғабдуллиннің 1949 жылы «Қазақ КСР Ғылым академиясының хабаршысында» (№ 5) жарияланған «Абай» романы — совет әдебиетінің зор табысы» деген мақаласынан үзінді.

51. Қазақ КСР Ғылым академиясының президенті, академик Қаныш Сәтбаевтың «Абай» романы туралы пікірі.

52. М. Ғабдуллин орыс ауыз әдебиетінің маманы, академик Юрий Матвеевич Соколовтың, Нина Сергеевна Смирнованың ұсынысымен 1939 жылы қазақ ауыз әдебиеті бойынша аспирант болып, соған жетекшілікке М. Әуезов бекітілген. Аспиранттың М. Әуезовпен алғашқы кездесуі, сұхбаты, онан алған әсерінен үзінді.

53. Д. Қаралдина Мұхтар Әуезовпен ұзақ жылдар қызметтес, сырлас болған. Мұхтар Әуезовтің шығармашылық жұмыстарының сырын жақсы білген, Мұхтар Әуезов қайтыс болғаннан кейін Д. Қаралдина М. Әуезов туралы жалпы оқырман қауым тұшынып оқитын, сүбелі де қызықты, жазушының жалпы жұртқа беймәлім мінез-құлқы, отбасымен, жора-жолдастарымен, адаммен қатысы, өмірге көзқарасы т.б. мәселелер жайында танымды естелік жазған. Сол 184 бет естеліктен «Абай» романын жазуды қалай бастап, қалай аяқтап, ақырғы нүктесін қойғандығы, жазушының сол сәттегі сезімі мен қуанышы көрсетілген қысқа үзінді.

Лениндік сыйлықтың лауреаты, бір ғасырда бір туатын дарын, ұлы Абайды өмірге қайта келтіріп, қазақ әдебиетінің туын көтеріп, бүкіл әлемге қазақты танытқан кемеңгер ұстаз, данышпан Мұхтар Әуезовтің үлкен жүрегі 1961 жылы 27 маусымда соғуын тоқтатты. Бұл қазақ халқына, қазақ әдебиетіне орны толмас үлкен қайғы болды. Кеңестік қызыл саясат, қатыгез идеология жанашыр халықтың жанжүрегін тебіrentкен зар-жоқтауына тиым сала алмады. Сол қаралы сәтте Мұхтар Әуезовті Данабике Қаралдина қазақтың ескі салты бойынша, басына қара жамылып жоқтау айтқан, сол жоқтаудың мәтіні беріліп отыр.

54. Жазушы Зейін Шашкин Мұхтар Әуезовпен қалай танысқаны туралы ой тебіренісі және «Абай» романының тілі жөніндегі пікірі.

55. Мұхтар Әуезовтің әдеби творчествосына талдау жасаған

Темірғали Нұртазиннің «Коммунизм таңы» газетінің 1957 жылғы 28 қыркүйектегі 193-санында жарияланған «Жемісті сапар» мақаласынан үзінді.

56. Филология ғылымының кандидаты Айқын Нұрқатовтың Мұхтар Әуезовтің драмалық шығармаларына талдау жасаған («Коммунизм таңы газеті, 1957 жылғы 28 қыркүйек 193-саны) «Көнігі драматург» мақаласынан үзінді.

57. Қазіргі дарынды ақын Қадыр Мырза Әлінің Қазақ мемлекеттік университетінің бесінші курсында оқып жүрген кезінде Мұхтар Әуезовтің дәрісін тыңдап, алған ләззатын баяндаған 1957 жылы 28 қыркүйекте «Коммунизм таңы» газетінің 193-санында жарияланған «Дарынды педагог» мақаласынан үзінді.

58. Қазақ әдебиетін зерттеуде елеулі орыны бар ғалымның бірі Есмағамбет Ысмайылов та Коммунистік партияның жөнсіз сынынан, заңсыз қуғыннан-сүргіннен тыс қалған жоқ. Ол – көптеген ғылыми зерттеу еңбектердің, монографиялардың авторы. Солардың бірі – «Мұхтар Әуезовтің әдебиет тарихы жөніндегі жаңа кітабы» деген ғылыми-зерттеу мақаласы.

59. Қоғам және мемлекет қайраткері Илияс Омаровтың «Абай романына» жан-жақты талдау жасаған «Халықтық эпопея» деген мақаласы «Қазақ әдебиеті» газетінің 1958 жылғы 15, 25 тамыз күндері 33–34-сандарында жарияланған.

60. 1961 жылы 1 шілдеде Мұхтар Әуезовті жерлеуге байланысты академик Қаныш Сәтбаевтың қаралы митингіде сөйлеген сөзі.

61. Қалижан Бекхожиннің «Кеменгерім десеңізші» деген Мұхтар Әуезовті еске алу жөніндегі мақаласы.

62. К. Жармағамбетовтың «Мұхтар Әуезов» монографиясынан.

63. Жазушы Н. Ановтың «Еңлік-Кебек» спектаклі алғаш рет Әйгерім ауылында қалай қойылғаны, кімдер ойнағаны туралы Мұхтардың өзінен тыңдағаны, жөнінде «Абай ауылындағы спектакль» деген естелігі.

64. Мұхтар Әуезов туралы ақын Хамит Ерғалиевтің 1967 жылғы 3 желтоқсанда «Социалистік Қазақстан» газетінің 281-санында жарық көрген «Лұғатты мектеп» естелігінен үзінді.

65—67. Мұхтар Әуезовтің туғанына 70 жыл толуына байланысты құттықтау, естеліктерден үзінді.

68. Композитор Л. Хамидидің Мұхтар Әуезов туралы естелігі. Жазылған мерзімі көрсетілмеген.

69. Мұхтар Әуезов 1932 жылы Қазақ драма театрының әдебиет бөлімінің меңгерушісі қызметіне келісімен, іске қызу кірісті. 1934 жылы театр жанынан көркемдік кеңес құрды. Оның құрамына Әбдірахман Қалдырбаев, Елубай Өмірзақов, Мәлике Шамова, Қапан Бадыровтар енді. Мұхтан бұл жылдары театр өнерінің қабырғасын қатайтты. Москва, Ленинград тәрізді өнер білім ордаларына кадрлар жіберіп, театр кадрларының дайындығын арттырды. Кадрлардың білімін арттыру үшін театр жанынан актерлік студия ашты. Москва, Ленинград қалаларынан тандаулы актерлер шақырып, қазақ актерлерінің шеберлігін арттырды.

70. Жазушы Ілияс Есенберлиннің «Қазақ әдебиеті» газетінің 1977 жылғы 25 қыркүйектегі 38-санында жарияланған Мұхтар Әуезов туралы «Тұла бойы тұнған үлгі» деген естелігінен үзінді.

71. 1981 жылы Алматы қаласындағы драма театры алдында Мұхтар Әуезовке ескерткіш ашу салтанатында жазушы Ә. Нұрпейісовтің сөйлеген сөзі.

72. М. О. Әуезов туралы достық лебіздер.

ПРИМЕЧАНИЕ

1—2. Еженедельная газета «Сары-Арка» начала выходить с мая 1917 года на казахском языке в г. Семипалатинске. Редакторами были Райымжан Марсеков и Халел Габбасов. Газета поднимала экономико-политические, социальные, культурно-просветительские вопросы в Казахстане.

После февральской революции 1917 г. казахская молодежь начала создавать различные общественные организации, проводить литературные вечера, культурно-массовые мероприятия. Такие мероприятия проводились в Семипалатинске, Акмешите, аулиеате, Павлодаре, Шиели и в других городах. Основной целью этих мероприятий были: оказание помощи казахам, бежавшим в Китай, после царского Указа в июне 1916 года, бедствующим после голода 1917—1918 гг., оказание помощи нуждающимся учащимся, издание книг, собрание литературного наследия, борьба с чуждыми народу

традициями. Одной из них была созданная в Семипалатинске организация «Талап».

В статье говорится о том, как был поставлен на сцене спектакль «Енлик-Кебек» на свадебном тое Акыша – дочери Турагула Кунанбаева, внука Абая. Средства, собранные на спектакле, были направлены на нужды беженцев-казахов в Кульдже.

3. Несмотря на приказ, изданный в ноябре 1919 г. Кирревком и руководством Туркестанского фронта, Указа военревкома по управлению Казахским краем, специальному декрету Совнаркома о помиловании лиц, перешедших от белогвардейцев на сторону советской власти до декабря 1919 года, Сибирский Военный Совет и Ревком в начале февраля 1920 года арестовали Райбекова, Оспанова, Букейханова, Г. Байтенова.

С требованием срочно освободить арестованных представителей интеллигенции, член Семипалатинского Губкома Туленов Ж. отправил 4.11.1920 года телеграмму на имя председателя Кирревкома Пестковского С.

Не получив своевременного ответа, члены Семипалатинского Губревкома Туленов Ж., Ермеков А. и члены бюро Тюркских народов при РКП Ауэзов М. и Аймауытов Ж. направили телеграмму с требованием освободить казахских интеллигентов и прекратить преследование общественных деятелей.

4. Пьеса «Ел ағасы» была написана и поставлена на сцене 1921–1922 годах в г. Оренбурге, о чем свидетельствует программы пьесы, напечатанная казахским краевым издательством тиражом 50 экземпляров. Этот документ подшит в архивном деле под заголовком: «Дело по обвинению Юсупова, Аймауытова, Кожанова, Байметова, Кубекова», хранящимся в ЦГА РК (ф. 251 опись 4, дело 10, лист 212).

6. Всеказахский съезд проходил 4–10 октября 1921 года в г. Оренбурге.

8. На XI Всеказахском съезде Ауэзов М. был избран членом Центрального Комитета Казисполкома и делегатом на IX Всероссийский съезд советов, который состоялся 23–28 декабря 1921 года.

9. 3 апреля 1922 года Ауэзов М. был отозван из г. Семипалатинска и Постановлением Президиума КазЦИК был назначен членом Президиума и политическим секретарем Казисполкома.

10–11. Ауэзов М. направлялся для проверки состояния дел по

привлечению на производственные объекты рабочих и претворение в жизнь Декрета о Земле, для привлечения бедняков на работу в органах милиции и др. в Акмолинскую и Семипалатинскую губернии.

12–13. В связи с работой секретаря Сельского Губкома, а также редактором журнала «Таң», он был оторван от учебы в Ленинградском университете.

15. В 1929 году Крайпартком принял постановление об очищении учебных заведений от инакомыслящих людей.

24. Статья написана Ауэзовым М. в соавторстве с известным казахским публицистом и писателем Аймаутовым Ж. В статье говорится о негативных изменениях в быту и нравах казахского народа.

25. В статье Ауэзов М. обращается к своим ровесникам с призывом бороться с невежеством, безграмотностью.

26. Статья посвящена вопросам школьного образования, учебных программ в Казахстане.

27. В годы Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. перед писателями и работниками кино ставилась задача создания героико-патриотических фильмов. В связи с этим 19.09.1941 году на заседании в Совнаркоме Казахстана была создана специальная группа в составе М. Ауэзова, С. Муқанова, Г. Мусрепова, А. Тажибаева, А. Абишева, Ш. Хусаинова.

Уже в том же 1941 году были обсуждены первые сценарии на эту тему – это «Призыв Амангельды» (Г. Мусрепов, Л. Вайтоловская), «Встреча» (Ш. Хусаинов, Н. Кладо), «Смелые дети» (А. Тажибаев) и др.

Отрывок из выступления М. Ауэзова на этом заседании.

28. Из статьи о литературных переводах, которые должны сохранять идею, художественность оригинала, стиль автора.

29. Герой Советского Союза Малик Габдуллин через газету «Қазақ әдебиеті» (28.IX.1955 г.) обратился к Мухтару Ауэзову высказать свое мнение и отношение по вопросам развития казахской поэзии. Отрывки ответа М. Ауэзова на это письмо.

30. В 1958 году Мухтар Ауэзов от имени делегации Казахстана, Узбекистана, Киргизии, Таджикистана и Туркмении приветство-

вал делегатов Ташкентской конференции писателей стран Азии и Африки. В своей речи Ауэзов М. сделал анализ развития учебы, литературы, культуры и искусства в союзных республиках.

31. Основой этой статьи был доклад М. Ауэзова, сделанный на XXV-й московской международной конференции востоковедов, где сделан анализ национальных традиций казахов на основе произведений Абая Кунанбаева и Жамбыла Жабаева.

Из советского периода анализировались произведения Б. Майлина, С. Сейфуллина, Г. Мусрепова, разбирались национальные традиции в их романах, новеллах, повестях.

32. М. Ауэзов написал пьесу «Хан Кене» в 1928 году, целью произведения было показать национально-освободительное восстание народа во главе с Кенесары против колониальной политики Российского самодержавия.

34. В письме Габиту Мусрепову не говорится о каком сценарии идет речь. Однако, при разборе творчества М. Ауэзова, напечатанного в газете «Казахстанская правда» 12 февраля 1940 года, сообщается, что начата съемка второго казахского художественного фильма «Райхан».

35. Пьеса «Намыс гвардиясы» («Гвардия чести») была написана М. Ауэзовым в соавторстве с А. Абишевым.

36. Письмо написано на казахском языке арабским шрифтом. В деле имеется перевод на русский язык.

41. М. Ауэзов написал Н. Анову — переводчику на русский язык романа «Абай» около десяти писем, где просит ускорить перевод, улучшить язык и стиль перевода. В письмах также напоминает о том, что к своему 60-летию (28.09.1957 г.) первые главы романа должны быть напечатаны в журнале «Знамя», одно из этих писем было написано 13.01.1957 года.

42. Никольская А. Б. — одна из первых переводчиков произведений Ауэзова М. на русский язык. Б. И. — Борис Иванович Ильин-Какуев — муж Никольской А. Б.

43. Государственный деятель Ильяс Омаров в газете «Қазақ әдебиеті» (15.08.1958 г., № 33, 22.08.1958 г., № 34) написал статью «Народная эпопея», где делает глубокий анализ роману «Путь Абая» и дает высокую оценку. М. Ауэзов был доволен

этой работой И. Омарова и выразил благодарность в своем письме от 28 августа 1958 г.

46. Письмо М. Ауэзова писателю Камену Оразалину было написано незадолго до кончины писателя, это одно из последних писем Ауэзова М. О. с просьбой познакомить сына Мурата Ауэзова с родными.

50. Отрывок из статьи «Роман «Абай» – достижение советской литературы» Героя Советского Союза, ученого Малика Габдуллина был опубликован в «Вестнике Академии наук Казахской ССР» (№ 5).

52. В 1938 г. первым научным руководителем Габдуллина М. был Муканов С., впоследствии по предложению специалиста русской народной устной литературы, академика Юрия Матвеевича Соколова и Нины Сергеевны Смирновой в 1939 году его руководителем стал М. Ауэзов. Отрывки воспоминания о первой встрече с М. Ауэзовым.

53. Данабике Каралдина долгие годы работала вместе с М. Ауэзовым. После смерти М. Ауэзова она написала воспоминания, в которых говорится о неизвестных страницах жизни писателя: о его характере, общении с друзьями-товарищами в семье, мировоззрении и т.д. В дни траура Данабике Каралдина прощалась с Мухтаром Ауэзовым по старой казахской традиции песней «жоктау».

55. Отрывки из исследовательской статьи «Плодотворная работа» Темиргали Нуртазина о литературном творчестве М. Ауэзова были опубликованы в газете «Коммунизм таны» 28 сентября 1957 года.

56. Отрывок из статьи доктора филологических наук Нуркатова А., где делается анализ драматическим произведениям Мухтара Ауэзова. Статья была опубликована в газете «Коммунизм таны» 28 сентября 1957 года.

57. Статья поэта Кадыра Мырза Али «Талантливый педагог», о том, какое впечатление произвела лекция М. Ауэзова, прослушанная им еще будучи студентом 5-курса университета. Статья опубликована в газете «Коммунизм таны» 28 сентября 1957 года.

58. Исмаилов Е. – автор множества исследовательских работ.

Одна из них – научно-исследовательский труд – «Новая книга Мухтара Ауэзова об истории литературы».

59. В статье общественного и государственного деятеля Ильяса Омарова «Народная эпопея», напечатанной в газете «Қазақ әдебиеті» в августе 1958 года. В статье делается анализ романа «Абай».

61. Статья-воспоминание Калижана Бекхожина «Назовите мудрецом».

65–67. Отрывки из выступлений и воспоминаний в связи с 70-летием со дня рождения Мухтара Ауэзова.

69. В 1932 году Мухтар Ауэзов был назначен заведующим литературным отделом Казахского драматического театра. В 1934 году создан художественный совет театра, в который вошли Абдрахман Кадырбаев, Елубай Умирзаков, Малике Шамова, Капан Бадыров.

70. Отрывок воспоминаний Ильяса Есенберлина о Мухтаре Ауэзове, опубликованный в газете «Қазақ әдебиеті» 25 сентября 1977 года.

71. Выступление писателя А. Нурпеисова во время открытия памятника М. Ауэзову в г. Алматы перед зданием Казахского театра драмы им. Ауэзова М. О.

72. Дружеские слова о Мухтаре Омархановиче Ауэзове.

ҚҰРАСТЫРУШЫЛДАН. ОТ СОСТАВИТЕЛЕЙ. 3

I. МҰРАҒАТ ДЕРЕКТЕРІ. ДОКУМЕНТЫ К БИОГРАФИИ

«Талап» ұйымының спектакль қойғаны туралы	
«Игілікті іс» мақаласы	7
«Талап ұйымының тұтынған мақсұты	
Телеграмма Ауэзова М. О., Аймауытова Ж., Ер- мекова А., Туленова Ж. в Сибревком	8
М. Әуезовтің «Ел ағасы» пьесасының бағдарламасы	9
Приказ № 2 Семипалатинского губернского упра- вления по эвакуации населения	10
Мандат Ауэзова М. О. на Всеказахский съезд в г. Оренбурге	-
Выписка из протокола № 1 совещания ответствен- ных работников по вопросам голода	11
Мандат Ауэзова М. О. на 9-й Всероссийский съезд Советов	14
Удостоверение члена и политического секретаря Президиума КазЦИКа М. О. Ауэзова	15
Телеграмма Ауэзова М. О. председателю Семи- палатинского губернского исполкома	-
Письмо полномочному представителю госполит- управления по КССР от секретаря КЦИК о выда- че удостоверений	16
Рекомендация Хожанова С. в Совнарком на выде- ление стипендии Ауэзову М. О.	-
Заявление Ауэзова М. О. в Казсовнарком с прось- бой зачисления краевую стипендию	-
Договор об издании учебника «История казах- ской литературы» и пьесы «Каракөз» Ауэзова М. О. с Наркомпросом КССР	17
Выписка из протокола № 1 заседания комфракции при Казинтпросе о снятии с должности Ауэзо- ва М. О.	19
Постановление коллегии Наркомпроса о восстано- влении в должности преподавателя Ауэзова М. О.	20
Письмо Ауэзова М. О. председателю СНК КАССР тов. Исаеву У. о признании своих политических ошибок	
Письмо Ауэзова М. О., Мусрепова Г. председателю Президиума КФАН Сатпаеву К. И.	24
Письмо-извещение отдела наград Президиума	

Верховного Совета СССР секретарю Президиума Верховного Совета Казахской ССР Амриеву А.	25
Из протокола вручения правительственных наград Союза ССР	
Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінен, Қазақ ССР Жоғарғы Кеңесі Президиумынан және қазақ ССР Министрлер Кеңесінен қайғылы хабар	
М. О. Әуезовті жерлеуді ұйымдастыру үшін Қа- зақстан Компартиясының Орталық Комитеті мен қазақ ССР Министрлер Кеңесі тарапынан құрылған комиссия туралы	26
СССР жазушылар одағы басқармасының, Қа- зақ ССР Жазушылар одағы басқармасының, Бей- бітшілікті қорғаудың Кеңестік комитетінің, СССР Министрлер Советі Әдебиет пен өнер саласын- дағы Лениндік сыйлықтар жөніндегі комитетінің көңіл айтуы	

II. ОЙ-МАРЖАН. ДУМЫ АУЭЗОВА М. О.

Ж. Аймауытов және М. О. Әуезов, «Қазақтың өзге- ше мінездері»	28
Әуезов М. «Оқудағы құрбыларыма»	30
Әуезов М. «Қайсысын қолданамыз»	31
Из выступления Ауэзова М. О. на совещании в СНК КазССР по вопросу кинематографии	32
М. Әуезовтің «Көркем аударманың кейбір теория- лық мәселері» мақаласынан	33
М. Әуезовтің М. Ғабдуллинге хаты	
Африка және Азия елдері жазушыларының Та- шкент конференциясы делегаттары алдында М. Әуезовтің сөйлеген сөзінен	34
Из статьи М. Ауэзова «О традиционном и нова- торском»	35

III. ХАТТАР СӨЙЛЕЙДІ. ПИСЬМА РАССКАЗЫВАЮТ

Письмо Мусрепова Г. Мирзояну Л. И. о пьесе Ауэзова М. О. «Хан-Кене»	36
Письмо Рождественского В. Жансугурову И.	38
Письмо Ауэзова М. О. Мусрепову Г.	
Письмо Момышулы Б. Ауэзову М. О. о пьесе «Намыс гвардиясы»	39
М. О. Әуезовтің С. Мұқановқа жазған хаты	40
М. Әуезовтің Ә. Тәжібаевқа жазған хаты	41

Письмо Ауэзова М. О. Богдановой М. И	43
Записка Ауэзова М. О. Сатпаеву К. И.	
«Абай» кітабы туралы оқырман хатынан	44
Письмо Ауэзова М. О. Анову Н. И.	
Письмо Никольской А. Б. Ауэзову М. О.	45
М. О. Әуезовтің І. Омаровқа жазған хаты	46
Телеграмма Ауэзова М. О. Тажыбаеву А.	49
Телеграмма Ауэзова М. О. Момышулы Б.	-
М. Әуезовтің К. Оразалинге жазған хаты	50
Благодарственное письмо радиослушателя из г. Минеральные Воды Старожука В. Анову Н. И.	-
Из неопубликованных писем к Ауэзову М. О.	51
Письмо Грибанова Б. Т. Нурпеисову А. К. об из- дании произведений Ауэзова М. О.	52

IV ТАЛАНТҚА ТАҒЗЫМ. ВЕЛИЧИЕ ТАЛАНТА.

М. Ғабдуллиннің «Абай» романы – совет әдебиеті- нің зор табысы» мақаласынан	54
Из статьи Сатпаева К. И. о романе Ауэзова М. О. «Абай» – выдающееся произведение казахской советской литературы»	
М. Ғабдуллиннің «Қалай таныстық?» мақаласынан	55
Д. Қаралдинаның М. Әуезов туралы естелігінен	
Статья Шашкина З. «Мои встречи с Мухтаром»	58
Т. Нұртазиннің «Жемісті сапар» мақаласынан	60
А. Нұрқатовтың «Кәнігі драматург» мақаласынан	61
К. Мырза Әлидің «Дарынды педагог» мақаласынан	
Е. Ысмайыловтың «М. Әуезовтің әдебиет тарихы жөніндегі жаңа кітабы» мақаласынан	
І. Омаровтың «Халықтық эпопея» мақаласынан	62
Из речи Сатпаева К. И. на похоронах Ауэзова М. О.	63
Қ. Бекхожиннің «Кемегерім десенші» мақала- сынан	
Қ. Жармағамбетовтің «Мұхтар Әуезов» моногра- фиясынан	64
Воспоминания Анова Н. И. «Спектакль в Абаев- ском ауле»	-
Х. Ерғалиевтің «Лұғатты мектеп» мақаласынан	67
Из статей , посвященных 70-летию со дня рожде- ния Ауэзова М. О.	-
Ш. Айтматов М. О. Әуезов туралы	68
Из статей газеты «Огни Алатау», посвященных 70-летию со дня рождения М. О. Ауэзова	-
Л. Хамиди «Ұмытылмас кездесулер»	70

К. Бадыровтың «Спектакль басталарда» мақала- сынан	72
І. Есенберлиннің «Тұла бойы тұрған үлгі» мақала- сынан	73
Выступление Нурпеисова А. К. на открытии па- мятника Ауэзову М. О. в г. Алматы	74
М. О. Әуезов туралы достық лебіздер	76
Отчет классного руководителя	77
Об успеваемости М. Ауэзова	78
Удостоверение М. Ауэзова	79
Аттестат М. Ауэзова	80
Әбділдаға хаты	81
Письмо Н. Анову	83
Именной указатель	84
Использованные фонды ЦГА РК	89
Список сокращенных слов	90
Түсініктемелер	91
Примечание	101

АУЭЗОВ И АРХИВ
На казахском и русском языках

Составители: *Зияда Ижанов, Газиза Исахан, Мария Сандыбаева,
Жанар Сатаева*

«Атамұра» баспасының бас директоры *М. Құл-Мұхаммед*

Бас редактор *Ә. Пірманов*

Редакторы *Н. Ақбай*

Көркемдеуші редакторы *Л. Полатова*

Техникалық редакторы *Г. Әзімқұлова*

ИБ №91

Теруге 18.08.97 берілді. Басуға 23.09.97 қол қойылды. Пішімі 84x1081/32. Офсеттік басылыс. Баспаханалық № 1 қағаз. Шартты баспа табағы 5,88. Есептік баспа табағы 5,46 + 0,54 вкл. Таралымы 1000 дана. Тапсырыс № 1214

Бағасы келісімді.

«Атамұра» баспасы, 480021, Алматы қаласы, Жібек жолы көшесі, 157.

Қазақстан Республикасы Баспасөз және бұқаралық ақпарат істері жөніндегі агенттігінің Полиграфия комбинаты, 480012, Алматы қаласы, Мақатаев көшесі, 41.